

Мулланафас

«ЗУҲРА ВА ТОҲИР» ДОСТОНИ,

ШЕЪРЛАР

Cho'lon nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uyi

ТОШКЕНТ — 2010

**Муллонафас таваллудининг
200 йиллигига бағишланади**

Тўпловчи ва сўз боши муаллифи:
Азимбой БОБОНИЁЗОВ

Таржимон:
Музаффар АҲМАД

Рассом:
Эркабой МАШАРИПОВ

Туркман мумтоз адабиётининг йирик вакили Муллонафас ўзининг лирик шеър-рияти ва «Зухра ва Тоҳир» достони билан машҳур шоирлардан бири саналанади. Шоир ижодини асосий қисмини ишқ-муҳаббат мавзусидаги шеърлар ташкил этади. Унинг асрлар оша ҳофизлар томонидан ижро этиб келинаётган кўплаб кўшиқлари халқ меҳрини қозонган. Тўпلامда сўзнинг бетакрор қудратини маҳорат билан ифода этган етук сўз санъаткорининг асарлари ўрин олган.

Кенг китобхонлар оммасига мўлжалланган.

М 4306020400-52 – 2010
360/04/-2010

ISBN-978-9943-05-340-3

© Cho'lon nomidagi nashriyot-mathaa ijodiy uyi, 2010-y.

«ИШҚ МУЛКИНИНГ ШОҲИ»

Туркман мумтоз адабиётида «севги ва ишқ мулкининг шоҳи» деб тан олинган Муллонафас Махтумқули Фироғийдан кейин бой адабий мерос қолдирган хассос шоирлардан биридир. Мулла Қодирберди ўғли Муллонафас 1810 йилда Туркменистоннинг Серахс мавзесида дунёга келади. Унинг болалик йиллари тўғрисида маълумотлар сақланмаган. Лекин Муллонафаснинг отаси ўз даврининг илғор фикрли ва саводхон кишиларидан бўлганлиги ва у фарзандларини ҳам ўқимишли ва билимдон қилиб тарбиялашга интиланлиги тўғрисида кўплаб манбалар мавжуд.

Бошланғич маълумотни қишлоғидаги эски мактабда олгач, Муллонафас дастлаб Марида, сўнгра эса Шарқдаги ислом илми ва маданиятининг ўчоқларидан бири бўлмиш Бухорода таҳсил олади. У ёшлигидаёқ шеър ёзишга ва мусиқа асбоблари билан қўшиқ айтишга мойил бўлган.

Муллонафас ўз даврининг йирик шоирлари Махтумқули, Камина, Толибийларга эргашиб улардан ижод сирларини ўрганган, маҳоратини оширган. Келажакда туркман халқининг ардоқли фарзанди, улкан сўз санъаткори бўлиб танилишида ана шу ижодий изланишлар муайян аҳамият касб этганлиги шубҳасиздир.

Тахминий маълумотларга қараганда, Муллонафас 1862 йилда Эрон босқинчиларига қарши халқ курашида оғир яраланиб, вафот этган. Унинг жасади ҳозирги Мари вилоятининг Вакилбозор туманидаги Хўжа Абдулла қабристонига қўйилган.

Шоирдан улкан адабий мерос — лирик шеърлар, «Зухра ва Тоҳир» номли дoston қолган. Аммо улар қўлёзма ҳолида эмас, балки туркман бахшилари орқали оғиздан-оғизга ўтиб, бизгача етиб келган. Муллонафас вафотидан олдин катта ўғли Муҳаммадраҳимга учта китоб ва кўплаб қўлёзмалар қолдирганлиги тўғрисида маълумотлар бор. Бу китобларни Муҳаммадраҳим ўғли Хўжашга топширади. Кейинчалик, замона тақозасига кўра, Хўжаш бобоси ва отасидан қолган китобларнинг баъзиларини қопга солиб ерга қўмган, баъзиларини ўзида олиб қолган.

1947 йилда ўтказилган текширишларда шоир яшаган уй атрофидан икки қоп китоб топилади. Лекин бу жой пахтазорга яқин бўлгани учун сув тегаверганидан қўлёзмалар чириб, ўқиб бўлмас даражага келиб қолган.

Муллонафас бошланғич саводини диний мактабда, сўнгра мадрасаларда таҳсил кўрганлигини юқорида айтиб ўтдик. Аммо у яратган асарлар шоирнинг чуқур билимга эга бўлганлиги ва ўз даврининг ижтимоий воқеаларини юксак даражада идрок эта олган шахс бўлганлигидан гувоҳлик беради. Муллонафас мадрасаларда ислом динининг қонун-қоидаларини ўрганиш билангина чегараланиб қолмасдан, ўз устида тинимсиз ишлаган, араб, форс тилларини, Шарқ адабиётини, айниқса халқ оғзаки ижодини пухта ўрганган. «Зухра ва Тоҳир» достони, ундаги анъанавий образлар шоирнинг Шарқ халқлари фольклори ва адабиёти билан яқиндан таниш бўлганлигини кўрсатади.

Шу ўринда таъкидлаш керакки, ҳар бир ёзувчи, шоир ўзидан олдин ўтган салафларининг ижодий тажрибаларидан фойдаланиб, уларнинг халқ меҳри ва мулкига айланган асарларидан озиқланади. Шу маънода Шарқ адабиётининг, айниқса, озарбайжон, туркман, қозоқ, қирғиз адабиётининг ривожига туркий шеърятнинг қуёши бўлган Алишер Навоийнинг таъсири ва роли беқийс эди.

Хусусан, шоир «Зухра ва Тоҳир» достонини яратиш жараёнида бевосита Навоийдан таъсирланганлиги, буюк шоирнинг услубига эргашганлигини кўриш мумкин. Ҳазрат Навоийнинг «гул» радифли машҳур ғазали бор.

Оразингни боғ аро чун кўрди, ҳайрон бўлди гул,
Баргсиз қолди, нединким, бас паришон бўлди гул.

Муллонафаснинг ҳам «гул» радифли ғазали «Зухра ва Тоҳир» достонидан ўрин олган.

Гул билан булбул келиб, гул ичра сайрон қилди гул,
Гул томошасин кўриб, ўз баргини қон қилди гул.

Икки шоир ижодида учрайдиган бир хил радифли ғазаллар шакл ва мазмун жиҳатдан оҳангдош. Бироқ бундан Муллонафас Навоий ғазалини тақрорлаган деган маъно келиб чиқмаслиги керак. Муллонафаснинг ушбу ғазали «Зухра ва Тоҳир» достонидан ўрин олганлигига эътибор қаратсак, маъно янада ойдинлашади. Муллонафас ғазалидаги гул — Зухра, булбул эса — Тоҳир. Шу тариқа Муллонафас Алишер Навоий ғазалига янги

мазмун киритган, ҳамда бадий санъатларига жило берган. Бу усул эса ўз навбатида асарнинг ҳаётийлигини таъминлаган.

Муллонафас Навоий, Ғоузулий, Ғирдавсийдек буюк шоирларнинг ўлмас шеърятидан нафақат ўрнат олган, балки улар анъаналарни давом эттириб, ғазалларига назиралар ёзган, мухаммаслар боғлаган. Шоир шеърларидан бирида:

Низомий, Навоий яна Ғирдавсий
Румнинг гулистони, Ҳинди товуси,
Ёлғончи дунёдан ўтарман осий,
Сизга кўп ҳурматлар қўйгандир кўнглим,

дея уларнинг номларини устоз сифатида муҳаббат ила эътироф этади.

Туркман халқининг эрк ва озодлик йўлидаги мардоновор курашини, ватанпарварлигини, орзу-истакларини юксак бадийлик, содда ва тушунарли тилда тасвир этган Махтумқули, Саидий, Залилий, Камина, Толибий сингари устоз шоирлар қаторида ижод этган Муллонафас ижодида ҳам тенгсизлик ва ноҳақликка қарши исён яққол сезилиб туради.

Шоир лирик шеърларининг мавзу доираси кенг ва ранг-баранг. Ижтимоий, панд-насиҳат, дидактик руҳдаги шеърлар билан бирга ишқ-муҳаббат, вафо-садоқат ҳақида битилган мавзулар ҳам халқона оҳанги, самимияти билан ажралиб туради.

Умуман, Муллонафас ўз давридаги ижтимоий адолатсизликларни чуқур ҳис қилиб, уларни ўз ижодида акс эттирган ҳақгўй шоирлардан бири сифатида қадрлидир. Қуйидаги икки мисрага эътибор беринг:

Кимлар ғариб ўтар, кимлар эса оч,
Кимса қўйлаклидир, кимса яланғоч.

Машҳур «Нор кезгин» шеъри панд-насиҳат руҳидаги асарлари ичида етук ва ҳаётийлиги билан ажралиб туради. Шоир мазкур шеърида ўз-ўзига маслаҳат беради ва бу нозик усул орқали ижтимоий даврга оид шахсий фикрлари, ўйлари ва қарашларини баён этади.

Кўнглим, сенга насиҳат, кезсанг сарбасар кезгин,
Тани дўсту-душманни, уйинга бохабар кезгин,
Ғаним билан тўқнашсанг, доим мушти пар кезгин,
Кезсанг дунё юзида, давом тоза-тар кезгин,
Қирқ йил моя кезгунча, бутун бир йил нор кезгин.

Ушбу сатрлар ҳаётда кўп ачиқ-чучукни бошидан кечирган, дунёнинг яхши-ёмонлигини кўрган доно, фаросатли кекса одамнинг насиҳатини эсга туширади. Унинг замирида яширинган ахлоқий қарашлар, фалсафий фикрлар бугунги кунимиз учун ҳам қимматлидир.

«Билан», «Назарин солган кўнглим» шеърларида шоир «Нор кезгин» даги ғояни янада ривожлантиради:

Ёмон билан йўлдош бўлма,
Душман билан сирдош бўлма,
Тўйда товоқдош бўлма,
Ифлос ҳаромхўр билан.

Муллонафас ижодининг бош мавзуи инсоний севги ва меҳр-муҳаббатдир. «Севгилим», «Бари гал», «Ёдимга тушди», «Истабки гўзал ёрни», «Кўнглим», «Келин», «Уйғотмадинг гўзал ёр», «Фироқингдан» каби юзлаб шеърлари, «Зухра ва Тоҳир» достони шундан далолат беради. Инсоний севги, ишқ-муҳаббатни куйлашда Муллонафас Махтумқулидан кейинги баркамол шоирлардан бири ҳисобланади. Бунини шоирнинг ўзи ҳам «Зухра ва Тоҳир» достонида фахр билан эътироф этади. «Ишқ мулкнинг шоҳимен, қошимда ҳамдамим йўқ», деб ёзади шоир. Унинг лирик шеърлари ҳаётга муҳаббат, пок севгига ишонч руҳи билан суғорилган.

Халқ дostonларида қўлланиб келинган кўпгина анъанавий усулларни Муллонафас янгича талқин қилиб уларни ижодий жиҳатдан бойитди. Чунончи, «Истабки гўзал ёрни» шеъридаги «тутун — зулф кокиллари, алиф — нозик бел, шакар — шарбатли тил» сингари поэтик ташбеҳлар туфайли ўқувчи қалбида нозик ва бетақрор ҳиссиётлар уйғониши шубҳасиз.

Дедим: «Не тутундир бу?» Ул: «Зулфи кокилим» деди,
Дедим: «Не алифдир бу?» Ёр: «Нозик белим» деди,
Дедим: «Не шакардир бу?» — «Шарбатли тилим» деди,
Бир бўса талаб қилдим. — «Лозимдир ўлим» деди,
Дедим: «Мени ўлдиргил
Ё бўса мурувват қил!»
Оғзимга тираб муштин, «Кўй, — деди, — қабоҳатдир».

Шеърни ўқир экансиз худди саҳна учун яртилган драматик асарларнинг қаҳрамонлари сингари икки севишган ёшнинг бир-бирига бўлган ўтли ҳарорати кўз ўнгимизда жонли тарзда гавдаланади. Воқеаларни

юксак лиризм ва жонли картиналарда тасвирлай билиш Муллонафас шеърятининг ўзига хос хусусиятларидан бири саналади.

Шоирнинг «Хайрона қолар», «Қиз», «Бир гўзал», «Кўзларинг», «Назар қилса тишларингга» сингари шеърлари севги, муҳаббат лирикасинг ажойиб намуналаридир. Бу шеърлар халқ орасида маълум ва машҳурдир. Улар тиллардан-тилларга ўтиб, баланд пардаларда жарангламоқда. Зотан ушбу манзумаларда инсоний туйғулар содда ва теран талқин этилган бўлиб, ўтмишда офир зулм остида яшаган туркман халқини келажакка ишонч руҳи билан яшашга ва курашга ундаган.

Бир қуш келди, қўнди туйнук устига,
Назар солди оқча уйнинг остига.
Қанот ёйди, кетди олам пастига,
Ётган қуш уйғонди, ёр, уйғонмадинг.

Оёғим тортмади, қўлим узатдим,
Серпик боғ узилди, миндим, тузатдим,
Туйнук тешигидан сени қузатдим,
Жамолинг юзимга сурмали бўлдим.

Шоир бу сатрларда ишқ-муҳаббат туйғусини маҳаллий халқнинг яшаш тарзи, урф-одатлари билан боғлаб нозик тасвирлайди. Ёрни кўриш истагидан ошиқ оқ уйнинг тирқишидан қарамоқчи бўлганида, туйнук устига ташлаб қўйилган кигиз (серпик)ни тутиб турган ипнинг узилиши, ошиқнинг шошиб уни тузатишлари жонли берилган.

Муллонафас ижодида бундай ҳароратли, самимий мисраларни қўплаб учратиш мумкин.

Муллонафас шеърятини мавзу жиҳатидан ранг-баранг, маъноли, жарангдор ва мусиқий. Қолаверса шоир шеърларидаги мазмуннинг ҳаёт билан ҳамнафаслиги, ифода шаклининг соддалиги, оддий халқ тилига яқинлиги ўқувчи қалбини мафтун этади. Шунинг учун ҳам унинг умуминсоний ғояларини улуғлаган, адолатсизликни қоралаган шеърлари асрлар оша авлодлар қалбида яшаб келмоқда.

Унинг энг йирик асари «Зухра ва Тоҳир» достонида эркин севги васф этилган бўлиб, икки ёшнинг ўтли муҳаббати орқали туркман халқининг орзу ва истаклари куйланади. Шоир эзгулик билан қабоҳат ўртасидаги курашни кўрсатар экан, бунда ўзига хос йўлдан боради. Зухра ва Тоҳирнинг ўзаро

вафодорлигини, ҳукмдорларнинг адолатсизлигини, субутсиз ва хиёнаткорлигини ёрқин бўёқлар орқали ифодалаб берган. Икки ёшнинг адолатли ҳукмдор, яхши кишилар кўмагида висолга етишгани содда тилда қизиқарли баён этилади.

Муллонафаснинг халқ орасида машҳур бўлган ва кўплаб бахшилар со-зандалар томонидан севиб қуйланиб келаётган «Зухра ва Тоҳир» достони тўғрисида фикр юритишдан олдин таъкидлаш керакки, шоир нафақат Алишер Навоий ижодидан балки бошқа ўзбек мумтоз шоирлари шеърятидан ҳам баҳраманд бўлган. Ўзбек адабиётшунослигида Муллонафаснинг «Зухра ва Тоҳир» достони XVII асрда яшаб ижод этган шоир Сайёдийнинг «Тоҳир ва Зухра» достонининг сюжетига яқин эканлиги қайд этилади. Ўзбек — туркман адабий алоқаларининг йирик тадқиқотчиси, профессор К.Қурамбоев бу ўхшашликни «адабий таъсир самараси» деб изоҳлайди.

Асрлар оша туркий халқлар фольклорида оғиздан-оғизга ўтиб келаётган «Тоҳир ва Зухра» ривояти туркий халқлар, хусусан туркман халқи орасида ҳам кенг тарқалган. Кези келганда Сайёдийнинг «Тоҳир ва Зухра» достони билан Муллонафаснинг «Зухра ва Тоҳир» достони ўртасидаги фарқни ҳам айтиб ўтиш керак.

Сайёдий ўз достони марказига ўзбек фольклоридаги Тоҳир ва Зухра ҳақидаги ривоятни асос қилиб олган бўлса, Муллонафас туркман халқи ўртасида кенг тарқалган манбани асос қилиб олади. Айтиш керакки, Муллонафас «Зухра ва Тоҳир» достонини яратишда туркман халқи орасида, оғиздан-оғизга ўтиб юрган ва кенг тарқалган ривоятни ўзининг ижод лабораториясидан қайта ўтказиб, унга жило беради. Бир сўз билан айтганда афсонага реалистик бўёқлар орқали янги мазмун ато этади.

Юқорида Муллонафас ўз даврининг билимдон инсони бўлгани, қолаверса Шарқ халқлари адабиётидан чуқур хабардор бўлганлигини қайд этган эди. Шунинг учун ҳам Муллонафаснинг «Зухра ва Тоҳир» ривоятини фақат туркман халқи орасида маълум ва машҳур бўлган сюжет вариантини эмас, балки бошқа халқлар орасидаги бу мавзуидаги эртақ ва ривоятлари билан ҳам яқиндан таниш бўлганига шубҳа йўқ.

Достон асосига туркман вариантини қўйилиши асарнинг бошланиши, деталларнинг ўзига хослиги ва энг асосийси достонинг романтик руҳ билан, яъни севишганларнинг ўз мурод-мақсадларига етишиши билан якун топишида кўзга ташланади. Муллонафас достон сюжетинининг асосий йўнали-

шини сақлаб қолган бўлса ҳам уни турли хил воқеалар билан бойитади. Асардаги қаҳрамонлар ўртасидаги ижтимоий муносабатларни кучайтиради. Бир сўз билан айтганда Муллонафас дoston сюжетини бутунлар қайта ишлаб, ўша даврнинг турмушини ҳар томонлама намоён этувчи асар яратган. Бу эса шоир маҳорати, унинг ижодий фантазиясининг юксаклигидан далолат беради.

Муллонафас шеърляти ўлмас шеърлятдир. Шу боисдан унинг асарлари китоб ҳолида қайта-қайта нашр этилмоқда. Шоир ижодида умумбашарий ғоялар кенг ўрин тутлади. Унинг аксар шеърлари туркманлар орасидагина эмас, балки ўзбек халқи ўртасида ҳам кенг тарқалган. Хоразм, Қорақалпоғистон ва Туркманистонда яшовчи ўзбеклар ва туркманлар орасида Муллонафасни билмайдиган киши кам. Шоир асарлари содда ва халқ тилига яқин бўлганлиги учун уларни таржима этишга ҳожат ҳам йўқ.

Хоразмлик кекса бахшиларнинг айтишига қараганда, Муллонафас шеърлари унинг ҳаётлигидаёқ ўзбек бахшилари ва созандалари орасида машҳур бўлган. Бунинг яна бир сабаби бор. Муллонафаснинг ўзи айни вақтда моҳир созанда ва уста хонанда ҳам бўлган. Шу туфайли унинг деярли барча ғазаллари осонгина куйга тушади. Кўплаб санъаткорлар, жумладан, Ўзбекистон, Туркманистон ва Қорақалпоғистон халқ артисти Комилжон Отаниёзов, Отажон Худойшукуров, Кенжа Матназаров, Жуманазар Бекчонов, Бобомурод Ҳамдамов, Бекжон Отажонов ва бошқалар Муллонафас шеърларини завқ-шавқ билан куйлаб, мухлислар эътиборини қозонишди ва қозонишмоқда.

Хулоса қилиб айтганда туғилган кунига 200 йил тўлган, «севги ва ишқ мулкининг шоҳи» Қодирберди ўғли Муллонафас нафақат туркман, балки ўзбек халқининг ҳам ардоқли ва севимли шоиридир. Унинг содда ва ўйноқи шеърлари «Зухра ва Тоҳир» дostonи бугунги кунимиз учун ҳам долзарб ҳисобланиб, ҳар икки халқнинг маънавий мулки бўлиб қолаверади.

Зухра ва Тоҳир

достон

Ровийлар андоқ ривоят қилурларким, Татар деган бир катта вилоят бор эди. Улар Бобохон отли подшоҳи бор эди. Бу подшоҳнинг вазири бўлиб, унинг исми Боҳир эди. Буларнинг иккалови ҳам фарзандсиз эди. Улар фарзандсизликдан кўп ғамгин бўлган, аммо ҳеч чора тополмаган эдилар.

Бир кун подшоҳ билан вазир ўзаро гурундош бўлиб, маслаҳат қилдилар. Подшоҳ вазирга шундай деди:

— Эй Боҳир вазир, икковимизда ҳам ўғил-қиз йўқ, фарзандсиз одамга бу вилоят ҳаромдир. Кел, иккимиз бошимизни олиб, бир тарафга кетайлик, бу ватанни тарк этайлик.

Вазирга ҳам бу маслаҳат маъқул тушиб, «хўп бўлади» дея жавоб берди. Шу ният билан подшоҳ ва вазир иккови ҳеч кимга билдирмасдан отланиб, шаҳардан, йўл-биёбонга чиқиб кетдилар. Шу кетгандан то қош қорайган пайтда улкан бир қабристонга етдилар. Булар тунни шу қабристонда ўтказмоқчи бўлдилар. Иккови бир ерда ўтириб, худодан фарзанд тилаб нолиш қилдилар. Подшоҳ худодан ўғил тилаб, бир ғазал¹ айтди:

Даргоҳинга юзим тутдим, Яратган,
Сен менинг дардимга далолат айла.
Сенсан аввал мени йўқдан бор этган,
Бузилган шаҳримни иморат айла.

Шукрим кўпдир, қайтмоқ бўлмас йўлингдан,
Қўлим тортдим мамлакатдан, молингдан.
Карамли зотингдан, қудрат қўлингдан,
Бир фарзандни солиҳ саховат айла.

Заҳр ичарман, шарбатим йўқ, болим йўқ,
Жудо тушдим, ватаним йўқ, элим йўқ,

¹ Ғазал — бу ерда, сўз, ўтинч, қўшиқ маъноларида.

Ўрним тутар авлодим йўқ, ўғлим йўқ,
Ҳолимга ҳомий бўл, ҳимоят айла.

Сен туфайли ёруғ жаҳон мунаввар,
Фаҳри жаҳон сенсан, оламга сарвар,
Ҳақнинг дўсти сенсан, Расул пайғамбар,
Икки дунё менга шафоат айла.

Юртнинг шоҳи менман, Бобоҳон отим,
Боҳир вазиримдир, дилда фарёдим,
Унмади ўрнимда ўғил-зурёдим,
Иккимизга фарзанд иноят айла.

Алқисса, Бобоҳон сўзини тугатди. Шу кеча қабристонда қолдилар,
аммо кўзга уйқу келмади. Саҳар вақти бўлгандагина кўзлари уйқуга кетди.

Боҳир вазир тушида бир аҳвол кўрди: подшоҳ кучоғига бир гўдакни,
Боҳир вазирнинг кучоғига бир гўдакни келтириб солдилар. Шунда вазир
ҳам, изидан подшоҳ ҳам уйқудан уйғонди.

Подшоҳ айтди:

— Эй вазир, нима туш кўрдинг?

Боҳир вазир:

— Эй подшоҳим, бир аҳвол кўрдимки, толе очилди! — деб бир ғазал
айтди:

Эй шоҳим, тушимда бир аҳвол кўрдим,
Раҳмат майи мени мастон айлади.
Мақсадинг Ҳақ берди, таъбиринг кўрдим,
Барча мушуқларинг осон айлади.

Ҳафтган, саҳтган, чилтан — барча жам бўлди,
Қўлин очиб, ҳаққа муножот қилди,
Тилади муродин — худодан олди,
Ҳар кимга бир зурёд аён айлади.

Давлат қуши соя солди бошинга,
Раҳм айлади кўздан оққан ёшинга,

Икки ой туғиб келди қошинга,
Нуридан жаҳонни бўстон айлади.

Икки анвор бир-биридан зиёда,
Лабларинда шароб, қўлинда бода,
Аҳволим барҳақдир, етдик мурода,
Менинг кўнглим шуни гумон айлади.

Боҳир айтур, шулдир кўрган аҳволим,
Сизларга номаълум, ўзимга маълум,
Бир кун чиқар икки сарви ниҳолим,
Бизнинг била аҳду омон айлади.

Алқисса, подшоҳ бу сўзни эшитиб, дарров ўрнидан турди ва вазирнинг юзидан ўпиб:

— Эй Боҳир вазир! Агар кўрганларинг чин чиқиб, худо таоло иккаламизга ҳам ўғил берса, ул иккиси дўст бўлсинлар, агар иккиси ҳам қиз бўлса, улар дугона бўлсинлар, агарда бири қиз ва бири ўғил бўлса, унда жуфт бўлсин!! — деди.

Унда Боҳир вазир:

— Эй подшоҳим, давлатингиз барқарор бўлсин! Сиз бир подшоҳ бўлсангиз, мен эса эшигингиздаги хизматкор бўлсам, бу нечук аҳди паймон бўлсин? — деди. Шунда подшоҳ ҳеч вақт сўздан қайтмаслигига қасам ичди. Сўнгра қўлига қалам-қоғоз олиб, «валлоҳи аълам» деб аҳд боғлаб, муҳр босиб, вазирнинг қўлига берди. Вазирнинг бу ишдан кўнгли хуш бўлди. Иккиси шаҳарга қайтиб келдилар. Келиб подшоҳ ўз тахтига ўтириб, мамлакатини бошқаришда давом этди.

Подшоҳ аёлларидан бирини Шоҳижаҳон, вазир аёлининг отини Шоҳихўбон дер эдилар. Кунлардан бир кун Шоҳижаҳон ҳомиладор бўлди. Унинг изи билан, бир ҳафтадан сўнг Шоҳихўбон ҳам ҳомиладор бўлди.

Орадан тўққиз ой, тўққиз кун, тўққиз соат ўтгандан сўнг, подшоҳнинг бир қизи бўлди. Бу қиз оғзи гунча, лаблари лаъл, кўзлари мастона, қалам қошли, инжу тишли, сиёҳ сочли, юзи жаннат гули, овози Боғи Эрамнинг булбули, гўзаллиги ўн тўрт кечалик ойга баробар эди, шуъласи осмонга тўлар, кўрган одамларда бир меҳр пайдо бўлар эди. Шу вақтда бир каниз

подшоҳга суюнчига бориб: «Эй подшоҳи олам! Давлатингиз чироғи ёнди! Шоҳижаҳондан бир офтоб оламга келди!» дея суюнчилади. Подшоҳ бу сўзни эшитиб, қувонганидан канизга кўп инъомлар бериб, уни озод этди ва шаҳар ичида тўй бошлади, кўп қулларини озод этди, фақир-фуқароларга кўп-кўп инъомлар улашди. Бу тўй-томоша тўққиз кеча-кундуз давом этди.

Сўнгра подшоҳ фалакиёт илмидан хабардор уламоларни, ҳақимларни йиғиб, уларнинг ҳар бирига лойиқ инъом-эҳсонлар бериб, «бу моҳи тобонга бир от қўйинглар» деди. Бири «Ой деб қўяйлик» деса, яна бири «Кун деб қўяйлик» деди, аммо бу номларнинг ҳеч бири подшоҳ кўнглига маъқул келмади.

Шул айёмда бир одам бор эди, унинг исмини Муллонафас Марви Шоҳижаҳон дер эдилар. Хотинининг исми Бўстонтож элти эди. Уларнинг иккаласига ҳам худо раҳмат назарини солган эди. Подшоҳ: «Ана шу одамлар қизимга исм қўймаса, бошқаларнинг қўйганлари кўнглимга маъқул келмаяпти», деб буйруқ этди. Ундан сўнг элтини чақирдилар, элти келиб қизни қутлади. Олқишлар тугаганидан сўнг, аёллардан бири айтди:

— Эй элти, подшоҳи олам қизига исм қўйиш ихтиёри сизга берилди. Бу қизга сиз исм қўйинг, аммо исмининг бир маъноси ой билан кунни ҳам эслатиб турсин!

Элти қизалоқнинг юзини очиб, зиёрат этди ва деди:

— Эй халойиқ, бу қиз ой ва кунга баробаргина эмас, бунинг ёнида яна ўн икки юлдузи ҳам бордир. Шамс демоққа, Қамар дейишга, Ақраб дейишга, Мезону Қавус демоққа арзигулик — булар офтоб буржида туғилган. Яна бир юлдуз бор, отини Моҳи Муштарий дерлар, ул шуъласи ойдан-кундан ҳам зиёдадир. Самода яна бир юлдуз бор, у тўққизинчи фалак юзида пайдо бўлади, унинг отини Зухра юлдуз дерлар, ўзи мутриб, дигар (ўйинчи, сеҳргар) бўлар, моҳир созандадир, юзининг шуъласи ой-кун шуъласидан етти ҳисса зиёдадир. Бу қизнинг отини шунга мослаб Зухра деб қўяйлик, — деди.

Халойиқ қабул қилди: «Юзи Зухрадек нурли, исми ҳам Зухра бўлсин!» деб қутладилар. Қизнинг исмини Зухра деб қўйдилар.

Сўнгра Зухрани икки юз каниз билан Муллонафаснинг аёли Бўстонтожга тарбиялаш учун бердилар. Зухра қизнинг юрагида ишқ ҳаваси борлиги учун, унинг йиғламоқдан бошқа иши йўқ эди. Юзи кун-кундан зиёда

бўлиб, кўрган одам ақлини йўқотиб, мойил бўлди. Унинг хуснининг овозаси Қоф¹дан Қофга, Мағрибдан Машриққа, осмондан заминга етиб, олам-жаҳонга машхур бўлди.

Энди гурунгни Бобохондан эшитинг. Подшоҳ шундай хаёл этди: «Боҳирнинг ўғил туғилса, мен нима қиламан? Жаннат гулини бир туяга ҳамсухбат қилиш тўғри бўлармикан? Мен бир юртнинг подшоҳи бўлсам, Боҳир менинг қулим бўлса-ю, мен унга қизимни нечук берарман? Аммо қизимни унга бермайдиган бўлсам, ўртада аҳду-вафо сўзларимиз бор-ку! Ўзи ақлимни елга бериб, бу ишларини яхши ўйламай аҳднома тузган эканман!» деб, кўп ўқинди. «Аммо бизнинг аҳди-паймон қилишганимизни ким кўрибди? Агар Боҳирнинг ўғли туғиладиган бўлса, тезроқ уни гумдон қилайин!» деган фикр ўтди.

Шундай кунлардан бирида Боҳир ўғилли бўлди. Бунинг ҳам хусни ойдан, кундан зиёда бўлди, юзининг шуъласидан жаҳон мунаввар бўлди, шоҳлар кўрса, бошларидаги тожни унга лойиқ кўрар эдилар. Зухра билан иккаласи нақ бир олманинг икки палласидек эдилар. Вазир ҳам тўй-томоша берди, ўғлининг исмини Мирза Тоҳир деб қўйди. Буни ҳам энагага топширдилар. Энагалар бу иккисини тилдан-кўздан асраб, камолга келтирдилар. Шундай қилиб, Тоҳир билан Зухра етти ёшга кирдилар.

Кунлардан бир куни Боҳир вазир қазо қилди. Вазирнинг ўрнини душман эгаллади, даврон бундан юз ўтирди.

Энди сўзни Бобохондан эшитинг. Подшоҳ Муллонафас охунни мулла тутди, халойиқ ўз фарзандларини шу муллага ўқишга берар эди. Шоҳижаҳон Зухражонни ва Шоҳихўбон ҳам ўғли Тоҳирни шу муллага топширдилар. Зухра билан Тоҳир мактабда эканлигида мулла, домла ва жами ўғлонларга ажиб бир шодумонлик етишар эди. Улар болаларнинг орасида ой билан кундек эди, болаларнинг атрофида юлдузлардек эди. Буларнинг бўйи ҳам, хусни ҳам, зеҳнлари ҳам баробар эди, вақтларини хуш ўтказиб, Қуръони Карим мутолаа қилишарди.

Зухра билан Тоҳиржонлар қалбида ишқ учқуни пайдо бўлди. Иккиси бир-бирини кўрганларида ишқ ўти буларнинг юрагидан кечар эди, бир-

¹Қоф — афсонавий тоғ, тоғли ўлка номи. Бу ерда «эллардан-элларга» деган маънода.

бирини бир соат кўрмасалар девоналардек бўлар эдилар. Эрта туриб мактабга келган вақтларидан бирга бўлиб, кетган вақтларида ҳам бирга кетар эдилар.

Бир куни Тоҳирбек эрта билан мактабга келди, аммо Зухра қиз шу куни келмади. Тоҳирбекнинг андомига ларза тушиб «Зухрам бир ҳодисага дуч бўлди — келмади» дея интизор бўлиб турган эди. Шу пайт мактабдош Гулқамар исми бир қиз Тоҳирнинг ёнидан ўтиб қолди. Ошиқ Тоҳир айтди:

— Эй Гулқамаржон, бир пас тўхта!

Гулқамар тўхтади. Шу ерда Тоҳирбек Зухражондан хабар сўраб, бир ғазал айтди. Гулқамаржон ҳам жавоб бериб турди.

Тоҳир:

Гулқамаржон, хабар бергин бизларга,
Ҳамсирдошинг Зухражонни кўрдингми?²
Қурбон бўлай шаҳду шакар сўзларга,
Кўнглим олган дилрабони кўрдингми?²

Гулқамар:

Ёрим келмас дея гумён айлама,
Келар Зухражонинг, ғамгин бўлмагин.
Туй кунларинг охирзамон айлама,
Келар Зухражонинг, ғамгин бўлмагин.

Тоҳир:

Айрилдимми яшил либос сўнадан?²
Гап етдими ёки ота-онадан?²
Нечун юз ўғирмиш мактабхонадан?²
Тоза боғда тар ғунчани кўрдингми?²

Гулқамар:

Рост қомати алвон, шайлар¹ ичинда,
Элнинг назаргоҳи тўйлар ичинда,
Тахтин қурмиш яхши уйлар ичинда,
Келар Зухражонинг, ғамгин бўлмагин.

¹Шайлар — бу ерда кийим-кечаклар деган маънода.

Тоҳир:

Олақўз оқ жайрон ақлимни олди,
Кеч қолди, келмади, нечук сир бўлди,
Сабоққа келмади ё банди бўлди,
Шоҳ қизини — шаҳзодани кўрдингми?

Гулқамар:

Тўйда сайр айлайди қизларнинг хони,
Ёнида қиз-келин, чўх навжувони,
Ёндириб, куйдириб жумла жаҳонни,
Келар Зухражонинг, ғамгин бўлмагин.

Тоҳир:

Нечук тўйдир, ушбу кунлар этилган,
Эҳсоннинг ўрнига исён битилган,
Зухра банди бўлиб, ой-кун тutilган,
Жондан азиз ул жононни кўрдингми?

Гулқамар:

Мен сенга сўзларман сирри пинҳоним,
Сенга ёлғон айтсам, тўкилсин қоним,
Етишар дамба-дам, сабр айла, жоним,
Келар Зухражонинг, ғам бўлмагин.

Тоҳир:

Тоҳир айтар, бошим меҳнат тошида,
Йиғлаб ўлар бўлдим етти ёшимда,
Ўзим бунда, кўнглим ёрлар қошинда,
Зухра отли саргардонни кўрдингми?

Гулқамар:

Гулқамар дер, бошим сизларга банда,
Кўрдим кўнгилларни ҳижрон шабинда,
Сенинг кўнглинг — ёрда, ёр кўнгли — сенда,
Келар Зухражонинг, ғамгин бўлмагин!

Алқисса, бу сўзлар тамом бўлгандан сўнг, Гулқамаржон мактаб томонга жўнади. Тоҳирбек шу ерда туриб, яна икки соат қутди, аммо Зухра келмади. Охири қарори етмай, Зухра қизнинг боғига равона бўлди. Ул боғда сарв деган бир баланд дарахт бор эди. Тоҳирбек шу дарахтга чиқиб, Зухранинг йўлини пойлаб ўтирди. Бир вақт Зухрақиз канизлар билан олам-жаҳонни шуълага тўлдириб келаверди. У қўлидаги қизил олмани искаб, қизил тилладан жилдланган ҳафтиякни кўтариб келар эди. Заррин камар, тамоми либоси ярашган, бармоқларида ўн узук, ҳар узуги қимматбаҳо дурдан, қўллари хинали, қошлари ўсмали, кўзлари сурмали, юзи гулоб сувли, қулоқлари исирғали, бошида қизил ёқутдан ўтаға¹, қарқара суратинда битилган дурри-жавоҳирли, гулдай очилиб, ёлғончи дунёни гулистон қилиб келар эди. Тоҳирбек Зухранинг бу келишини, зебу-зевардан кийган тўнини томоша қилиб ўтириб, юзи заъфарондай сарғайди ва ақли ҳайрон, кўзлари гирён бўлиб бир сўз деди:

Хусни минг туман баҳоли
Дилбарим, дилдорим келди!
Сўрмоққа келмиш бу ҳоли,
Ғам дафъи — ғамхўрим келди!

Лабиндан неъмат сочилар,
Меҳрибон бўлиб очилар,
Сунбул бош эгмас соч ила,
Жон риштаси — торим келди.

Кел бери, дастинг олмали,
Биз учун яна олмали,
Оқ юзи қўша олмали,
Олма билан норим келди.

Ел тегса — ишқнинг тифидир,
Сийнамда шу ишқ доғидир,
Етмасман, шу ишқ тоғидир,
Гўзал вафодорим келди.

¹Ўтаға — қизларнинг таҳясига қадаб қўйиладиган парасулдон.

Қувондим ранги ҳолина,
Алдандим мақру олина¹,
Қўлин далдалаб олдина,
Зулфи аждаҳорим келди.

Жилваси — олам норидир,
Алтофи биздан наридир,
Қўлида олма-норидир,
Кўзлари хунхорим келди.

Жамоли олам ёритир,
Ҳар зулфи олам ярмидир,
Кўрган дер: «Кимнинг ёридир²»,
Ул фасли баҳорим келди.

Оқ юзинда нуқта холи,
Тоҳирнинг не кечар ҳоли,
Сўрмоққа келмас бу ҳоли,
Соқий, гулрухсорим келди.

Алқисса, Тоҳирбек сўзини тамом этди. Шул пайт Зухра қиз ҳам келиб
етди. Ошиқ Тоҳир дарахтдан тушди. Иккиси бир соат чақчақлашиб-қучишиб,
шодиён бўлиб ўтирдилар. Шундан сўнг Тоҳир Зухранинг кечиқиб келганига
хафа бўлиб, бир сўз айтди:

Эй шамси анвор юзли гул,
Кўрмагай эрдим кошки.
Аввалда мен санга кўнгил
Бермагай эрдим кошки.

Эй булбули боғи Эрам,
Эй меҳрибон зебо санам!
Лаълнинг закотин дамба-дам,
Сўрмагай эрдим кошки.

¹Ол — ҳийла, ўйин..

Ишқингда мен, эй беҳабар,
Йиғлаб кезиб шому саҳар,
Хижрон чекиб, хуни жигар
Тилмагай эрдим кошки.

Сен жилва айлаб жон аро,
Девонаман инсон аро,
Бошим солиб майдон аро
Кирмагай эрдим кошки.

Излаб висолинг мен гадо,
Қилдим азиз жоним фидо,
Химмат этагин белима
Урмагай эрдим кошки.

Тоҳир айтар: эй бокарам!
Бўлди суйи ложарам,
Мардон туриб, ишққа қадам
Қўймагай эрдим кошки.

Алқисса, Тоҳир сўзини тамом қилди. Зухра қизнинг ишқи жўш уриб:
– Эй Тоҳиржон, жоним йўлингга қурбон! Юр, мактабга кетайлик, —
деб мактабга жўнади.

Бу иккисининг ошиқ-маъшуқлиги олам-жаҳонга машҳур бўлди. Бобохон билан Боҳирнинг аҳди-вафо қилишгани шаҳар халқига маълум эрди, аммо Тоҳир билан Зухрақизнинг бу ишдан хабари йўқ эди.

Бир куни Зухра билан Тоҳир мактабдан келдилар. Буларнинг йўли бир бўз тўқиётган кампирнинг ёнидан тушди. Ул қари аёл ошиқларнинг олди-дан чиқиб деди:

– Эй қўзиларим! Мен бу ерда бўз тўқияпман, сизлар менинг ишимга зиён етказарсизлар. Тўқилаётган бўзнинг устидан ўтманг, ўзга ерлардан йўл солинг. Мен ғарибнинг дуосини олинг!

Қарининг бу сўзларига Тоҳир қулоқ солмади, ошиғини тикиб, қўлидаги қўрғошин қўйилган кенагини отиб юборди. Кенак ошиққа тегиб, юқорига чиқиб, бориб, тўқилаётган бўзнинг иккита ўришини қириб юборди. Буни кўрган кампирнинг қаҳри келди: «Эй қўзиларим! Биз — ғариб, сизлар —

бекзода, сизларга ёмон сўз айтмоққа қўрқарман, ҳар ҳолда икки калима арзим бор» — деб бир абёт айтар бўлди:

Тоҳиржон, ҳазил этма менга,
Ҳазил айла Зухражон билан.
Ўйнаб-тегишмоқ ярашмас,
Кампирга навжувон билан.

Ҳар ким ўйнар ўз тенгига,
Бош урма дунё жангига,
Ғафлатда қолиб сўнгига,
Ўтмагайсан армон билан.

Орангизда бир сўз бордир,
Шоҳ-вазирга ошкордир,
Шаҳар халқи бохабардир,
Аён эрмас гумон билан.

Ёмон йўлдир ишқнинг йўли,
Бўларсан девона, дали.
Ҳақиқатни сўргил вале
Энанг Шоҳихўбон билан.

Даврон устингизда турмас,
Кўнгил истаган ерга юрмас,
Шоҳ Зухрани сизга бермас,
Еллар кетар туман билан.

Юзлари жаннатнинг гули,
Зулфлари савсан-сунбули,
Овози Эрам булбули,
Ўртар сени фиғон билан.

Қариларнинг пандин олсанг,
Ғарибларга раҳм қилсанг,
Зухражонга ошиқ бўлсанг,
Ўтар умринг ҳижрон билан.

Қари айтар, шулдир сўзим,
Чўх нафарлар кўрди кўзим,
Сен — ўғлим, Зухражон — қизим,
Аҳдингиз бор паймон билан.

Бу сўзни эшитиб, Тоҳиржон юрагига ўт тушди ва ўйнамоқдан, кулмоқдан, емоқ-ичмоқдан безор бўлди. Сўнгра онасининг ёнига бориб айтди:

— Эй она, саҳрода ёз чиқиб, гуллар очилибди, жаҳон лолазор бўлибди. Эл саҳрога сайлга кетяпти. Менга ҳам бир қисм қовурға¹ қилиб берсанг, мен ҳам саҳрога чиқиб, ов овлаб келсам...

Онаси қовурға қилиб, бир идишга солиб, «ол, кўзим» деб олдиға қўйди. Тоҳир олмади ва деди:

— Эй меҳрибон онам! Менга қовурғани ўз кўлинг билан едирсанг, мен сенинг кўлингдан овқатланишни истаيمان.

Онаси «хўп бўлади, ўғлим», деб ўғлига ўз кўлидан овқат едирмоқчи бўлди. Шу пайт Тоҳирбек онасининг кўлини ташидан тутиб қисди. Онаси:

— Оҳ, кўлим куйди, кўйвор! — деди.

Шунда Тоҳир:

— Эй она! Бир сир бор, хабар бер, Худой-таоло муяссар этса, қачон мақсадга етарман? Агар тўғрисини айтсанг, кўйвораман! — деди.

Онаси:

— Кўйвор, кўзим, кўлим ёнди... Тўғрисини айттайин, — деди.

Тоҳир онасининг кўлини кўйвориб:

— Эй она, отам билан подшонинг қандай аҳди бор эди? — деб сўради.

Онаси:

— Эй кўзимнинг равшани, кўнглимининг чироғи, бошимнинг тожи, бағримнинг пайванди, юрагимнинг тираги, Худой таоло менга берган ёлғиз фарзанд, сенга ростини айтаман, сенга айтмай кимга айттайин. Эй кўзим, Бобохон билан Боҳирнинг аҳду-паймон қилганлари тўғри. Аммо Бобохон аҳдидан қайтди. Ул замон, ул айёмлар ўтиб кетди, отанг ҳам дунёдан ўтди... Сен ҳам энди ул ваъдаларни унут. Ул ваъдалар пуч ваъдалардир. Улар шоҳ, шоҳларга шоҳлар лойиқ бўлади. Бизлар бир фақирлармиз. Сен ҳам ўз тенгингни топарсан. Зухражонга кўнгил берма, фитна пайдо бўлади, душман орттирасан! — деди. Шунда Тоҳир:

¹Қовурға — қовурилган буғдой. Бу ерда таом, овқат, егулик маъносиди.

— Эй она, аввалдан хабардор этсанг, яхши бўлар эди. Энди ишқ менинг ихтиёримни олгандир, жонимни Зухра қизнинг йўлида фидо этарман! — деб, ишқи аввалгидан ҳам баттар ортиб, бу ғазалини айтди. Кўр, боқ, нима дер:

Мен бутун тушмишам ишқнинг йўлига,
Она, менда не ихтиёр бор энди?¹
Зухражоннинг оқ юзида холига
Кўнгил ҳавас, кўзим интизор энди.

Ишқ олови ўртар тану зоримни,
Булбулман, сайр этам гулузоримни,
Бир замон кўрмасам севар ёримни
Телба кўнглим бўлар беқарор энди.

Ишқинда қуюндек овора бўлсам,
Чорасин топмайин бечора бўлсам,
Зухранинг ёнида юз пора бўлсам,
Муродим, мақсадим шунда бор энди.

Ўзим ёлғиз, юз душман бор шаънимга,
Охир бир кун қолар ноҳақ қонимга,
Шоҳнинг раҳми келмас ширин жонимга,
Ошиқларга Ҳақдир маладкор энди.

Ишқнинг ўти тушса жаҳонни ўртар,
Отам ўлиб, тақдир ҳар ёнга тортар,
Олтин ерда ётса, шуъласи ортар,
Гавҳар кулда қолиб, бўлмас хор энди.

Ҳақ ошиқман, ишқ йўлида ўтарман,
Ё раб, мақсадимга қачон етарман?²
Зухра билан боғ сайлина кетарман,
Очилибдир боғда гулузор энди.

Ҳеч бир кимса хабар олмас ҳолимдан,
Номарддирман агар дўнсам¹ йўлимдан,

¹Дўнмоқ — ўзгармоқ, қайтмоқ.

Тоҳир айтар, мастман, қўрқмам ўлимдан,
Қурсалар олдимда юз минг дор энди!

Алқисса, Тоҳир сўзини тамомлаб, киссасига бир сиқим қовурға солиб, мактабга кетди. Мактабдаги жами ўқувчиларнинг халифаси (устози, бошчиси) Зухра иккиси эди. Мулласининг исми Муллонафас Марви шоҳи жаҳон эди, ўзи така уруғининг ёзи тоифасидан эди. У кўп билимлардан хабардор эди, ишқ масаласини ҳам яхши тушуниб, ишқ йўлида кўп заҳматлар чеккан, Зухра билан Тоҳирнинг бир-бирига ошиқ эканлигини билар эди.

Бир куни мулла:

— Эй Зухражон, Тоҳиржоннинг ҳам сабоғидан беҳабар бўлмагин, — деб, ўзи бир ёққа чиқиб кетди. Буларнинг ишқи кун-кундан ортиб, Зухражон чироқдай ёниб, Тоҳирбек парвонадай ўртаниб, иккиси оташи сўзонга гирифтор бўлиб, висолу ҳижрон ёдига тушиб, айрилсалар бир-бирини ёдлаб, йиғлаб юрадиган вақтлари эди. Шу куни Зухра айтди:

— Эй Тоҳиржон, ишқи йўли қаттиқ машаққатли йўл экан, бу йўлда ранжу азоблар ҳам кўп кўрилса керак. Анча ошиқлар ишқ йўлида дод-фарёд чекиб ўтганлар. Ишқнинг юки тоғлардан оғирдир, ишқнинг ўти дўзах ўтидан баттардир. Бу ишқни Аллоҳ таоло энди иккимизнинг бошимизга солибди. Ошиқлик — мадрликнинг ишидир, мардона бўлмоқ керак! — деб, бир ғазал айтди:

Тоҳиржон, бу йўлда мардона бўлғил,
Бу кун ишқнинг савдосига тушмишам.
Жоним қурбон санга, жонона бўлғил,
Бу кун ишқнинг савдосига тушмишам.

Рақиб сезса, бизни қилар ошкора,
Маломат кўп бўлар, дов тушар ора,
Мен қайтмасман агар бўлсам юз пора!
Бу кун ишқнинг савдосига тушмишам.

Аввал қисмат бизга тутди бу дардни,
Аҳди никоҳ айлаб бир-бирга берди,
Отам аҳдин буэди, биздан не кўрди?
Бу куни ишқнинг савдосига тушмишам.

Нечун бу висолда кўп йиғладинг зор?
Келтирсанг кўнглинга бир айролик бор,
Ошно бўлмоқ осон, айролик душвор,
Бу кун ишқнинг савдосига тушмишам.

Сийнамда ишқ ханжаридан жароҳат,
Истагим — соғлигинг, бўлгин саломат,
Энди менда на сабр бор, на тоқат,
Бу кун ишқнинг савдосига тушмишам.

Бир ожизман, ким ҳам эшитар додим,
Магар мадад берса пирим, устодим,
Зухражон дер, сенсан мақсад-муродим,
Бу кун ишқнинг савдосига тушмишам.

Алқисса, Зухражон бу сўзини тамомлаб деди:

— Эй, Тоҳиржон! Бир вақт бошинга ўлим ёки зулм тушса, отамга ўхшаб, аҳдингдан қайтмагин. Агарда вақтинг хуш бўлганда «ошиқман» деб, бошинга иш тушганда дўнсанг, мени ва ўзингни элда масхара қиларсан...

Шунда Тоҳир:

— Эй Зухражон! Мен сенга ўз эрким билан ошиқман — деб, бир абёт айтар бўлди:

Бир ошиқи мастонингман,
Қўрқмам каманди дорингдан!
Ўлсам сенинг қурбонингман,
Ваҳм этмагил дилдорингдан.

Сен бир гулсан, мен — хорингман,
Чин ошиқи дийдорингман,
Мастона булбул зорингман,
Қувламагин гулзорингдан!

Ишқ ичра сийна доғлиман,
Фарҳоду Мажнун чоғлиман,
Бир итдай бўйни боғлиман,
Банд ўлмишам бир торингдан!

Кўйингда телба-нодонман,
Жон бериб, орзу қилгонман,
Хуснинг боғинда боғбонман,
Термишам олма-норингдан.

«Лайли, Ширин сенча бордир», —
Деса, бу сўзлар бекордир.
Телба кўнглим ваҳимдордир,
Икки ўрим аждарингдан.

Ҳақ назар солмиш ўзинга,
Қошинга, нарғиз кўзинга,
Давомли боқсам юзинга,
Кўзим тўймас дийдорингдан!

Тоҳир дер, кунда ёнаман,
Ишқ ўтига парвонаман,
Соғ деманглар, девонаман,
Кечмишам номус-оримдан!

Алқисса, Тоҳирбек сўзини тамом этди. Иккиси бир-биридан рози бўлишиб, ўпишиб-қучишиб, йиғлашдилар. Шу вақт Тоҳир айтди:

— Эй Зухражон, кел, бу ерда йиғлашиб, ғамгин бўлиб ўтирмайлик, боққа, сайрга кетайлик.

Зухранинг отасининг бир боғи бор эди, уни Зухражонга бағишлаб эди, уни Боғимайдон деб атар эдилар. Бу боғ сифатини таъриф этиб бўлмас эди, мисли беҳишт боғларидек файзли эди, ғамгин бўлиб борганлар хушвақт бўлиб, йиғлаганлар кулиб чиқар эди.

Тоҳирбек Зухражоннинг муборак оқ кўлидан тутиб, «Боғимайдонга кетайлик» деб бир ғазал айтди:

Боғларингда тоза гуллар очилмиш,
Кел, Зухражон, боғ сайлина кетайлик.
Булбуллар маст бўлиб, шамнам сочилмиш,
Юр, Зухражон, боғ сайлина кетайлик.

Сиринг маълум этсанг яхши-ёмона,
Довруқ тушар ўн саккиз минг жаҳона,
Рақиб сезса, бизни қўймас омона,
Юр, Зухражон, боғ сайлина кетайлик.

Алифдек қоматинг ўхшатма дола,
Қурбон ўлам сарви қадди ниҳола,
Жоним фидо бўлсин оқ юзда хола,
Юр, Зухражон, боғ сайлина кетайлик.

Булбул сайрон этар гулда, чаманда,
Айролиқ ваҳмидан кўнглим фиғонда,
Тоҳир айтар, армон қолмасин жонда,
Тур, Зухражон, боғ сайлина кетайлик.

Алқисса, Зухра қиз: «Хар ким ваъда этиб, ваъдасидан қайтса, унинг имони йўқдир! Отам аҳдидан дўнса ҳам, мен ҳаргиз қайтмасман. Кел, Тоҳирим, боғ сайлина кетайлик», деб боққа кириб кетди.

Иккиси Лайли-Мажнундек қўл ушлашиб, бири қизил, бири ложуварду гулгун либосларни кийиб, гўё камалакдай бўлиб, боғда сайр этиб, вақтларини хушлаб юрар эдилар. Гоҳ Зухранинг қўли Тоҳирнинг бўйнинда, гоҳ Тоҳирнинг қўли Зухранинг бўйнинда эди.

Аммо боғнинг Ҳасан чуғул¹ деган бир боғбони бор эди. Кун чошгоҳ маҳали у боғни айланмоққа борди. Кўрса, боғнинг ичида бир овоз пайдо бўлди. Боғбон бу овознинг қушпикими, одамникими ёки инс-жинникими эканлигини англаёлмай қочиб ташқарига чиқди. Сўнгра, «Агар мунинг аниғига етмасам, бирдан боққа қароқчи зарар етказса, подшоҳга нима жавоб берарман?» деб, яна боққа кириб, аста-аста юриб, дарахтларни оралаб, овоз чиққан жойга яқин борди. Кўрса, Тоҳир билан Зухра. Зухра қиз ошиғига овоз билан ширин абёт ўқияпти, товушининг ширинлигига инс ва жинлар ҳайрон қолади. Боғбон ҳам ҳушидан айрилиб, бир соат беҳуш этиб, сўнгра ўзини ростлаб: «Буларга азият етказмайин, буларнинг гулдай тарзларини сўлдирмайин, кишига зоҳир этмайин» деб чиқиб қайтди. Кетиб

¹ Чуғул — фисқ-фасод, вийбат билан шуғулланувчи. фосиқ одам.

бораётиб, яна боғбоннинг кўнглига шайтон васваса солиб, ўзига ўзи айтди: «Эй Ҳасан чуғул, сен умрингда гап-сўз кездирмоқдан бошқа ишинг бўлмади, энди олтмишдан ошганингда катхудо бўлармидинг?» «Эгри оғоч ўз ётишига қараб ўсади» деган нақл бордир. Иккибошдан сен бу сўзларни бошқа бировга айтмасдан юролмайсан. Нима бўлса ҳам аввалдан қилиб юрган ишингни бажаравер, бунинг хабарини тезроқ подшоҳга бориб етказ!» деди. Бобохон ҳузурига бориб: «Шоҳи бокарам! Бу хизматкор қулингнинг жаноби олийга арзи бор» деб, Зухрани — гулга, Тохирни — булбулга ўхшатиб бир абёт ўқиди:

Гул билан булбул келиб, гул ичра сайрон қилди гул,
Гул томошасин кўриб, ўз баргини қон қилди гул.

Гул бу кунлар ҳолина гулларни сайрон айлади,
Рашкидан ром айланиб, азми биёбон қилди гул.

Мен дедим: «Ё раб, не гулсан гулни ҳайрон айлаган?»
Гул кулиб, сўзлаб ўзи ҳам бизни хандон қилди гул.

Гул гула сарви хиромон, гул гул била айлаб хиром,
Сарвини айлаб адо, гулни хиромон қилди гул.

Булбула гуллар муносиб, гул муносиб булбула,
Булбула ўтлар солиб, ҳуснин гулистон қилди гул.

Гул юзига гулни ўхшатсам, гула не айб эрур,
Ўзининг зийнاتини ер бирла яксон қилди гул.

Гул гула гулгашт этар, гуллар гула ҳайрон бўлуб,
Шабнам эрмас гул аро, васл ичра гирён бўлди гул.

Гул гула бас айласа, гуллар муносибдир гула,
Гула булбул маст этар, оламни мастон қилди гул.

Гул шитобу суръатиндан музтариб гул ҳар тараф,
Гул ўзидан ваҳм этиб, ўрнида ларзон қилди гул.

Сунбулидир, ёки сарғармиш юзи гул тобидан,
Булбулига юз очиб, зулфин паришон қилди гул.

Исми гул, рухсори гул, десам хатодир ул гула,
Воҳ ажаб, донолари васфинда нодон қилди гул.

Боғбонман мен бу кун, боғ ичра кўрдим булбули,
Булбулнинг ҳолин кўриб, чоки гирибон қилди гул.

Алқисса, боғбон бу хабарни етказган замон, подшоҳ бунинг гапини англаб: «Эй боғбон, яхши хабаринг бор» деди. Боғбон қайтиб кетди. Подшоҳ дарғазаб бўлиб, тилла тахтига чиқиб, жаллодга қараб: «Боринглар, Тоҳирни келтиринглар!» деб фармон берди. Ясовулар дарҳол бориб, беҳабар ўтирган Тоҳирни тутиб, подшоҳнинг ихтиёрига олиб келдилар. Шу вақт бир сандиқ ҳам келтириб, Тоҳир бечорани сўзлатмай, хабарини сўрамай, сандиққа солдилар. Подшоҳ: «Дарёга ташланг!» деб ҳукм этди. Тоҳирнинг аҳволини кўриб етти ёшдан етмиш ёшгача бўлган барча шаҳар аҳли йиғладилар. Шу фурсатда Тоҳир:

— Эй ясовулар, бироз сабр этинг, бир соат сандиқнинг оғзини очинг, ёруғ жаҳонни кўрайин. Мен бугун сафар қиламан, Зухражондан айриламан, Зухра қиз билан олаёралашиб-хўшлашиб кетайин, — деб ёлворди. Шу ҳолда Зухра қиз юрагига ўт тушиб, кўзинда ёш, бағринда тош, зор-зор йиғлаб, халқни бир тарафга суриб бориб, Тоҳирнинг қаршисида туриб:

— Тоҳиржон, хизматингга келдим, бу жоним сенга қурбондир, нима сўзинг бор, айтавер! — деди.

Тоҳиржон зор-зор, чун абри навбаҳор йиғлаб, бир абёт айтди:

Зухражон, йиғлагин айролиқ куни,
Кетар бўлдим, Аллоҳ ёринг, хуш энди!
Хазон уриб, сўлди умрим гулшани,
Кетар бўлдим, Аллоҳ ёринг, хуш энди!

Сен бир гулсан, кўнган зоғу зоғондир,
Гулдан айру булбул иши фиғондир,
Туганмас айролиқ — охирзамондир,
Кетар бўлдим, Аллоҳ ёринг, хуш энди!

Келдим, нима кўрдим дунё ичинда,
Ғариб бошим юз минг ғавғо ичинда,
Сандиқдир масканим дарё ичинда,
Кетар бўлдим, Аллоҳ ёринг, хуш энди!

Гадоликнинг иши шоҳлардан битмас,
Отам келиб менга елкасин тутмас,
Ул сабабдан ошиқ мурода етмас,
Кетар бўлдим, Аллоҳ ёринг, хуш энди!

Фалакнинг ишига ҳайрон бўлибман,
Ҳижронингда зору гирён бўлибман,
Кўзларнинг ёшига қурбон бўлибман,
Кетар бўлдим, Аллоҳ ёринг, хуш энди!

Бу нечук замондир, нечук макондир,
Дарёдан сув топмай, ичганим қондир,
Ғариб онам, исминг Шоҳихўбондир,
Кетар бўлдим, Аллоҳ ёринг, хуш энди!

Тоҳир айтар, мендан юзинг дўндирма¹,
Аввал куйган жоним яна куйдирма,
Боғларимга зоғу зоғон қўндирма,
Кетар бўлдим, Аллоҳ ёринг, хуш энди!

Алқисса, Тоҳир сўзини тамом этди. Зухра қиз: «Эй Тоҳиржон! Агар мени ҳар куни Жиржис² каби ўлдириб тирилтирсалар ҳам, ҳазрати Закариё³ алайҳиссаломдек бошимни арра билан пора-пора этсалар ҳам, токи Даббатул арз⁴ келиб, қиёмат куни маҳшар бошлангунга қадар менга сендан бошқа дўст-душманнинг қўли етмас» деб, бир сўз айтди:

¹ Дўндирма — ўғирма.

² Жиржис — диний тушунчаларга кўра, азоб-уқубат тортишда бошқаларга ўрناق бўлган чидамли, сабр-тоқатли шахс (Исо алайҳиссалом ҳаворийларидан).

³ Закариё — Қуръони Каримда исми келтирилган пайғамбарлардан бири.

⁴ Даббатул арз — охир замон келганининг бир аломати сифатида чиқиб келадиган ер ҳайвони, афсонавий-илоҳий жонвор.

Зоғу зоғон қўнар дея йиғлама,
Сенинг билан қўз тиккан бу боғлара.
Сен бўлмасанг, мунда турар чоғлама,
Хазон тегсин бу бўстонли боғлара.

Яратган эшитсин оҳу зоримни,
Мен унга топширдим ҳар на боримни,
Терганинг тар гулинг, олма-норимни
Раво кўрмам қарға билан зоғлара.

Яна бу жойларга гузар солмасанг,
Ёринг билан беш кун ўйнаб-кулмасанг,
Бундан кетиб, келар чоғда келмасанг,
Мен ҳам кетам дарёларга, тоғларга.

Қодир Аллоҳ бизни бор этди йўқдан,
Ўтдан, сувдан, елдан, хокдан, тупроқдан,
Умидим кўп яна, ўтсанг йироқдан,
Тушмагайсан жаллод қурган овларга.

Шартим будир яна бу жоя келсанг,
Ҳасратли ночоринг¹ кўнглини олсанг,
Бобохон ўлдирса — «Зухра!» деб ўлсанг,
Мен ҳам тутай азиз таним тигларга.

Зухра қиз сўзини тамом этди.

Бу воқеани Шохихўбон эшитиб:

— Эй бор Худо-ё! Поку парвардигор-о! Бу нечук сир бўлди, бу нечук хабар бўлди, — деб сандиқ бошига келди ва кўзидан қатра-қатра ёш тўкиб:

— Яна ҳам бир соат таъаммул қилинг.² Эй халойиқ, бу иккиси менинг имонимдир, жонимдир, руҳи равонимдир, жонимнинг оромидир, дардимнинг дармонидир. Булардан жудо бўлиб кезганимдан кезмаганим

¹Ночор — заифа, ожиза.

²Таъаммул қилмоқ — бу ерда, сабр қилинг деган маънода.

яхшироқдир. Эй халойиқ, мен ҳақимга бир дуо ўқинг, мен ҳаққа жон таслим этайин, бу менинг мақсадимдир! Ҳеч бир она мен каби зоргирён, бағри бирён, ақли ҳайрон бўлмасин! Булар менинг бошимнинг тожи, кўнглимнинг чироғи, мен бориб подшоҳга арз этайин, армоним қолмасин! — деб, подшоҳнинг ёнига борди ва «Эй подшоҳ, бечораларнинг такагоҳи сенсан!» — деб, бир сўз айтди:

Эй подшоҳим, сенга арзим айтайин,
Кел, менинг боламини озод айлагин!
Сени яратганга қурбон бўлайин,
Кел, менинг қўзичоғимни озод айлагин!

Озод айла бир Аллоҳнинг ҳақи-чун,
Ҳақ мурсали анбиёнинг ҳақи-чун,
Севар қизинг — Зухражоннинг ҳақи-чун,
Менинг Тоҳиржоним озод айлагин!

Боҳир вазир билан айладинг паймон,
Дўнмагин аҳдингдан, гар бўлса имон,
Ошиқлар жонида қўймагил армон,
Кел, менинг Тоҳирим озод айлагин!

Тоҳиржоним бугун ўн тўрт ёшинда,
Сен сабабли душман тегра-ташинда,
Умр сурсин Зухражоннинг қошинда,
Сен менинг Тоҳирим озод айлагин!

Бугун ўтирмасин сенинг тўзингда,
Оқдириб юборма дарё юзинда,
Зухра қиз жон берар унинг изинда,
Шоҳ, менинг ўғлимни озод айлагин!

Адолатли шоҳда бир бўлар иқрор,
«Шоҳман!» дея аҳдни бузмоқда не бор?
Ёзуқли қулингман, бўлдим харидор,
Шоҳ, менинг ўғлимни озод айлагин!

Дунё бепоендир, бўлмас поёни,
Ютар бир лаҳзада хонни, султонни,
Хушнуд қилиб қўйвор Шоҳихўбонни,
Шоҳ, менинг қўзимни озод айлагин!

Шоҳихўбон сўзини тамом этди. Подшоҳ:

— Эй Шоҳихўбон! Нарӣ тургин! Сенинг ўғлингнинг жазоси ўлимдир. Ханузгача ушлаб турибсизларми? Боринглар, тезда дарёга элтиб ташланглар! — деб ҳукм этди.

Ясовулар Тоҳирбекни сандиққа солиб, дарё ёқасига олиб келдилар. Ул вақтда улуғ-кичик шаҳар халқи йиғилишиб:

«Яна ҳам бир бора арз этиб кўрайлик» — дейишиб, подшоҳга арз этдилар. Аммо сўзлари қабул бўлмади. Улар йиғлашиб, доду фарёд қилиб қайтдилар.

Сандиқни қулфлаб, дарёга ташладилар. Шу вақт қўлларида қора рўмол, белинда қора белбоғ, қоп-қора кийинган Зухражон ҳам ўтга тушган парводанай типирчилаб, зор-зор, чун абри навбаҳор йиғлаб, сандиққа ёпишиб, «ё хув» дея ўзини дарёга ташлади. Шоҳ қизига ҳеч ким қўлини уришга журъат этмади. Бунинг изи билан канизақлардан, халқнинг ичидан ҳам уч юз йигирма киши ўзини дарёга ташлади. Зухра қиз гоҳ чўкиб, гоҳ чиқиб, бориб сандиққа ёпишди. Шундоқ тўфон бўлдики, гўё ҳазрати Нуҳ пайғамбарнинг тўфонидек, кўп одамлар дарёнинг ичида ва ёқасида ҳалок бўлдилар. Аммо Зухра сандиққа ёпишиб равона бўлди. Элу халқ «Тоҳиржон кетди, Зухражон ҳам бирга оқиб кетди...» деб йиғлашди.

Шу вақт сандиқ бир гирдобга етди. Гирдоб сандиқни отиб-ўйнаб, дарёнинг қирғоғига чиқарди. Шу вақт Шоҳихўбон ўзини дарёга отиб, Зухра қиз билан сандиқни дарё ёқасига тортиб чиқарди ва беҳуш бўлиб йиқилди. Бунинг устига тўн ёпиб қўйдилар. Ясовулар сандиқни яна дарёга ташладилар. Шу вақт сандиқдан: «Эй Зухражон! Ҳамма улуғ-кичиклар! Аллоҳ ёрингиз бўлсин» деган овоз чиқди. Зухражон кўзини очиб кўрса, сандиқ дарёда оқиб бораётган экан. Шунда Зухражон:

— Мен ҳам Тоҳир билан кетаман! — деб, ўзини дарёга отмоқчи бўлди. Зухражоннинг қирқ канизи бор эди. Бунинг ичида Гулзода, Гулқамар, Гавҳар ва Садна деган тўрт саркардаси бор эди. Улар Зухранинг тўрт тарафидан тутиб қўйвормадилар.

– Эй Зухражон! Ошиқ заҳмат чекмасдан муродга етмас, ҳижрон чўлига тушмаган ошиқ — ошиқ бўлмас. Энди кетсанг ҳалок бўласан. Тоҳир дарёнинг ичи билан кетса, биз таши билан кетармиз. Бир ерда дарёдан чиқариб оламиз, — дедилар.

Зухра қиз қирқ канизи билан дарё бўйлаб, равона бўлди. Шу вақт Зухражон эл-халқи, туққан-туғишган, қариндошлари билан хайрлашиб-олоёрлашиб, бир сўз айтди:

Хуш қол энди, элим-куним,
Бу манзилда турорим йўқ.
Дарёга тушди махзаним,
Қолмоққа ихтиёрим йўқ.

Чўх савдога солдим бошим,
Тинмай оқар кўзда ёшим,
Ботибдир ойим, қуёшим,
Чиқмагунча қарорим йўқ.

Қайда борса — мен бормасам,
Ёр билан даврон сурмасам,
Тоҳирнинг юзин кўрмасам,
Ҳеч суҳбатда турорим йўқ.

Ёрим кетди, саргардонман,
Ишқнинг ўтида бирёнман,
Мени ёқди ота-онам,
Эл-юрт, сиздан озорим йўқ.

Мен ҳам дарёда кезарман,
Гоҳи бўйлаб, гоҳ сузарман,
Эл-юрт, сиздан қўл узарман,
Тарк этдим, номус-орим йўқ.

Кетмоққа белим боғларман,
Қонли жигарим доғларман.

Севар ёр учун йиғлайман,
Ғайри бир касби-корим йўқ.

Зухра дер, бахтим қорадир,
Юрагим юз минг ярадир,
Сийналарим садпорадир,
Юрай десам, мадорим йўқ.

Алқисса, Зухражон сўзини тамом этди, яна йўлга равона бўлай деса, юрмоққа мадори қолмабди, ишқ унинг қувватини олиб, айролиқ ваҳми шунчалик заиф қилиб ташлабдики, гўё қаноти қирилган қушдек мажолсиз эди. Тоҳирнинг қораси кўринмас бўлиб бораверди. Зухра шу орада нима қилишини билмасдан бир сўз айтди:

Ёрим кетди, ёлғиз қолдим изинда,
Яратганим, мадад берар кунингдир.
Гул таним кул бўлди ҳижрон тўзинда,
Бу кун манга қувват берар кунингдир.

Ё пайғамбар саллоллоҳу васаллам,
Ё ҳазрат-о, барчалардан муҳтарам,
Бу ҳолима раҳм айлабон дамба-дам,
Бу кун менга қувват берар кунингдир.

Орзуйим бор, кетсам, бирга юрмоққа,
Қувватим йўқ йўлга қадам урмоққа,
Мажолим йўқ ўтирмоққа, турмоққа,
Бу кун менга қувват берар кунингдир.

Вайрон бўлсин шаҳри Татар қалъалар,
Тоҳир учун қайда работ солалар,
Менга келсин сенга келар балолар,
Бу кун менга қувват берар кунингдир.

Зухра дер, қолмади сабру қарорим,
Дарёга ғарқ бўлди севгили ёрим,

Бу ишқнинг офати олди мадорим,
Бу кун менга қувват берар кунингдир.

Алқисса, Зухражон сўзини тамом қилди. Унинг нолишини Худой тало эшитиб, Зухражон андомида қувват пайдо бўлди, юрагинда ўт пайдо бўлди, чор тарафга телмуриб, яна ўрнидан туриб, канизалари билан йўлга равона бўлди. Шаҳарда: «Зухра қиз қирқ канизагини олиб, ўлкадан чиқди» деган хабар тарқалди. Бу хабар подшоҳнинг ҳам қулоғига етиб, аркони давлати билан шаҳардан чиқиб, қизининг изидан етиб:

— Эй Зухражон! Менинг бир ғуломимга бунча кўпгил бериб, менинг орномусимни бунчалар ерга букдинг! Иншооллоҳ, ўз баробарингга қўшиб, муродингга етказарман! — деб тавалло айтди. Аммо Зухра отасининг сўзига қулоқ солмай кетаверди. Шоҳ вазиру вакиллари билан бирга ҳарчанд тавалло айтмасинлар, фойдаси бўлмади. Ундан сўнг подшоҳ: «Зухражон юртдан чиқиб кетиб борадир, бунга сўзи ўтадиган шаҳарда ҳеч маҳрам қолдими?» — деб сўради. Шунда бир киши:

— Зухра билан Тоҳирни ўқитган бир мулла бор. Балки шунинг сўзини олар, — деди.

«Зухражон қизни қайтармоқ керак!» деб, муллага одам юбордилар. Мулла: «Шоҳ амри вожиб!» деб, отини эгарлаб, элтини ҳам мингаштириб, йўлга равона бўлди ва тез орада улар Зухражоннинг изидан етиб, олдига чиқиб:

— Эй қўзим, отангни бунчалар хижолатга қўйма, — деб насиҳаттавалло айтдилар. Аммо Зухра қиз тўхтамай, илгари юраверди. Шунда мулла элтига:

— Ҳай-ҳай, элти! Зухражонни ушла, яна бир марта тавалло айтиб кўрайлик! — деди. Элти ўзини отдан ташлаб, бориб Зухражоннинг қўлидан тутди. Зухра қўлини силкиб олди. Бели тўғри келди — элти қизнинг белидан қарс-са қучоқлаб, қўйвормай:

— Эй Зухражон! Андак тўхтаб ол! Мулланинг таваллосини эшит, ундан кейин кетарсан, сени қўйиб юборармиз. Мен ҳам сенингдек қаттиқ ошиқликни кўрмасам ҳам, гузариндан чалароқ қараб эрдим! — деди. Шу пайт Муллапафас Зухранинг олдига чиқиб:

— Эй Зухражон! Мен ҳам шу элти учун ишқ йўлида кўп кезган эдим. Ишқнинг калити — сабр айламоқдир, — деб, Зухрага кўнгиллик билдириб, бир сўз айтди:

Иншооллоҳ, мақсадинга етарсан,
Йиғламагин, Зухражоним, қайт энди!
Тоҳир билан кулиб-ўйнаб ўтарсан,
Йиғламагин, Зухра қизим, қайт энди!

Отанг қилмишига олам ҳайрондир,
Ҳали шоҳу-маҳшар сен томондир,
Элти — бир онангдир, Мулла — отангдир,
Севар қўзим, Зухражоним, қайт энди!

Золим отанг нечук ишларни қилди —
«Тоҳирни фарқ айланг!» дея буюрди,
Бу кун сени севар ёрдан айирди,
Зухра болам, сен бу йўлдан қайт энди!

Кўп анбиё-авлиёлар ҳақи-чун,
Минг бир исмли бир Аллоҳнинг ҳақи-чун,
Таълим олган шу Қуръоннинг ҳақи-чун,
Ол таваллом, Зухра қизим, қайт энди!

Ишқнинг ўти тушса ёлғон жаҳонда,
Ёқади, ёндирар, куяр замонда,
Сенсан ишқнинг юкин олган мардона,
Мардона бўл, Зухражоним, қайт энди!

Лайли чекди ул Мажнуннинг жафосин,
Сура олмай ўтди завқу сафосин,
Ким кўрибдир бу дунёнинг вафосин,
Меҳрибоним, Зухра қизим, қайт энди!

Нафас айтар, дунёга келиб-кечибман,
Ишқ баҳридан етти дарё ичибман.
Мунажжим илмидан китоб очибман,
Сўзсиз келар, Зухражоним, қайт энди!

Муллонафас сўзини тамом қилди. Зухражон мулласининг сўзига қулоқ осиб, тўхтади. Аммо қонхўр дарё мавж уриб, ҳар мавжи осмонга чиқиб,

сандиқни ўйнатиб олиб кетаверди. Шу ерда бир гирдоб бор эди. Уни «гирдоби марям» дер эдилар. Сандиқ шу гирдобга тушиб, гоҳ ўнг томонга, гоҳ сўл томонга ўзини урар эди. Шу вақт дарё томондан бир шамол эсиб, сандиқ ичидан зорли бир овоз эшитилди. Халқ қулоқ солса, Тоҳир фақир зорли-зорли сўз айтиб, шу бир мухаммасни айтаётган экан:

Зухражон, ҳажрингда куйдим, жон сендан айрилиб,
Чун бўлиб дийдаларим гирён сендан айрилиб,
Бузилиб кўнглим уйи вайрон сендан айрилиб,
Қолмади тоқат манга, фармон, сендан айрилиб,
Топмадим бу дардима дармон сендан айрилиб.

Гар ғазаб қил, гар раҳм қил, меҳрибоним сен менинг,
Жоним ол, ё жон бер — оромижоним сен менинг,
Қади зебо, боғ аро сарви равоним сен менинг,
Кўнглим олган бир париваш дилистоним сен менинг,
Юз алам, юз нолаи афғон сендан айрилиб.

Кўнглими хушхоҳи сенсан, кўзларимнинг равшани,
Барча хўблар сарвари, ишқ аҳлининг тожи сари,
Бормудир ушбу жаҳонда сен каби зебо пари,
Зийнати рўйи заминнинг ҳам осмоннинг зевари,
Оқмишам дарё билан, армон, сендан айрилиб...

Новаки мужгонларинг бағримда пайкондир бугун,
Айролиқ охирзамондир, рўзи ҳижрондир бугун,
Еганимдир заҳри қотил, ичганим қондир бугун,
Бу тирикликдан менга ўлмаклик осондир бугун,
Бўлмади бу мушкулим осон сендан айрилиб.

Дер Тоҳир: ул Зухражон сўрмоққа келмас ҳолими,
Сендан ўзга ким билар бошдап кечган аҳволими?
Найлайин, каж айлади қаҳба фалак иқболими,
Қошки кўрсам юзини, қилсам тасаддиқ молими,
Ўтди биздан давлати, даврон сендан айрилиб...

Алқисса, Тоҳирбекнинг сўзи тамом бўлди. Дарё ёқасида бир кўшк бор эди. Шу вақт сандиқ кўшк тубидан ўтар бўлди. Дарё чарх уриб, девона бўлиб, сандиқни икки томонга отиб ташлар эди. Зухра бағрини ерга бериб, зор-зор йиғлаб, бир ғазал айтди:

Дод этарман Бобохоннинг қўлидан,
Бугун мени севар ёрдан айирди.
Шайдо булбул учди тоза гулиндан,
Боғим кўрки — булбулзордан айирди.

Муштоқ бўлдим ёр юзини кўрмоққа,
Рақиблар қўймади бирга юрмоққа,
Қарорим йўқ ўтирмоққа, турмоққа,
Гул-чаманни харидордан айирди.

Ёрим кетди, қолдим бунда қон йиғлаб,
Айролиқ оташи жигарим доғлаб,
Кўнарди кўшк узра ҳар дам сўроғлаб,
Қўлғим кўрки — бўз шунқордан айирди.

Мен билмадим, не гирдоба етибдир,
Гирдоб ичра қайси балиқ ютибдир,
Шамчироғим қайси лоя ботибдир,
Фалак мени номус-ордан айирди.

Зухражон дер, йўқдир сабрим, қарорим,
Жайхунга ғарқ бўлди севгили ёрим,
Йиғлаб кечди умрим, лайлу наҳорим,
Тоҳир отли шахсувордан айирди.

Зухражон сўзини тамом этди. Дарё мавж уриб, сандиқни оқизиб олиб кетаверди. Зухражон сандиқнинг гоҳ чўмиб, гоҳ қалқиб боришини кўриб, қўлини узатиб йиғлади, ҳалойиққа ёлворди, аммо бўлмади. Ночор андин сўнг зор-зор йиғлаб, «дилбаримдан айрилдим!» деб, фалакдан шикоят этиб, бир мухаммас айтди:

Нозли ёр, эй гулузор, чўх беқарор этдинг мени,
Йиғлатиб зор, элга ошкор, телба-хор этдинг мени,
Алмудом хуснинг учун девонавор этдинг мени,
Бешумор¹ дардга гирифтор, халққа зор этдинг мени,
Зарнигор, эй шохимор, сен шармисор этдинг мени.

Ёна-ёна, ҳар ёна парвонадай бўлдим бугун,
Телмуриб, хуснинг кўриб, чўх сарғариб сўлдим бугун,
Дард ила, ҳасрат ила, фирқат ила ўлдим бугун,
Ёрсан, дилдорсан, ғамхўрсан — билдим бугун,
Сенга, ёр, жоним нисор, чўх интизор этдинг мени.

Ҳар замон зулм этса гар, қаҳри ёмон бўлғай манга,
Бегумон, беҳуд ўзинг, охирзамон бўлғай манга,
Билмадим, ишқ қўлидан суду зиён бўлғай манга,
Ўртаниб ҳажрингда, васлинг бепоён бўлғай манга,
Айрилиб, ақлим олиб, чўх бемадор этдинг мени.

Хуш сўзинг, хушрў юзинг, наргис кўзинг жонимдадир,
Қош қоқиб, эгри боқиб, бу шум рақиб шаънимдадир,
Мен сенинг терсам гулинг, бор истагинг қонимдадир,
Шум рақибнинг хушлиги бу зори гирёнимдадир,
Зухра дер, кўп йиғлатиб, итларга зор этдинг мени.

Алқисса, Зухражон сўзини тамом этди. Сандиқ бир гирдобга тушиб, тўлқин билан кўтарилиб, дарё ёқасига азм этиб, ларзон урар эди. Зухражон икки кўзини сандиққа тикиб, сандиқ қай томонга ўтирилса, бу ҳам шу тарафга интилиб турди. Бир пайт сандиқ гоҳ у томонга, гоҳ бу томонга айланиб, қадим замонларда кўприк қурилган ерга бориб, тўхтаб, яна бориб, яна қайтиб, охири бўғоздан у йилдиримдек сакраб, дарёнинг оёқ томонига равона бўлди. Зухрақиз буни кўриб, қараб қолмоққа тоқати етмай, югуриб мулласининг, элтисининг ёнига бориб, ёлвориб, «менга рухсат беринглар, Тоҳиржон кетди, Тоҳиржондан айрилиб қолмоққа менда тоқат қолмади!» — деб, бир сўз айтди:

¹Бешумор — саноксиз.

Ёрим кетди дарё билан айланиб,
Қўйвор, охун, ёрим билан кетайин!
Элсиз-кунсиз бир сандиққа жойланиб,
Қўйвор, муллам, ёрим билан кетайин!

Ёрим кетди, жон риштаси узилди,
Бағрим кабоб бўлиб, сихга тизилди,
Ожиз қолдим, номим қора ёзилди,
Қўйвор, муллам, ёрим билан кетайин!

Дарё тортди дур, нуқранинг қошини,
Қайси балиқ ютди азиз лошини,
Чорам йўқдир отам қилган ишининг,
Қўйвор, охун, ёрим билан кетайин!

Ё бу майдон ичра ўлдиргин мени,
Бошимга солмагил айролиқ кунни,
Қиёматлик отам демишам сени,
Қўйвор, муллам, ёрим билан кетайин!

Зухражон дер, гул юзимда ҳижобдир,
Ишқ расвоси бўлиб, бағрим кабобдир,
Бу айролиқ ўлмоғимга сабабдир,
Қўйвор, муллам, ёрим билан кетайин!

Алқисса, Зухражон қиз сўзини тамом этди. Мулладан сас чиқмади. Зухражон мулладан сўз чиқмаслигини билиб, ундан умидини узди, элтига юзланиб:

— Эй икки дунё қиёматлик онам! Мен сенинг қўлларингдан туз-таом еб эдим. Энди сен бу ишимнинг бир чорасини топ, қўлимдан ушла, мулламдан рухсат олиб бер! — деб, қучоқлаб ёлвориб, бир сўз деди:

Сут ўрнига шакар берган онамсан,
Охунимга арзи ҳолим арз айла.
Хаста бўлсам, ҳолим сўрган онамсан,
Рухсат берсин, кетар йўлим арз айла.

Илм ўқидим, алифбедан, абжатдан,
Ошиқ бўлдим, дўнмоғим йўқ бу гапдан,
Тоқатим йўқ, жоним чиқар жасаддан,
Ноҳақ қоним ҳам уволим арз айла.

Эл таън этар афғонимдан, сўзимдан,
Сўраманглар, фаҳм айланглар юзимдан,
«Тоҳирим!» деб, қонлар оқар кўзимдан,
Ёвуз куним, бу аҳволим арз айла.

Сийнам узра турли-туман ярадир,
Айролиқ дардидан бағрим порадир,
Ҳумо бахтим ўз феълимдан қорадир,
Фалак бузган каж аҳволим арз айла!

Сайёд ажал тузоқ қурди ташима,
Қаҳба фалак оғу солди ошима,
Зухражон дер, раҳм айланглар ёшима,
Йиғлаб ўтган моҳи-солим арз айла!

Алқисса, Зухражонқиз сўзини тамом этди. Элти деди:

— Эй Зухражон! Мен сенинг нолишингга чидаб туrolмасман, қизим,
— деб, охунга юзланиб:

— Охунмуллам, сиз ҳам мен туфайли кўрган-чеккан заҳматингизни эсга
олинг. Ошиқлик кўп мушкул ишдир. Ишқ ўти дўзахдан баттардир. Ошиқ-
ларга кўмак бермоқ фарздир, — деб, бир ғазал айтди:

Муллам, сенга арзин айтар Зухражон,
Қўйвор, муллам, Зухрам кетсин йўлина.
Тоҳир учун жонин айланиш қурбон,
Қўйвор, муллам, Зухрам кетсин йўлина.

Тоҳиржонга сандиқ бўлибдир зиндон,
Ғарқи гирдоб бўлмиш, кўзлари гирён,
Зухражоним қолмиш изинда ҳайрон,
Қўйвор, муллам, Зухра кетсин йўлина.

Гулдек юзи заъфарондек сўлибдир,
Жони чиқиб жасад бунда қолибдир,
Тирик гумон этма — Зухра ўлибдир...
Қўйвор, муллам, Зухрам кетсин йўлина!

Таваллолар қилиб ўзинг ўрта олурсан,
Барча ишини мендан яхши билурсан,
Ошиқларнинг уволига қолурсан,
Қўйвор, муллам, Зухрам кетсин йўлина.

Юртдан кетиб ғайри кўлга қўнса ғоз,
Қўлдан учиб, сувга тушса олғир боз,
Ховридан айрилса қиларми парвоз,
Қўйвор, муллам, Зухрам кетсин йўлина!

Отаси раҳм этмас якка қизига,
Зухра сифинмишдир Ҳақнинг ўзига,
Қулоқ солғил Бўстонтожнинг сўзига,
Қўйвор, муллам, Зухрам кетсин йўлина.

Алқисса, элти сўзини тамом этди. Мулла тағин буларга нима деб жавоб беришни билмади — садо чиқмади. Зухрақиз яна нолиш қилди. Энди инс-жинлар, вуҳуш-туюр¹ ҳам нола қилди, фалакдаги малаклар:

— Даргоҳ-о, Аллоҳ-о, поку парвардигор-о, бу икки ошиқ-маъшукқа ўзинг раҳм эт! — деб арз қилдилар. Шу вақт Муллонафас ҳам янгидан таҳорат қилиб, икки ракат номоз ўқиб, қибла томонга юзма-юз бўлиб:

— Илоҳо, бу ошиқларга раҳимул-раҳмонлик айла, фазли марҳаматингдан етказ, — деб, зор-зор йиғлаб, ҳожатини Худо таолодан тилаб, бир мухам-мас ўқиди:

Ё илоҳ-о, барча қуллар кўнглини сен шод қил!
Ўзинга дўст айлабон, дўстнинг уйин обод қил,
Алмудом ёд айлайин, сен ҳам қулингни ёд қил,
Раҳм этиб ожизлара, золимлари барбод қил,
Ё карим, сен Зухражоним қайғудан озод қил.

¹Вуҳуш-туюр — ёввойи жонворлар ва қушлар.

Кулли оламни яратган подшоҳи бокарам,
Кеча-кундуз ҳожатим сендан давомат истарам,
Лол бўлибдир хор ичинда булбули Боғи Эрам,
Зухражон сўрса савол анинг жавобин на берам?¹
Ё раҳим, сен Зухражоним қайғудан озод қил.

Кеча-кундуз ёд этибон, истабон жабборини,
Фирқат ўти куйдурибдир ҳуснининг гулзорини,
Шум рақиблар қасд этиб ёрдан айирди ёрини,
Раҳм этиб, ожизларга ҳар дам эшитгин зорини,
Ё карим, сен Зухражоним қайғудан озод қил.

Кетди ёри қошидан дарё билан мажлис қуриб,
Кўзлари изинда гирён чор тарафга телмуриб,
Гўё бир парвонадир оташ аро ўзин уриб,
Тоҳиридан айрилиб, белин букиб бўйнин буриб,
Ё раҳим, сен Зухражоним қайғудан озод қил.

Барча ҳўбларнинг ичинда хушлиқо, соҳиб таъмиз,
Айролиқ ўти қора бағрин тилибдир резу рез,
Қунда юз вақт термулиб, ҳолин сўрарлар қирқ каниз,
Йиғлабон дарё лабинда, ёрин истар Зухрақиз,
Дер Нафас, бу Зухражоним қайғудан озод қил.

Алқисса, бу сўздан сўнг осмонда бир овоз пайдо бўлди. Кўрсалар қизилдан¹ ясалган бир тахт, тахт устида ошиқ-маъшуқларнинг подшоси — Ширин ва Фарҳод, Лайли ва Мажнунлар ўтирибди. Ҳар тарафдан юз каниз ерга тушиб айтдиларки:

— Эй мулла, кел бу ҳақиқат шаробини олиб, Зухра қиз бирлан ўзинг ич!

Мулла қараса, бир олтин лаган ичида тўққизта пиёлада шароб турибди. Мулла кўтариб, тўрттасини ичди, бештасини Зухражонқизга берди. Иккиси ичиб беҳуш бўлдилар. Ундан сўнг элти-муллани, Гавҳар каниз Зухрани ушлаб, шаҳарга қайтдилар.

¹Қизил — олтин.

Энди хабарни Тоҳирдан эшитинглар. Сандиқ дарё ўртасида оқиб кета-
верди. Дарёда бир гирдоб бор эди, ул гирдобга нимаики тушса, ани балиқ-
лар ютар эди. Сандиқ шу гирдобга тушиб, бир кеча-кундуз турди, аммо
сандиққа ҳеч нарса зиён бермади (тегмади). Сўнгра сандиқ яна йўлга
равона бўлди. Тоҳирбек сандиқни яна оқа бошлаганини сезиб, элдан-юрт-
дан, қариндош-уруғдан айрилганидан юраги ўртаниб, ўтга тушиб, жуш уриб,
бир сўз айтди:

Шум фалакнинг гардишиндан
Ичда чўх армоним қолди.
Айрилдим ёрнинг қошидан,
Қошлари камоним қолди.

Фалак менга ситам қилди,
Гўзал ёрдан айру солди,
Дардлар менинг билан бўлди,
Табибим, дармоним қолди.

Сафоли манзил-маконим,
Ёрим кетди, ёнди жоним,
Қон тўқди чашми гирёним,
Гулим-гулистоним қолди.

Ёр макони ўзга бўлди,
Висол йўлин рақиб олди,
Бунда қуруқ жасад қолди,
Ёр ёнинда жоним қолди.

Бошига осмон йиқилиб,
Кўзидан ёшлар тўкилиб,
Қомати нундек букилиб,
Ул сарви равоним қолди.

Айро тушиб, ақлим чошиб,
Рақиблара бошин қўшиб,
Ёр узатиб, йўллар ошиб,
Моҳи меҳрибоним қолди.

Қолдиб кетди шаҳрим, саройим,
Дарёдир манзилим, жойим,
Энди туғмас куним, ойим,
Ул ёруғ жаҳоним қолди.

Мудом хизматда турганим,
Соз билан суҳбат қурганим,
Жонимдан азиз кўрганим,
Иззатли меҳмоним қолди.

Тоҳир дер, эй дунё ёлғон,
Сенсан сийнама ўт солғон,
Ташинда қирқ каниз бирлан
Йиғлаб Зухражоним қолди.

Тоҳир сўзини тамом этди. Сандиқ оқиб бораверди. У шу оқишда уч ой дарёда оқди. Тоҳирнинг ёнида пишириб қўйилган таомлар кўп эди, аммо суви оз эди. У дарё сувининг намини сўриб, жон асрар эди. Шу боришда у бир гулзор-чаманлик жойга етди. У ерда сув одамлари яшар эди. Сув одамлари саҳройи одамлардан кўп кўрқар эдилар. Улар: «Одам иси келмоқда!» дейишиб, қаттиқ қийқиришиб, овози етган жойлардан қўшин тўплаб, бир соат ичинда уч юз минг жангчилик қўшин жамладилар. Сўнгра теваарак-атрофга қоравул қўйиб, «бу одам ҳозир етиб келиб, бизнинг бир тарафимиздан чиқар, у билан уруш қиламиз», дея тайёр бўлиб турдилар. Шу пайт сандиқ келиб етди. Аммо улар «бало мана шу сандиқ ичидадир...» дейишиб, кўрққанларидан ҳар бири ҳар ёнга қочиб кетдилар. Уруш бўлмади. Сандиқ эса шу ерда туриб қолди. Сўнг дарё яна чайқалиб, тўлқин отиб, сандиқни олиб кетди. Сандиқ борар экан, яна бир гирдобга тушди. Ул гирдобда катта-катта балиқлар бор эди. Дарёнинг канорида ёғочлар кўкариб турарди, бу осмонўпар дарахтларнинг кўланкалари сувнинг устига тушар эди. Дарахтларнинг устида катта-катта қушларнинг уялари бор эди. Ул уялардан иккита қуш учиб чиқиб, сув устига тушдилар. Қушлар оқиб келган нақшинкор сандиқнинг безакларига ҳайрон бўлиб қолдилар. Сандиқ бу ерда бир неча кун туриб қолди. Тоҳирбекнинг юрагига хавотир тушди: «Бунда туриб қолгандан, дарёда оқиб кетганим яхши эди, охири бориб-бориб бир вилоятнинг ичидан чиқардим. Ахир бу

ёғочларнинг орасида мени кимлар куриб, кимлар эшитади?...» деб худога ёлвориб, бир мухаммас айтди:

Эй соҳиби махлуқот, қолдим бир чоҳ ичинда,
Бу ҳолима раҳм айла ушбу маъво ичинда,
Сандиқ ичра банди зиндон, тилим сано ичинда,
Ишқнинг юки орқамда, қоматим ё(й) ичинда,
Лошим ҳар ёна тортар қушлар ашё ичинда.

Сайфул Мадҳалжамол деб, денгизда сурди даврон,
Билқис дея Сулаймон, сайр этди суйи осмон,
Юсуфжон деб Зулайхо, давомат чекди армон,
Варқа, Гулшоҳ топмади ишқнинг дардига дармон,
Мурод ҳосил бўлмайин, ўтди армон ичинда.

Ошиқ Фарҳод Ширин деб йиғлаб югурди ҳар ён,
Тошларни лаъл этарди кўзларидан оққан қон,
Қора тоққа газ уриб, ясади кўшқу айвон,
Висол дея йиғлади, етишди рўзи ҳижрон,
Ширин дея жон берди Фарҳод ҳам қон ичинда.

Мажнун дали-девона истаб ул Лайли ёрин,
Лайли қизнинг юзида кўрарди Ҳақ дийдорин,
Мудом йиғлаб кезарди чақириб бируборин,
Бир кун худо дуч этди эшитиб оҳу зорин,
Шул вақтда жон берди Мажнун саҳро ичинда.

Вомиқ Узро ишқинда ширин жондан кечарди,
Юзин кўрмаган чоғда, оғзиндан ўт сочарди,
Вомиғим деб раҳм этиб, гоҳо юзин очарди,
Қамбар Орзужон дея, гоҳ ёниб, гоҳ ўчарди.
Кўр, Тоҳир Зухра дея оқди дарё ичинда.

Алқисса, Тоҳирнинг нолишини худоё таоло эшитиб, бир куни бир кучли шамол туриб, сандиқни дарёга суриб тушириб, Тоҳир фақир яна сувсизликдан хўр бўлиб, дарёда оқаверди. У: «эй худо, бу сандиқ — менинг мозорим, дарё — суякларим чириб тўкиладиган ер бўлади, шекилли» — деб, фалак-

нинг кажравлигига, бахтининг қаролигига ёниб борар эди. У ўзича гапириб, «сабр — вақти хушликнинг калитидир, «келар бўлса, келар Шому Ироқдин, кетар бўлса, кетар қошу қабоқдин», деганлар-ку. Ҳар бир ошиқ ўз мақсадига сабр ила етишади. Мен сабрли бўлайин», деб ўзига-ўзи тоқат тилаб, бир абёт ўқиди:

Қафас ичра лочин каби ҳаволаб,
Пар қоқиб учмагил ҳар ёна, кўнгил.
Зухра дийдорини Аллоҳдан тилаб,
Шукр айла яратган субҳона, кўнгил.

Оташ жудо бўлмас ишқ ичра хасдан,
Ишқ деб ўлган яхши ишқсиз нокасдан,
Ёр орзуси ила чиқсин қафасдан,
Хавотир солмагин бу жона, кўнгил.

Кўнглим, мардона бўл, мардлининг ўйла,
Чиқарсан дарёдан, оқмассан бейла¹,
Инжима, торайма, бир дам сабр айла,
Етарсан мақсадли макъона, кўнгил.

Токи бориб термай Тагар гулиндан,
Жоми май сунмаса нозик кўлиндан,
Бошим кетса ҳаргиз қайтмам йўлимдан,
Бўлса бугун охирзамона, кўнглим.

Чидарми бу жоним ҳижрон заҳрина,
Мудом интизорман висол баҳрина,
Кетсанг тез етарсан Бағдод шаҳрина,
Моҳим отлиғ севар жонона, кўнглим.

Тоҳир дер, рақиблар дарбадар бўлсин,
Хоки замин билан сарбасар бўлсин,
Бу йўлда хайр бўлсин ёки шар бўлсин,
Киргин менинг бирла майдона, кўнгил.

¹Бейла — бундоқ.

Тоҳир сўзини тамом айлаб, ихтиёрини бирубора топшириб ётаверди, сандиқ эса йўлга равона бўлди. Бирдан сандиқ сув зарби билан бориб, дарё ёқасидаги катта бир тошга урилди — сандиқнинг миҳи бўшашди, аммо ўзи тўкилиб кетмади, яна оқиб кетаверди. Бу дарё Фурот дарёсига бориб қўшилар эди. Фурот дарёси Бағдод шаҳрининг ўртасидан кечиб ўтарди. Шундай қилиб сандиқ Бағдод шаҳрига бориб етди. Бу шаҳарнинг подшоҳини Одилшоҳ дер эдилар. Одиллиги Нўширвондан, сахийлиги Ҳотам Тойдан қолишмас эди. Бу подшонинг уч қизи бор эди, каттасининг исми — Жаҳонгир, ўртанчаси — Шаҳрижон, кенжаси — Моҳимжон эди. Подшоҳ буларнинг ҳар бирига бир кўшк қуриб, қирқта каниз қўшиб берган эди.

Бир кеча Моҳимжон туш кўрди. Тушида бир йигит кунчиқар томонга қараб ўтирган эмиш. Моҳимжон у йигитга жон-дили билан ошиқ бўлган эмиш. Йигитга «бу томонга боқ» деса ҳам, йигит боқмас эмиш. Шунда яна Моҳимжон: «Қайси шаҳар ўғлисан, қайси ойнинг бўлагисан, қайси боғчанинг норисан, қайси гузалнинг ёрисан, қайдан учиб келдинг, қайга қўнарсан, исминг нимадир?» — деб сўради. Аммо йигитнинг кўзи ёшли, юраги тошли бўлиб, жавоб бермади. Моҳим яна: «Эй йигит, мен томонга қарасанг-чи!» деб йиғлаб ёпишди. Шунда у йигит: «Эй жон, мен бир Аллоҳнинг қулиман, ишқ гулзорининг булбулиман. Ўзим Татар вилоятдан насиб тортиб келаётирман. Мен бир гулга ошиқман, яна у гулнинг васлини излаб кетарман, Отамнинг исми Боҳир, ўзимнинг исмим Тоҳирдир. Мендан сенга жафо етади, вафо етмас», — деди. Бу сўзни эшитиб, Моҳимжон оҳ уриб уйғонди. Қараса, ҳеч ким йўқ, туши экан. Моҳимжоннинг юрагига ўт тушиб, онасининг ёнига борди-да:

— Эй она, мен бир туш кўрдим, сенга шуни айтиб берайин, сен шу тушимни йўриб, таъбирини айтиб бер, — деди.

Онаси: «айт, қани», — деди.

Моҳимжон кўрган тушини баён этиб, бир мухаммас ўқиди:

Ушбу дарё ичра кўрдим бир ажаб зебо йигит,
Сўзлаганда хуш суҳандир булбули шайдо йигит,
Ногаҳон кўрдим юзин — шундоқ ажаб барно йигит,
Олди жоним юзи анвор, қомати раъно йигит,
Асли одамзодадан ҳеч бўлмагай пайдо йигит.

Бир замон кўрдим жамолин, ақлими ҳайрон этар,
Фирқат айёминда доим кўзларим гирён этар,
Ёримни сандиқда кўрдим, сув аро сайрон этар,
Кўрмаган «гулдек юзин кўрсам!» дея армон этар,
Мен куярман уни деб, бизданки бепарво йигит.

Эгнида гулгун либос, бекмидир, султонмидир,
Ёки бир ишқда куйган саргаштаи ҳайронмидир,
Билмадим, бир жодуми ё Юсуфи Канъонмидир,
Ёр дебон васфин ўқийдир, дурмидир, дostonмидир,
Ҳар пари тушига кирмас бундоқ бир мирзо йигит.

Найлайин, ошиқлигинг савдоси тушди бошима,
Қародир бахтим менинг — раҳм этмади кўз ёшима,
Айта билмам бу сиримни асло бир тенг-тўшима,
Кунда бир кўрсам юзин, келса, ўтирса қошима,
Шамчироқдан, ою кундан кўркли бир турфа йигит.

Қўлларида баҳри лочин, ҳам итолғи, баҳри боз,
Овлари — савсан, сўна, кўлларда кезган қува роз,
Сўзласа булбулнаво келди қулоғимга овоз,
Моҳим айтар: кўзларам мен тоғу тошни сарфароз
Дунёда ўзи каби ҳеч бўлмамиш пайдо йигит.

Алқисса, Моҳимжон сўзини тамом этди. Онаси:

— Эй Моҳимжон, қулоқ сол, мен сенга тушингни йўриб берайин, — деб,
бир сўз айтди:

Эй Моҳимжоним, бу тушинг
Сенга зарра вафоси йўқ.
Йиғлаб, кўздан тўкма ёшинг,
Бир зарра интифоси¹ йўқ.

Жоним дея жон ёқарсан,
Кўзларингдан қон тўқарсан,

¹Интифо — наф, фойда, хайр.

Бугун меҳнат кўп чекарсан,
Эрта келар сафоси йўқ.

Бир булбул кўнмиш гулинга,
Беш кун сайр этар элинга,
Ногоҳон тушса кўлинга,
Бир гавҳардир, баҳоси йўқ.

Ишқ дарёсига тушибсан,
Шаҳзодага йўл қўшибсан,
Минг турли дардга тушибсан,
Бу дардингнинг даъвоси йўқ.

Вафоси йўқдир бу сўзинг,
Ботилликка тутма юзинг,
Ишрат юзин кўрмас кўзинг,
Сурар завқу сафоси йўқ.

Ўчар йигитлик чироғи,
Сийнангда айрилмас доғи,
Сенга етар жафо тиғи,
Даво бўлмас, шифоси йўқ.

Дамба-дам ишқда ёнарсан,
Ёнарсан, қачон сўнарсан?
Ҳижрон майидан қонарсан,
Висолга ибтидоси йўқ.

Онанг йўрди ушбу тушинг,
Ўртанарсан ёзу қишинг,
Кўзла вафоли йўлдошинг,
Куймоқликнинг равоси йўқ.

Онаси сўзини тамомлаб айтди:

— Эй Моҳимжон, мен сенинг тушингни йўрдим: сенинг ёнингга кунчи-
қар томондан бир гўзал йигит келади, аммо унинг сенга вафоси йўқдир,

унинг ўз дарди ўзига етарлидир. У бир парининг дилдоридир, сенинг билан иши йўқдир. Бу тушингни ҳеч кимга маълум қилмагин, масхара бўласан. Каттиқ тошга теша ургандай бўласан...

Моҳимжон ўзига ҳар қанча тасалли бермоқчи бўлди, аммо ўтириб тинчини топмади. Кеча-кундузи ороми-қарори қолмади. У доимо кунчиқар томонга кўз тикиб юрадиган бўлди. Сўнгра бир куни ўйланди: «Онам бу тушни йўра билмади-ёв. Туш таъбири бундай бўлмаса керак. Мен тушимни қизларга ҳам бир айтиб кўрайин. Улар нима дер эканлар, айтганларини бир эшитайин, балки улар бошқача таъбир айтарлар», деб Моҳимжоннинг ишқи дамба-дам кўтарилиб, тоқат қилолмай канизларини чақирди. Қизлар келиб:

— Нега бунчалик беқарор бўлдинг? — деб сўрадилар. Шунда Моҳимжон кўрган аҳволини баён этиб, бир ғазал айтди:

Тушимда бир булбул кўрдим,
Хуркиб келмиш гулзориндан.
Қайси боғнинг булбулидир,
Қайси боғчанинг нориндан.

Кўрмишам саҳар чоғлари,
Сийнамга кўймиш доғлари,
Бошда қора гулпоқлари,
Инжадир сунбул ториндан.

Қурбон бўларман ўзига,
Шакар эзилмиш сўзига,
Давомли боқсам юзига,
Кўзим тўймас дийдориндан.

Юзи ойдек шуъла солар.
Хусни фалақдан бож олар.
Ё раб, ёрим қачон келар,
Борсам дарё канориндан?

Ёқди мени бир нозанин,
Фидо бўлсин рўйи замин,

Ҳеч бир кимса менинг каби,
Айрилмасин нигориндан.

Кўнглимда оҳу зоридир,
Юэлари машриқ саридир,
Билмам у кимнинг ёридир,
Хабар келмас дийдориндан.

Ҳеч кимсага сирин бермаса,
Моҳимнинг ҳолин сўрмаса,
Ошиқ бир зулм кўрмаса,
Айро тушарми ёриндан?

Алқисса, Моҳимжон сўзини тамом этди. Моҳимжоннинг қирқта канизаги бор эрди. Канизақларнинг ичида тўрт бошлиқ қиз бор эди, ўзлари ҳам чиройли эдилар. Бирининг исми Садаф, бириники Гулзода, яна бириси Гулраъно, бошқасиники Гулзебо эди. Бу тўрт қизнинг ҳар бири ўнта қизнинг бошлиғи эди. Моҳимжоннинг буйруғини шу тўрт қиз канизақларга етказар эди. Шу қизлар:

— Эй дугоналар, бир ғалати воқеа бўлибдир, келинлар, маслаҳатлашайлик, — дейишиб, бир-бирлари билан маслаҳат қилдилар. Гулзебо:

— Биз ҳам ёшмиз — деди.

Шунда Моҳимжон айтди:

— Эй Гулраъно, сенинг бу канизақлардан ақлинг ҳам зиёд, ҳуснинг ҳам. Бу тушнинг таъбирини сен айтгин, — деди. Гулраъно каниз бир коса шароб ичиб, маст бўлиб, зеҳнини жамлаб:

— Эй бибим, сенга Аллоҳ узоқ умр берсин! Бу тушингнинг таъбирини мен яхшиликка йўйиб, шундай айтарман, — деб бир ғазал ўқиди:

Бир шаҳзода келмиш Машриқ шаҳриндан,
Гашт айлаюр ғул-ғунчали жойлари.
Ёрдан айро тушиб шоҳнинг қаҳриндан,
Кўпдир юрагинда оҳу войлари.

Назар солиб соғинг билан сўлинг,
Ёринг келар, раҳм айлабон ҳолинг,

Севарсан, севиклинг тушар қўлинг,
Хуш кўрарсан бу кунларни, ойларни.

Бағринга санчилмиш бир гулнинг хори,
Магар сендан ўзга ёри бор, ёри,
Не учун юзланмиш ул машриқ сари,
Сен томона қарамас ҳеч рўйлари?!

Мен маъбир айладим кўрган тушинга
Тоғларнинг сор қуши кўнар бошинга,
Дамба-дамдан ёринг келар қошинга,
Шу кун қилар томошали тўйларни.

Гулраъно дер, ичдим қўлингдан бода,
Сўзим йўқдир энди бундан зиёда,
Аллоҳ, етказ барча қулни мурода,
Ҳақ солибдир сенга ушбу кўйлари.

Гулраъно сўзини тамом этди. Моҳимжон даҳрол, ўша заҳоти ўрнидан туриб, Гулраънога бош-оёқ шоҳона чопон бағишлади.

Одилшоҳ қизининг бир боғи бор эди, уни «Боғи ризвон» дер эдилар. Бу боғда подшоҳнинг уч қизи навбатма-навбат сайр қилар эди. Гуллар очилиб, неъматлар сочилиб, баҳор айёми бўлган пайтлар эди. Булбул соз этиб, қумрилар дам тортиб, тўтилар овоз чиқариб, боғнинг гуллаб-очилиб турган пайти эди.

Бир куни Моҳимжоннинг боғни сайр қиладиган навбати келди. Моҳимжон деди:

— Эй қизлар, бошқа сафар якка-якка бўлиб сайр этардик. Бу сафар ҳаммамиз жам бўлиб сайр этайлик.

Қизлар жону дил билан:

— Хуш бўлғай! — дедилар. Шунда Моҳимқиз опаларига:

— «Боғи ризвонга ва Фурот дарёсига томошага кетаяпмиз», — деб бир канизақдан хат бериб юборди. Ўзи эса саҳарда туриб, ҳаммомга кириб, товус қушдай ясаниб, заррин либослар кийиб, сиёҳ-сурмасини кўзига тортиб, зулфини кўзининг устидан қўйвориб, ўзига оройиш бериб, дугоналари

билан боққа сайрга кетар бўлди. Кўрган одамлар ақл-хушини йўқотиб, ҳайрон қолар эдилар. Боққа ажойиб бир чодир тикдилар, бир қайиқни боғ четига келтириб қўйдилар.

Улар боғ ичига кириб, томоша қилиб юравердилар. Боғ ичидан Фурот дарёси оқиб ўтар эди. Булар Фурот дарёсини қайиқ миниб сайр этдилар. Моҳимқиз дарёнинг шимолига кўз тикар эди, баногоҳ узоқдан бир қора нарса гоҳ олтин, гоҳ кумуш каби шуъла сочиб кўринди. Моҳимжон яхшилаб разм солиб қараса, сандиққа ўхшайди. У дугоналарига:

— Юқоридан бир нарса оқиб келаётир! Агар бу нарса сандиқ бўлса, ичидаги — меники, сирти — сизларники! — деди. Қизлар бу шартни қабул қилдилар. Кўрсалар оқиб келаётган нарса сандиқ экан. Моҳимжон:

— Ғаввосларга айтинглар, сандиқни чиқарсинлар! — деди.

Ғаввослар:

— Сандиқни тортиб олиш учун арқон керак, — дедилар. Арқон топилмади. Аммо Гулраънонинг 40 қулоч сочи бор эди. Бу сочни кўрган одам ҳайрон қолар эди. Соч толаси жуда нозик бўлса ҳам, эшилиб-ўрилганда мустаҳкам арқондай бўлар эди, ҳар ёндан ўн киши тортса ҳам узилмас эди. Сандиққа Гулраънонинг сочини боғлаб, дарё қирғоғига тортиб чиқардилар. Кўрса, сандиқ мум билан пухталанган, сиртига кўп безаклар чизилган, сайқал берилган. Моҳимжон қизларга:

— Агар ваъдага вафо бўлса, сандиқнинг ичини очамиз, — деди. Дугоналар:

— Ичида оламга баробар нарса бўлса ҳам сенга бўлсин! — дедилар. Моҳимжон қасир-қусур сандиқнинг ичини очди. Кўрса, сандиқнинг ичида гўзал бир йигит ётибдир, на жони бор, на дами. Моҳим фикр қилиб кўрса, ўша тушига кирган йигит — икки жаҳон матлаби экан. Моҳимжоннинг ишқи жўш уриб кўтарилиб, бир оҳ уриб, беҳуш бўлиб йиқилди. Оҳидан дунё юзини туман босди, ойу куннинг шуъласи ургандай бўлди. Канизлар Моҳимжоннинг юзига гулоб сепиб, уни ҳушига келтирдилар. Жаҳон юзи ҳам ўша замон ёруғлашди. Шунда Шаҳрижон опаси:

— Эй Моҳимжон, сенга нима бўлди? — деб сўради. Шунда Моҳимжон зор-зор йиғлаб:

— Эй опажон, сен бу ишдан буткул беҳабарсан. Бу йигитни мен тушимда кўриб эрдим. Шундан бери менинг сабру тоқатим йўқ эди. Бу — менинг бошимга туганмас ғавфо соладиган йигитдир, — деди.

— Эй Моҳимжон, бу йигитдан хабар ол, ҳалок бўлмасин, — дедилар. Шундан сўнг дарҳол Тоҳиржоннинг юзига гулоб сепиб, ҳушига келтирдилар. Моҳимжон хабар сўради, Тоҳирбек ҳам жавоб бериб турди.

Моҳим:

Хабар бер, не сабаб тушдинг бу ёққа?
Сўзла, жоним, қайси боғнинг гулисан?
Сандиқ билан нечун кирдинг дарёга?
Сўзла, жоним, қайси боғнинг гулисан?

Тоҳир:

Гул эмасман, булбулиман бир боғнинг,
Гулдан гулга сайрон этиб келаман.
Ҳам ул гулнинг доғи, ҳам сенинг доғинг,
Ақлу ҳушим ҳайрон этиб келаман.

Моҳим:

Не чамандан эсиб келган шамолсан?
Қайси ойдан айро тушган ҳилолсан?
Қай шакардан томган оби зилолсан?
Сўзла, жоним, қайси боғнинг гулисан?

Тоҳир:

Отам Боҳир, менинг исмимдир Тоҳир,
Оғир бозирганман, кўпдир жавоҳир,
Пинҳон сирым сенга айлайин зоҳир,
Ул мулкимни вайрон этиб келаман...

Моҳим:

Булбул бўлсанг, гулузоринг қайдадир?
Гавҳар бўлсанг, харидоринг қайдадир?
Ошиқ бўлсанг, севар ёринг қайдадир?
Сўйла, жоним, қайси боғнинг гулисан?

Тоҳир:

Гулнинг булбулиман, ҳусни — хазина,
Чиқардим кўшкина зинама-зина,
Бугун жудо бўлдим, кўнглим камина
Кўз ёшимни гирён этиб келаман.

Моҳим:

Ё мужарратмисан, катхудомисан?
Ё бир пари учун жон фидомисан?
Ё бир қаландарми, ё гадомисан?
Сўзла, жоним, қайси боғнинг гулисан?

Тоҳир:

Бир ғарибман, мададкорим йўқ менинг,
Қавм-қариндош, яқинларим йўқ менинг,
Сендан ўзга севар ёрим йўқ менинг,
Ҳижрон кунин туман этиб келаман.

Моҳим:

Моҳим айтар, қора бахтим уйғонди,
Давлатим чироғи қўлимда ёнди,
Худо бахш айлади, даврон дўланди¹,
Магар энди Моҳимжоннинг гулисан.

Тоҳир:

Моҳимжон, эшитгин тўғри сўзимни,
Мудом машриқ томон тикдим кўзимни,
Тоҳир айтар, мусофирман, ўзимни,
Беш кун сенга меҳмон этиб келаман.

Алқисса, бу сўзини тамом этдилар. Моҳим Тоҳирнинг ошиқ эканлигини англади. Яна, «менга тўннинг бир томони ҳам етади» деб хуш вақт бўлди. Сандиқни олиб кўшкига келди. Моҳим Тоҳирнинг дийдорига муштоқ бўлиб, кўзини юзидан узмай қараб ўтирди, аммо дийдорига қонмади.

¹ Дўланди — қайтиб келди.

Сўнг Моҳим: «Бу ишдан отамни ҳам хабардор этайин, юрт эгасидир, баногоҳ кўнглига ёқмай, мени ёзғириб, Тоҳиржонни ҳам қувиб юбормасин» деб, мирзаларини чақриб, отасига бир хат юборди, хатнинг мазмуни бу эди:

Бобомга бир саволим бор,
Бахш айласин бобом менга.
Бир неча арзи ҳолим бор,
Бахш айласин бобом менга.

Бир сандиқ келди дарёдан,
Ҳадя бўлибдир Оллодан,
Тилагим шу Одил шоҳдан,
Бахш айласин бобом менга.

Олма-аноримиз пишди,
Боғбон келиб қўлга тушди,
Аллоҳим раҳматин сочди,
Бахш айласин бобом менга.

Бир сандиқдир, хона лойиқ,
Бек билан султога лойиқ,
Берса, Моҳимжона лойиқ,
Бахш айласин бобом менга.

Умидим бор, отам келса,
Сандиқда не борин билса,
Қўли билан, ҳар зот бўлса
Бахш айласин бобом менга.

Моҳим айтар, қилдим изҳор,
Бобомга бундоқ арзим бор,
Дунёнинг моли не дарқор,
Бахш айласин бобом менга.

Подшоҳ хатни ўқиб, мазмунини англаб, шундай жавоб берди: «Эй кўзимнинг равшани! Ул сандиқнинг ичида нимаики бўлса сеникидир. Агар ҳар

тахтаси забаржаддан, қулфи олтин-қумушдан бўлса ҳам, юз минг туманлик мол бўлса ҳам, агар ул сандиқнинг ичида дур, жавоҳир, ё мушки Хўтан ва ё одамзот, паризод, хур-ғилмон насли бўлса ҳам, олам-жаҳон баробар зот бўлса ҳам сенга бахш айладим, насиб этсин» деди.

Бу хат Моҳимжонга келиб етди. Моҳимжон отасидан келган хатни ўқиб хушвақт бўлиб, худога шукр қилиб, отасининг саройига қараб уч марта таъзим қилди. Сўнг Тоҳирга қимматбаҳо хилъатлар кийдирди, бошига мурассаъ тож, белига олтин камар боғлаб зийнат берди. Аммо Тоҳирнинг бу зийнатлар билан иши бўлмай, Зухраси ёдига тушиб, кечакундуз ғамгин бўлиб, кўзларидан қатра-қатра ёшлар тўкиб юрар эди. Моҳимқиз бир сўз деса ҳам, розилик билан жавоб бермас эди. Шу ҳолда Бағдод шаҳрида бир неча йил умр сурди. Шундай қилиб орадан етти йил ўтди.

Бир куни Моҳим қиз ўзига зебу-зийнатлар билан аро бериб, шайланиб, Тоҳирнинг ёнига келиб:

— Эй, тириклигимнинг сармойеси, эй бошимнинг тожи, кўзимнинг равшани! Шунча йиллардан бери жабру жафонгни чекиб, сабр қилиб келдим. Эндиям сабр этмоққа тоқатим қолмади. Менга раҳм этиб, бир назар солсанг, — деди. Аммо Тоҳир бу сўзга ҳам жавоб бермади. Канизаклар ҳам жавоб олмоқ истагида гапга солиб кўрдилар, аммо жавоб ололмади, чунки Тоҳир бечоранинг мусофирлиги зўр келиб, гапира олмас эди. Шунда канизлар:

— Бул сўзламай ўтириши розилик нишонидир, шариятга тўғри келади, — деб, никоҳ ўқиб, Тоҳир билан Моҳимжон қизни бир пинҳон ерга қўйиб келдилар. Моҳим қиз хушвақт бўлиб, бир ғазал ўқиди:

Шукур, Аллоҳ, бутун етдим мурода,
Ғариб кўнглим бир висолга етишди.
Ҳижрон чекиб ҳилол бўлган қоматим,
Раъно бўлиб навниҳолга етишди.

Юзим ойга тушди, кўзларим куна,
Айролиқни бошга солмасин яна,
Мудом чўлда кезган, ташна лаб сўна,
Бутун мурғзорли¹ қўлга етишди.

¹Мурғзор — қушлари кўп бўлган қўллар.

Юрагим қон бўлиб, кўзим ёш бўлиб,
Яширган сирларим элга фош бўлиб,
Гул булбулга, булбул гулга эш бўлиб,
Иккиси муродга — бирга етишди.

Икки ошиқ бир-бирига жам бўлиб,
Соз каби тортилиб, зилу-бам¹ бўлиб,
Шум рақибнинг саҳар вақти шом бўлиб,
Кўз ёши ранг бўлиб, ол²га етишди.

Товус жилва айлаб қува ғоз билан,
Қумрилар дам тортиб хушовоз билан,
Булбул наво тузиб нағма соз билан,
Тўти гуфтор айлаб, болга етишди.

Ошиқлик барчани ҳайрон айлағай,
Балийят³ тоғига сайрон айлағай,
Белин букиб, қалбин вайрон айлағай,
Ишқнинг юки Рустам Золга етишди.

Моҳим айтар, суҳбат тутдим ёр билан,
Булбул ҳамроҳ бўлди лолазор билан,
Назарим йўқ қардош-ховандор⁴ билан,
Оч кўзларим юзда холга етишди.

Алқисса, Моҳимқиз сўзини тамом этди. Бу кеча висол истади. Аммо Моҳим ҳам, Тоҳир ҳам бир-бирларига индамадилар. Моҳимхон иккинчи кеча яна ўзига жилага бериб, товусдай ялтираб, неча имо-ишоратлар билан Тоҳирни ўзига мойил этмоқчи бўлди. Аммо бўлмади. Моҳимқиз ишқи ортиб, кўтарилиб, сабри қўлидан кетиб:

¹Зилу бам — (аслида «Зиру бам» — дуторнинг паст ва баланд товуши).

²Ол — қизил.

³Балийят — қийинчилик, машаққат, бало-кулфатлар.

⁴Ховандор — меҳрибон, ғамхўр.

— Эй Тоҳиржон! Аввал мен сени қўлаб, дарёдан чиқардим ва руҳингга қайтадан жон бағишладим. Сени деб ор-номусдан кечдим, ҳар тарафдан душманларнинг тили тегди, элга масхара бўлдим. Шаҳзодалардан келган совчиларнинг ҳеч бирини қабул қилмадим. Бир сени деб, мен шаҳаншоҳлик билан ўзимни сенга муносиб кўрганимда сен ғарибу мусофир, беватанлигинг билан нима учун мени ўзингга муносиб кўрмассан? — деди. Тоҳир бечора бу сўзни эшитиб:

— Эй Моҳимжон! Бошим санга фидо бўлсин. Аммо менда бир гавҳари шамчироқ бор эди, ул гавҳардан айрилганим учун дунёни ўзимга талоқ қилдим. Яна ул гавҳарни кўрмас бўлсам, дунёнинг бутун зебу зийнاتини ўзимга ҳалол билмасман, — деб, бир сўз айтди:

Моҳимжон, арзимни баён айлайин,
Бир гавҳари шамчироқдан айрилдим.
Боғимайдон ичра сайрон айлайин,
Ёр юртида шаҳру боғдан айрилдим.

Баҳор бўлса қизил гуллар очилар,
Мушки-анбар чор тарафга сочилар,
Майхонада гулгун шараб ичилар,
Май маст бўлиб кезган чоғдан айрилдим.

Чорвалари саҳроларда кезарлар,
Қиз-келин талашиб нағма тузарлар,
Йигитлари олма-нордан узарлар,
Узумли, анжирли боғдан айрилдим.

Тоғларига чўкар абри сиёҳлар,
Чўлида кўкараар майса-гиёҳлар,
Кабутар яйлови, ул баланд роҳлар,
Тарлон маскан тутган тоғдан айрилдим.

Тоҳир дер, сиғиндим пири устоза,
Рақиблар дастидан келибман дода,
Мажлиси муҳаббат, қўлинда бода —
Пиёладан, майқадаҳдан айрилдим.

Тоҳир сўзини тамомлаб деди:

— Эй Моҳимжон! Менинг дардим бошимдан ошиб ётибди. Аҳдпаймоним бир парига боғлиқдир. Агар бундан ҳам ортиқ озор берадиган бўлсанг, мен ўзимни ўзим ҳалок қиламан. Чунки муқаддас китобда «ваъда — қарздорликдир» деб айтилган.

Тоҳиржон ўзи билан Моҳим орасига кескир қиличини қўйиб ётди. Моҳим ўз-ўзига: «Зарарнинг ярмидан қайтмоқ ҳам фойдадир. Бундан ортиқ бунга кўнглимни берсам, элга бадном бўламан. Ошиқликни энди тарк этайин» деб, ўзига ўзи кўнгилик бериб, юпатиб, бир ғазал ўқиди:

Кўнглим, сенга арзи ҳолим сўйлайин,
Кўнгли бошқа бевафодан дўн, кўнглим.
Толейим терс келса, бас, мен найлайин,
Эли бошқа бевафодан дўн, кўнглим.

Чин гулни асрасанг, минг йилда сўнмас,
Бевафолар асло қадрингни билмас,
Тўғри дерлар, киши ёри ёр бўлмас,
Ёри бошқа бевафодан дўн, кўнглим.

Етти йилдир ишқ ўзига қўясан,
Бевафо ёр учун ғамлар еясан,
Бегона жоҳилни нечун суясан,
Йўли бошқа бевафодан дўн, кўнглим!

Анча йиллар кўп жафолар чекдинг сен,
Кўзларингдан қонли ёшлар тўқдинг сен,
Ағёрни ёр билиб, жонинг ёқдинг сен,
Жафо чекма, бевафодан дўн, кўнглим!

Кўч йигитлар бир сўзига зор айлар,
Бевафога кўнгил берсанг, хор айлар,
Ошиқ-маъшуқ икков кўнглин бир айлар,
Кўнгли бошқа бевафодан дўн, кўнглим!

Бевафонинг сўзи жонингдан ўтар,
Ҳар бири — бир пайкон, суякка етар,
Бевафо деганинг ёқангданг тутар,
Кўнгли бошқа бевафодан дўн, кўнглим!

Ошиқман деб, дардим айтсам ҳар жойда,
Мингда бир дарди бор, мендан зиёда,
Номаҳрам деб, қилич қўйди орада,
Аҳди ёлғон бевафодан дўн, кўнглим!

Моҳим айтар, ёр деб ёндим неча вақт,
Ёр эмас, жонима келган бир офат,
Сабринг пеша қилғии, айла қаноат,
Ёри бошқа бевафодан дўн, кўнглим!

Моҳим сўзини тамом этди. Тоҳир айтди:

— Гапларинг тўғри, Моҳимжон! Менинг кўнглимда юз минг ғам бор, уларнинг энг кичиги тоғ кабидир. Насибам бошлаб, бу жойларга келган бўлсам ҳам, яна кетарман, чунки мен ҳам сен каби бир паризодга ошиқман. Бу ерга келиш аввалдан менга қисмат экан, — деб бир мухаммас айтар бўлди:

Найлайин, во ҳасрато, дилдордан айрилмишам,
Икки наргис кўзлари хунхордан айрилмишам,
Ғазнаи ҳуснингда икки мордан айрилмишам,
Қолмишам ғам остида, ғамхордан айрилмишам,
Қадди шамшод, юзи гул рухсордан айрилмишам.

Ҳусни гул, лаъли фирдавснинг шароби кавсари,
Юзи ун тўрт ой каби, киприги анжум¹ лашкари,
Найлайин, ожиз бошим ғавгога қўйди бир пари,
Фикр этиб, кўнглим йиқиб, ишқ ўтин солди сарсари,
Қадди шамшод, юзи гул рухсордан айрилмишам.

¹Анжум — юлдузлар (анжум лашкари — юлдузлар каби сонсиз қўшин демакдир).

Оташин ишқ ичра куйган мен каби оввора йўқ,
Сўзласам дардимни мен, бир ошиқи бечора йўқ,
Маҳвашимдек фоний олам ичра бир моҳпора йўқ,
Ишқ аро оламда куйган бир дили садпора йўқ,
Қадди шамшод, юзи гул рухсордан айрилмишам.

Ҳеч киши бундоқ балоларга гирифтор бўлмасин,
Айрилиб дилдоридан, ҳар дилбарга ёр бўлмасин,
Ошиқи бечоралар маҳруми дийдор бўлмасин,
Алмудом йиғлаб-кезиб, ёрим дея зор бўлмасин,
Қади шамшод, юзи гул рухсордан айрилмишам.

Тоҳир-эй, жоним бериб кўрсам ўшал жононими,
Ёр ёнида рақиблар тўксин ера бу қоними,
Етти йилдир орзу айлаб мен азиз меҳмоними,
Умр берганча кезиб, сарф айларам бу жоними,
Қадди шамшод, юзи гул рухсордан айрилмишам.

Тоҳир сўзини тамом этди. Бироз маҳал сўзлашмай ётдилар. Моҳимда сўз бўлмади, Тоҳирда ҳам. Бир-биридан хабар олмадилар.

Шундай ҳолда вақт ўтаверди. Моҳим қизда сабр-тоқат қолмай, дарди кундан-кунга ортиб, юзлари заъфарондай сарғайди. Сўз айтмас, Тоҳирга дардини айтмоққа номус этиб, иши фақат йиғламоқ эди.

Тоҳирбек кундузлари қарорсиз, кечалари уйқусиз, Зухранинг хаёли ёдига тушиб, ишқи кундан-кунга юқори кўтарилиб, ҳеч ерда орому қарор тополмай, мудом Татар йўлларини кезар эди.

Бир куни саҳар вақтида кунботардан кунчиқарга қараб шамол эсди. Тоҳирбек янгидан таҳорат олиб, икки ракаат номоз ўқиб, шамолдан Зухра-жонга салом йўллаб, бир сўз айтди:

Эй сабо, зорим менинг арз ила жононимга айт,
Қайда кўрсанг, ёлвориб жисмим ёққан жонимга айт,
Шоми овқатим сифатин моҳитобонимга айт,
Қоматимнинг хамлигин сарви хиромонимга айт,
Лабларим ташналигин оби ҳайвонимга айт.

Зухражонимга хабар бер қоматим нун бўлғонин,
Айролиқ ақлим олиб, девона-мажнун бўлғонин,
Чашми гирён, бағри бирён, кўнгли ғамгин бўлғонин,
Номи талху бода заҳру ошиқ рангин бўлғонин
Лаъли рангин, лабзи ширин, шўҳи мастонимга айт.

Ҳолинга ёр йиғлабон, ағёр бўлганлар кулди, де,
Сўрса аҳволим сабо, «ёр нечун айрилди?» де,
«Офати жонинг келиб, роҳат нечун кам қилди?» де,
«Шоми ҳижрон рўзгоринг нечун қора бўлди?» де,
Сўрма мендан, кўнгли ўтлуғ зори ҳижронимга айт.

Термулиб, ҳар ён кезиб, орзуи ёр ўлмасин,
Зухражонимга салом, ағёрга дилдор бўлмасин,
Йиқдириб сабр уйини, бинои бедор солмасин,
Алмудом ёрим дея йиғлаб кезиб зор қилмасин,
Ишқ ўтини ёндиран ул чашми гирёнимга айт.

Қосид-о, бергин хабар кўз ёши гирёндир, дея,
Сен парининг ҳажрида ҳоли паришондир дея,
Дардлиман, сўргил давомат нима дармондир дея,
Тоҳирнинг май ўрнига ичганлари қондир дея,
Зухра отли моҳи пайкар, аҳди ёлғонимга айт.

Алқисса, Тоҳир сўзини тамом этди. Шамол ҳам бир соатда Бағдоддан Татарга бориб, ёғочларга тегди. Зухражон парваришлаб юрган бир сарв ёғочи бор эди. У ўзга дарахтлардан баланд эди. Шамол шу сарв дарахтига бориб етди. Дарахтда бир ғалати ингроқ пайдо бўлди. Зухра қиз кўшикида ухлаб ётган ерида чўчиб уйғонди ва: «Эй худо-ё! Бу овоздан Тоҳиржоннинг иси келмоқда, ё Тоҳирнинг ўзи келдими ёки ундан бир хабар етдими?» деб турган вақтда, сарв дарахтидан шу бир овоз эшитилиб, ғазал пайдо бўлди:

Тоҳиринг сайр этмиш фоний жаҳонни,
Сендек гўзал ҳеч кўрмади элларда.
Кўнгилар ороми, манзил-макони,
Булбуллар сайрамас ўзга гулларда.

Эл хуснингга дохил, кўрмоққа зордир,
Ишқингда бечора, кўйингда хордир,
То ўлгунча йўлда зор-интизордир,
Равшан каби кўзлар қолди йўлларда.

Ханжаринг — жонларда, ўқларинг — танда,
Ғамзанг ўқ отади қасд этиб кунда,
Суратинг кўрганда хаёллар сенда,
Хуснинг — юракларда, сўзинг — тилларда.

Не малаксан, башар дерлар сўйинга¹,
Кўзлар тоқат қилмас боқса рўйинга,
Қодир Аллоҳ зийнат бермиш бўйинга,
Ҳеч топилмас сендек соғу сўлларда.

Мис ўзин зам² этмиш сийму зар билан,
Муш³ баробар бўлмиш мурғи-пар⁴ билан,
Зухра ҳамроҳ бўлмиш бир дилбар билан,
Анвор — дур ичинда, гавҳар — гулларда.

Саҳар сайла чиқиб, гар тегса еллар,
Таърифинг тополмай лол бўлиб тиллар,
Зарафшон ғулпоқлар, сиёҳ кокиллар,
Чўзсанг — ерга тушар, ўрсанг — белларда!

Оқ жайрондай бўлиб ҳар ён боқарсан,
Анбарафшон зулфинг юзга тўқарсан,
Сайрга юрсанг, сакраб тоққа чиқарсан,
Сенинг каби жайрон йўқдир чўлларда.

Бир савол келтирмиш сабонинг боди,
Келтирмиш маъшуққа — Зухрадир оти.
Кўзларида ёши, бағрида ўти,
Йўриғи сабодан, сўзи елларда.

¹Сўй — сўз.

²Зам — орттирма, зиёд.

³Муш — сичқон.

⁴Мурғи пар — қуш пати ёки парли қуш.

Орзу айлаб етолмайман жойинга,
Жоним фидо бўлсин хоки пойинга,
Йироқдан қувонар ҳусни рўйинга,
Тоҳир савол бермиш забун ҳолларда.

Дарахтдан бу сўзларни эшитиб, ҳайрон-саросима бўлган Зухра нима қиларини билмади. Канизагини чақириб, кўрган-эшитганларини баён этиб, бир ғазал айтди:

Қизлар, қулоқ солинг ушбу сўзима,
Бир овоз эшитдим саҳар чоғинда.
Ё Тоҳирим келмиш, илмас¹ кўзима,
Ё сабо сўзламиш сарви боғинда.

Умид қилиб кездим қодир Аллоҳдан,
Истагим топмадим шоҳдан, гадодан,
Хабарин юбормиш боди сабодан,
Ўзи сайрон этмиш ҳижрон тоғинда.

Ёрим бунда келмас, қайтмагай даврон,
Ёр мендан айрилиб, кўр, қайда меҳмон,
Ёр — унда, мен — бунда, қолдик саргардон,
Кўзим — ёшда, лабим — заҳр аёғинда.

Алиф қаддим дўнди бир навниҳола,
Не жавоб айтайин келган шамола?²
Мева, олма-норим келмиш камола,
Ёрим келиб қўнса гул бутоғинда.

Зухра айтар, оқди кўзимдан ёшим,
Ота-онам — дарддир, ғамдир — йўлдошим,
Бир замон сўзлашсам, келса сирдошим,
Армоним йўқ, ўлсам ёр қучоғинда.

¹Илмас — илинмас, кўринмас.

Алқисса, Зухра сўзини тамом қилди. Шунда дарахтлар орасидан яна ўша сас эшитилди:

Қосидам¹ Бағдод шаҳридан
Мен бу Татарга келмишам.
Икки гўзалнинг дардидан,
Оҳ била зора келмишам.

Тоҳир дея зор йиғлаган,
Жигар-бағрини доғлаган,
Тов бериб² зулфин ёғлаган,
Зулфлари тора келмишам.

Қора кўздан оқар ёши,
Эритар тоғ билан тоши,
Ул Зухра қизнинг сирдоши,
Ошиқи зора келмишам.

Сабо ҳар дилларда сўзлар,
Чин ошиқнинг йўлин излар,
Тоҳир Зухражонни кўзлар,
Мен бир бечора келмишам.

Алқисса, канизақлар бу сўзларини тинглаб, бироз сукут сақладилар.

Гулқамар:

— Эй Зухражон, бу овознинг нималигини англаёлмадик, ақлимиз етмади. Қуёш чиққанидан сўнг яна келиб, тинглаб кўрармиз, — деди. Аммо Зухражон ўтириб-туриб кутишга тоқати бўлмади. Бироз вақт ўтгандан кейин тонг хўрози қичқирди.

Гулқамар:

— Эй Зухражон, юр, энди бориб кўрайлик, балки бояги овоздан бир нишон топармиз, — деди ва Зухранинг қўлидан тутиб, бир абёт айтди:

¹Қосид — хабарчи, жарчи.

²Тов бермоқ — жингалатмоқ.

Саҳар вақти субҳи сабо дам бўлди,
Кел, Зухражон, боғ сайлига кетайлик!
Қайғули кўнглимга юз алам бўлди,
Кел, Зухражон, боғ сайлига кетайлик!

Боғ ичида не садодир, не создир,
Билолмасман, санга не қиш, не ёздир,
Не мажҳул пайғомдир, нечук баёздир,
Кел, Зухражон, боғ сайлига кетайлик!

Шамолда соз бермиш сарви бутоғи,
Қизларнинг жонида қўйди бу доғни,
Бориб ахтарайлик боғни-чорбоғни,
Кел, Зухражон, боғ сайлига кетайлик!

Сайр этайлик Тоҳир кезган жойини,
Наққоши манзарлар, гул саройини,
Қайтармагин Гулқамарнинг раёини,
Кел, Зухражон, боғ сайлига кетайлик!

Гулқамар сўзини тамом этди. Туриб боғ сайлига кетдилар. Улар боғни эртадан-кечгача айлансалар ҳам ҳеч нарса кўрмадилар. Шунда Зухражон кўзи ёшли, ғамгин бўлиб, бир сўз айтди:

Ҳавасим йўқ севар ёрим бўлмаса,
Нечук тоқат қилай улуғ элларда.
Боғ эгаси — булбул зорим бўлмаса,
Кўнглим тоқат бермас тоза гулларда.

Алмудом гул юзин кўрмоққа зорман,
Яхшидан айрилиб, ёмонга ёрман,
Кетмоққа ожизман, кўп беқарорман,
Кўнглим орзуларида, кўзим йўлларда.

Қайси бир оташда юрагин доғлаб,
Қайси пари билан кўнглини чоғлаб,

Ёридан айрилиб, кўр, қайда йиғлаб
Қайси саҳроларда, қайси чўлларда.

Ханжари жонимда, ўқлари танда,
Ҳажри ўлдирмоқ-чун қасд этар кунда,
Сурати кўзимда, хаёли манда,
Юзи — юрагимда, сўзи — тилларда.

Зухражон дер, ёрим кўчди юртиндан,
Кўзларимга сурсам пойи гардиндан,
Ситами кўп Бобохоннинг дардиндан,
Тоҳирим келмади ойда, йилларда.

Алқисса, Зухражон бу сўзини тамом этиб беҳуш бўлиб йиқилди. Канизаклар унинг қўлтигидан тутиб, кўтариб кўшкка чиқардилар. Зухра бир кеча-кундузда ўзига келиб, шундай йиғладики, унинг сасидан инс ва жинлар ларзонга келди. Канизлар: «Бунчалар беқарор бўлма, сен беқарор бўлсанг биз ҳам беқарор бўламиз. Дунёни сабр қилмоқ бирла оларсан» — деб маслаҳат бердилар. Аммо соғинчдан Зухражоннинг кўзга гирён, жигари бирён бўлиб, куйиб-ёниб, кечалари уйқудан, кундузлар роҳатдан қолиб, ота-опани унутиб, жаҳоннинг завқидан кечиб, ёруғ дунёга чиқмай, бир ҳужрада ўликдек ётаверди. Унинг юзи заъфарондек сарғайиб, ўлим қарорига етди.

Зухранинг онаси қизини беҳад яхши кўрар эди. Зухранинг бетоқат бўлганини эшитиб, уни кўрмоққа келди. Кўрса, Зухра қизи худди ўликдек бўлиб ётибди. Аҳволни кўриб, сочини ёйиб, худой таолога муножот қилди: «Эй пок-о парвордигор-о! Менинг шу боламга ўзинг раҳм қил! Тоҳирни келтирсанг, Зухражон хушвақт бўлса, мен ҳам хушвақт бўлсам», деб йиғлади. Шу пайт Гулзода каниз келиб кўрса, онаси Зухранинг бошини тиззасининг устига олиб ўтирибди. Гулзода:

— Эй она! Зухранинг ўлар вақти етибдир. Энди не чоранг бўлса, кўравер! — деди.

Опа бечора нима қилишни билмай, шоҳ ёнида қизининг аҳволини баён этди:

— Эй шоҳ! Қизингни Тоҳирдан айирдинг, Зухра ўлар ҳолатга яқин келди. Ишқ унга ситам (оғирлик) қилибдир. Энди нима тадбиринг бўлса, тайёргарлигингни кўр! — деди.

Шоҳ бу хабарни эшитиб, қарори қочиб:

— Зухражонни келтиринглар, мен ҳам уни бир кўрайин! — деди.

Шунда онаси Зухражонинг ёнига келиб:

— Эй болам, отанг сени кўрмоқ истайди, бораёйлик! — деди.

Шунда Зухра:

— Эй она, мен отамнинг ёнига бормасман, юзини ҳам кўрмасман, менинг ота-онам ҳам, қариндош-уруғим ҳам йўқдир. Улар мендан кечибдир, мен ҳам улардан безорман. Менинг Тоҳирдан ўзга ҳамдамим йўқдир. Агар Аллоҳ таоло бир пайт менга Тоҳирни муяссар этса, бу ғариблик, паришонлик ҳолим ўтар. Бўлмаса, ғарибликда ўлсам, мен ҳам Аллоҳ таолонинг ғазаб қилган бандасиман... Мен Тоҳир билан дўзах ичида ўтирсам ҳам, бу — кўшқу айвон ичида ўтирганимдан яхшидир. Тоҳирнинг ёнида ўлсам, армоним йўқ. Боринг, шоҳга айтинг, мени ўлдирсин! Мени ишқ ўтининг ичида қўйганидан кўра, ўлдиргани яхши. Агар ўлдирса, шоҳ учун кўп хайр-савоб ёзилар. Мени бу азобларга ташлаб қўйганига рози эмасман. Мен отамнинг ёнига бормасман! — деб, зор-зор йиғлаб, бир абёт ўқиди:

Мен ҳаргиз бормасман отам ёнига,
Борсанг отамга айт, ўлдирсин мени!
Ўтлар солди ошиқларнинг жонига
Борсанг, отамга айт, ўлдирсин мени!

На отам бор, на онам бор жаҳонда,
Яқин-қардош, на ховандор бор манда,
Боролмайман, отам қайда, мен қайда,
Борсанг отамга айт, ўлдирсин, мени!

Тўтсам ёқасидан мағшар куни мен,
Айирди Тоҳирдан, кўп норози мен,
Бу дарддан қутилсам, ўлсам рози мен,
Борсанг, отама айт, ўлдирсин мени!

Аввал бошда нечун келдим жаҳона,
Бу ишқнинг дардинда бўлдим девона,
Кечдим ҳаммасидан, бўлдим бегона,
Борсанг отамга айт, ўлдирсин, мени!

Ёр дея барчага ағёр бўлибман,
Отамнинг қаҳрига дучор бўлибман,
Тоҳирдан бошқадан безор бўлибман,
Борсанг отамга айт, ўлдирсин, мени!

Чиқмам маломатдан, номус-орим йўқ,
Йиғламоқдан бошқа касби-корим йўқ,
Ишқ юкин тортмоққа ихтиёрим йўқ,
Борсанг отамга айт, ўлдирсин, мени!

Зухра дер, Тоҳирсиз умр сурмасман,
Ўтарман дунёдан, бир дам турмасман,
Ўлгунча отамнинг юзин кўрмасман,
Борсан, отамга айт, ўлдирсин, мени!

Зухра сўзини тамом қилди. Онаси бориб қизининг хабарини шоҳга айтди. Шунда подшо: «Қизим камолга келибдир», деб унга муносиб бир одам кўзлаб, фикр дарёсига фарқ бўлди.

Подшоҳнинг бир қариндоши бор эди, уни шаҳзода Эрманус дер эдилар. Эрмануснинг Қоработир деган бир ўғли бор эди. У уруш-савашни севадиган йигит бўлиб, шоҳ кўшинининг бутун ихтиёри шунинг қўлида эди.

Подшоҳ қизини шу Қоработирга майл этиб, вазиру вузаро, аркони давлатини чақириб, Қоработирни ҳам чорлаб:

— Менда бир гул камолга келибдир. Уни туғишганим Қоработирга бермоқ истайман, — деди. Шунда вазиру вузаролар Қоработирга «муборак бўлсин!» дедилар. Сўнгра Қоработирга хазинадан куёв сарупосини келтириб кийинтирдилар. Қозини чақириб гувоҳлар ҳозирлаб, Зухражонни Қоработирга никоҳладилар. Қоработир шоҳ қизини олган одам бўлиб, муртини товлаб, ўзида бор хазинани чиқариб, шаҳарни чароғон этиб, аркони давлатларга саруполар қўйиб, фақиру фуқароларга қизил (олтин) бағишлади. Ўн беш кеча-кундуз тўй-томоша берди. Сўнг Қоработир кечаси Зухра қизининг кўшигига бориб, қўл қовуштириб, унга салом берди ва отаси Зухрақизни унга бағишлаганини аён қилди. Бу сўздан Зухра қиз бағри ёниб, Қоработирга қаҳр билан деди:

— Эй Қоработир! Гавҳарни итнинг бўйнига тақсанг, гавҳар ҳам йиғлайди, ит ҳам. Сен киму мен ким? Иккимизнинг ўртамизда сулҳ бериб, никоҳ боғлаган аҳмоқ ким ўзи? Гўё заъфаронни эшакнинг олдига тўккандай бўлибди, бор, йўқ бўл! Кўзимга кўринма! — деб, бир абёт айтди:

Кетгин бундан Қорачўмоқ!
Мен сенинг ёринг эмасман.
Сенга «бердим» деган — аҳмоқ,
Мен сен ёринг эмасман.

Бир қарғасан хор ичида,
Ошиқ бўлган зор ичинда,
Сайр этиб гулзор ичинда,
Севар гулзорим демасман.

Бир ошиқ бечора бўлсанг,
Мени деб овора бўлсанг,
Агар гавҳарпора бўлсанг,
Мен харидоринг эмасман.

Бугун отамга ағерман,
Ҳар зулминг ичинда борман,
Тоҳир деб хаста-беморман,
Сенинг беморинг эмасман.

Отам зулм этди бошима,
Раҳм этмади кўз ёшима,
Дилбарим келар қошима,
Сенинг дилдоринг эмасман.

Менинг ошиқлигим ҳақдир,
Дохил айлаган аҳмоқдир,
Менда бир мақсадинг йўқдир,
Ҳеч қилар коринг эмасман.

Фидо бўлмай фидоликка,
Ҳавасим кўп жудоликка,

Зухра айтар, гадоликка
Мен сабабкоринг эмасман.

Алқисса, Зухражон сўзини тамом этди. Қоработир унга сўз қотиб билмади, масхара бўлиб, уйига қайтди. Ундан сўнг Зухражон ёқасини йиртиб, «эй бор худоё! Ё бу омонатингни ол, ёки Тоҳирдан дарак бер! Тоҳирни келтирмоққа ёки Қоработир чўмоқни ўлдирмоққа сенинг қудратинг етмай-дими?» — деб, зор-зор йиғлаб, беҳуш бўлиб йиқилди. Бир замондан сўнг хушига келиб, Гулзодага:

— Дунёнинг зийнати, давлати менга керак эмас! Сен буларни кўчага олиб чиқиб, фақирну фуқароларга сарф қил! — деб, хазина калитини берди.

Зухранинг йиғламоқдан бошқа иши йўқ эди. У Тоҳирни ёдлаб, Мажнунни девона бўлиб оху фарёд қилиб юрар эди. «Эй Тоҳиржон! Сен ғайри билан мубтало бўлдинг! Ёки бир балога дуч бўлдинг. Мени ёд этмадинг, кўнглимни обод этмадинг. Мен асиру ҳайронинг бўлиб қолдим, ишқингда девонаман. Кўр, сен қайси парилари билан даврон сурарсан, қайси боғларда сайр этарсан. Мен эса сенсиз қолиб, сарғайиб-сўлдим, ўлмоққа яқинлашдим. Сен билан сурган давронларим ёт бўлди, салтанатим барбод бўлди. Дўстлар — талх, шакарлар — захар, ёрлар — ағёр бўлди, кўзларим йўлингдан интизор бўлди. Ёрдан айрилган бир бенаво, гулистонидан айрилган бир боди сабоман. Сенсиз бу кўшқлар, бу боғлар, саройлар кўзимга дўзахдан ҳам ёмон кўринади. Сенинг висолингга етмоқ борми?» — деб, Зухра қиз зор-зор йиғлаб, бир ғазал ўқиди:

Сендан айру мен асиру дарди ҳижрон қолмишам,
Ўлмайн қолдим бу дам, ҳолимга ҳайрон қолмишам.

Барчалар ишрат тўнида кездилар сайрон этиб,
Найлайн, зулмат аро мен зору гирён қолмишам.

Ёрим ағёр билан базм айларки даврон боғида,
Мен бу кун хору муғилон ичра сайрон қолмишам.

Телба кўнглим кўп ҳавас айлар ўшал дилдорини,
Дали саргардон бўлиб, саргашта инсон қолмишам,

Подшоҳи хусн эдим, тахтим узра меҳмон эдим,
Тоҷу тахтим сел кўтарди, бунда меҳмон қолмишам.

Булбулим учди бу кун, азм этди ҳижрон боғина,
Мен хазонли гушан ичра бағри бирён қолмишам.

Ёр ағёр бирла ёр бўлдики, ёрин тарк этиб,
Менки тарк айлай десам, найлайн, бежон қолмишам.

Зухра дер, ёр-булбулим учди хазонга, боғидан,
Оташи ҳижрон қўлинда айлаб афғон қолмишам.

Алқисса, Зухра сўзини тамом этди. Канизлар бунинг йиғлаганига тоқат қилолмай, йиғлашиб: «Биз соз-суҳбат қилайлик, балки Зухра қизнинг кўнгли очилғай» деб, маслаҳатлашиб, Зухранинг ёнига келиб:

— Сен нолишингни қўйсанг ва бизларга руҳсат берсанг, бизлар соз суҳбат бошласак, — деб ёлвордилар. Зухра қиз руҳсат берди. Канизлар соз-суҳбат, улуғ мажлис қилдилар. Зухранинг шаҳди очилиб, кўзи уйқуга кетди. Шул вақт қизлар ўтириб маслаҳат қилдилар. «Зухра шундай соғ-обод маҳали чопону сарполарини кийиб, таомини еб юрсак-у энди бошига иш тушганда чорасини топмасак, нон душмани бўлмайми?» — дедилар.

Шунда Гавҳар:

— Агар Тоҳирни келтирмасак, Зухранинг бошқа чораси йўқдир, — деди.

Бошқа қизлар айтдилар:

— Сен ҳаммамизнинг саркардамизсан. Бу ишнинг чорасини сен топасан, — дедилар.

Гавҳар айтди:

— Мен бу ишнинг чорасини топарман. Эртага туриб, Зухранинг хазинасидан зар олиб, қаландарлар эшигига бориб, кўрган-билганларини сўраб, шаҳарма-шаҳар кезиб, Тоҳирни кўзлаб, топиб келтирарман. Агар топмасам, ўзим ҳам қайтиб келмасман. Иншоолоҳ, топқайман, — деб аҳд қилди.

Гавҳар ўн тўрт ёшли, тоза камолга келган, узун бўйли, гўзал қиз эди. У қўлига кўзгу олиб, хуснини томоша қилганда, ўзига-ўзи: «Мен ўн тўрт кечалик ой билан баробарман» деб, фикр қилар эди.

Канизаклар:

— Эй Гавҳар, сен бу маслаҳатни маъқул кўрган бўлсанг, Зухрани уйғотайлик, — дейишди. Гавҳар:

— Мен бошимни Зухражон учун садақа қиламан, — дегандан сўнг, Зухрани уйғотдилар.

Зухра туриб яна йиғлади. Канизақлар қилган маслаҳатини унга баён этдилар. Зухра қувонганидан ҳам ўтириб, ҳам туриб, Гавҳарнинг бўйнидан кучоқлаб:

— Сенга сафарлар қутлуғ бўлсин! Тоҳиржонни кўрсанг, менинг аҳволимни бирин-кетин айт. Агар тирик бўлса — жонидан, агар ўлик бўлса — танидан бир нишона берсин. Унга айтгинки: «Ошиқ бўлган одам — зулм кўради. Боғ ичида олма-анорим камолга келибдир. Қорачўмоқ ҳар куни келиб, олма-аноримни юлмоқ бўлиб, юз минг қайғу-фикрда мени кўядир. Мен боғимнинг дарвозасига қоравул қўйиб, мадор (ҳаракат, тирикчилик) этарман. Шоҳ зулми оғир келиб, Қорачўмоқ менга зулм панжасини урмоқчи бўлиб, зўравонлик қилаверса, мен ўзимни ўлдиришга мажбур бўламан. Тоҳир бундоқ хиёнатга қолмасин!» Мана шу гапларимни Тоҳирга етказ! — деб йиғлади.

Гавҳар қиз:

— Агар Тоҳирни топиб келтирмасам, номард бўлганимдир, — деб яна аҳд қилди.

Шундан сўнг Зухра қиз Гавҳарни сафарга юбормоқ учун йўл асбобини тайёрлаб, қаландар кийимини кийдириб, бир хуржун тилла бериб, елмояга (тез юрар туяга) миңдириб, бир абёт айтди:

Гавҳаржон, сен кетсанг ёр сўроғига,
Борсанг, ёринг омон бордир, дегайсан.
Сен деб, ўтлар тушиб ёр юрагига,
Бағрин бўлди, кўксин ёрди, дегайсан.

Ёр дея йиғлади неча айёмлар,
Тилида ёр дея ўқиб каломлар,
Қосиддан юборди сенга саломлар,
Ўзини тоғ-тошга урди, дегайсан.

Гоҳи телба каби телмуриб туриб,
Гоҳи етимлардай бўйнини буриб,

Гоҳи хасталардай ранги сарғайиб,
Узатиб ёнимда борди, дегайсан.

Рақиблар ўт солди ширин жонига,
Душман хушвақт бўлиб сиғмас тўнига.
Висол истаб Зухражоннинг ёнига
Қоработир кулиб келди, дегайсан.

Ошиқ бўлган ширин жондан кечмасми?
Жонон севган ёр лабидан ичмасми?
Ўлимдан қўрқарми, ёрин қучмасми?
Зорланиб, ёш тўкиб қолди, дегайсан.

Барини айт, бовар қилсин сўзима,
Қора бўлсин Бобохоннинг юзина,
Шоҳ ғазаб айлабон шу бир қизина,
Ул Қорачўмоққа берди, дегайсан!

Борсанг, Тоҳирга айт, тездан-тез келсин!
Вақтнинг танглигини сўзимдан билсин,
Толейи терс келса, Зухра найласин?
Фалак унинг бағрин ёрди, дегайсин.

Алқисса, Зухра қиз сўзини тамом қилди. Гавҳаржонни елмоёга миндириб, жиловини қўлига олиб, боғдан ташқарига чиқардилар. Яна бир туяни йўлга тайёрлаб, унга зар-зарбофлар, лаъли-жавоҳирлардан юклаб қўйган эдилар. «Қаерга борсанг, фақиру фуқаро, етим-есирларга Тоҳиржоннинг боши-жони учун сарф этарсан. Балки шу садақа сабаб бўлиб, Тоҳиржон топилар...» деб Зухражон йиғлай-йиғлай Гавҳарга топширди. Кейин:

— Қайси шаҳарга борсанг, ҳукмдорлар билан таниш, улар ҳар ердан хабарли бўлурлар ва бошинга иш тушганда осон кечар. Агар Тоҳирнинг ўзини кўрсанг ёки хабар эшитсанг айт: «Тездан-тез келсин!» — деб Гавҳарни шаҳардан ярим манзил кузатиб қолди.

Шул айёмда Воҳид қаландар деган бир одам бор эди. У Шаҳрижон деган қизга ошиқ бўлиб, унинг ҳасратида куйиб, маст бўлиб, шаҳарма-шаҳар, чўлма-чўл ҳасратини айтиб кезиб юрар эди. Шу қаландар йўлда уларга дуч келди. Қаландар айтди:

— Эй Зухражон, сайл муборак бўлсин! Сен бу ерларга нима сабабдан келдинг?

Зухра қиз жавоб ҳам бермай кетаверди. Шунда Воҳид қаландар яна Зухранинг олдига тушиб, бош эгиб салом берди ва:

— Эй ошиқларнинг подшоси! Сирингни мана менга айт! — деб йиғлаб юборди.

Зухра қиз тўхтаб:

— Эй девона, бу йил етти йилдир, менга раҳми келиб, ҳолимни сўраган одам йўқ эди. Сен нима сабабдан менга бунчалик раҳм-шафқат қилиб, мендан хабар олмоқдасан? — деди. Шунда Воҳид қаландар:

— «Зар қадрини заргар билар», дейдилар. Агар сен менга дардингни, хабарингни айтмасанг, мен ўзимни ҳалок этаман! — деб кетаверди. Шунда Зухражон кўзини ёшга тўлдириб, «Эй қаландар, менинг учун сен меҳнат чекма, ҳар нима бўлса — ўзимга бўлсин, аммо билгинг келса, мен сенга хабарини айттайин», — деб зор-зор йиғлаб, шу ғазални ўқиди:

Воҳид, мендан хабар сўрсанг,
Бир ёр учун саргардонман.
Кошки ёрдан хабар берсанг,
Дилдор учун саргардонман.

Сарғайиб сўлди гул юзим,
Заҳар бўлди ширин сўзим.
Тоҳир кетди, қолдим ўзим,
Озор учун саргардонман.

Кўрсам ёрнинг қадди бўйин,
Ҳақ муяссар қилса рўйин,
Ғам босибдир қалбим уйин,
Ғамхор учун саргардонман.

Вайрон бўлсин тожу тахтим,
Ёр деб юрагимни ёқдим.
Уйқудан уйғонмас бахтим,
Бемор учун саргардонман.

Боғларда савсан-сунбулман,
Тар ғунчадек тоза гулман,
Гулдан айрилган булбулман,
Гулзор учун саргардонман.

Етти йил дарёда оққан,
Шум толедан ғамлар чеккан,
Зухра дея алам тортган,
Ул нор учун саргардонман.

Келди айролиқ лашкари,
Мен найлайин сийму зари,
Ёрга жўнатдим Гавҳари,
Ул ёр учун саргардонман.

Сизлар айб этманг Зухрани,
Кўзлаюрман Тоҳиржонни,
Найларам ёруғ жаҳонни,
Дийдор учун саргардонман.

Зухра сўзини тамом қилди. Воҳид айтди:

— Эй Зухражон! Бироз сабр эт, сенга бир арзим бор, истасанг айттайин! Гавҳар деган бир қимматбаҳо тошдир, унга ҳамма одам харидордир. Гавҳарнинг сиртини ҳар қанча безасанг-безантисанг ҳам, унинг гавҳарлиги бир куни ошкор бўлиб қолади. Агар сиз Гавҳар қизни ҳам ҳар қанча қаландар суратига солиб, узоқ йўлларга юборсангиз, йўлда қароқчилар буни тутиб олса, сири фош бўлиб, бошлаган ишини битказа олмай қолиб кетар. Яъники, Гавҳарқиз кимнинг қўлига тушса, ул одам бўйнига тумор қилиб тақингиси келар, сенинг хизматинг асло жойига тушмас. Агар қабул этсанг, Гавҳарнинг хизматини мен бажарайин. Мен ўзим аффонман, Қобул шаҳриданман. Мен Тоҳирга ўхшаш бир қалардарман. Мен Бағдодда Шаҳрижон деган қизга ошиқман. Албатта, қаландар ҳолини қаландар билар. Мен бир эркак одамман, менга ҳеч ким қўлини ва тилини теккиза олмас. Сенинг бу ишингни мен битирарман, мендан бошқа одам битира олмас. Гавҳаржон боғларда сайр қилиб юришни билсин...

Шунда Зухра айтди:

— Мен бир толеи паст қиз эканман. Сен ҳам ваъда берсанг-у, яна бир шаҳарда бир қизга ошиқ бўлиб, менинг ишимни ёддан чиқарсанг, нима бўлади?

Воҳид:

— Эй Зухражон! Иккимиз ўртамизда худой таолонинг улўф номидан аҳд бўлсинки, мен Тоҳирни топиб, сенинг олдинга келтирмагунча, ором олмасман, — деди.

Қаландарнинг сўзи Зухрага ва Гавҳарга маъқул кўринди. Улар маслаҳатлашиб, Гавҳарнинг ўрнига Воҳидни юбормоқчи бўлдилар.

Зухра Воҳидни елмояга миндириб, олтину кумушларни унинг ихтиёрига бериб, шундай деди:

— Эй Воҳид, шариатда шарм йўқ, менинг олма-анорим камолга келиб, бунга Қорачўмоқ харидор бўлиб, ҳар куни термоқ умидида келади. Аммо бир талбис (сабаб) бирла тўхтатарман. Мева пишиб етишса, ани тулки-шоғол зоеъ айлар, Тоҳирни топсанг, шу гапларни етказгинки, тездан-тез келсин, — деб, Воҳидга оқ фотиҳа бериб, йиғлаб бир абёт ўқиди:

Воҳид, кетар бўлсанг бундан,
Жоним севган жонни келтир.
Ўтим зиёда кун-кундан,
Ширин жоним чиқар тандан,
Пинҳон сириим йўқдир сендан,
Сен ҳам қўлинг узма мендан,
Менга дўст бўлмас ҳар кимдан,
Кечиксанг келар вақтингдан,
Воз кечайин бу ватандан,
Ўлдим айролиқ дардиндан,
Дардимга дармонни келтир!
Менинг учун ёниб-қуйган,
Фулпоғин ҳар ёнга ёйган,
«Чин ҳақиқат дўстман» деган,
Ишқнинг сариштасин еган,
Ҳар кимга бир сириин деган,
Юрагимга доғлар қуйган,

Ёнимда зар-зарбоф кийган,
Рақиб дийдорига тўйган,
Ёнар ўтимга сув қуйган,
Ёлғончида кўнглим суйган,
Уйғон, қора бахтим уйғон!
Туганмас давронни келтир!

Кўнглим талвас¹ этар ёрни,
Мавж этар ишқнинг бозори,
Камол топди олма-нори,
Булбулим йўқ, қилса зори,
Кўринса ёрнинг дийдори,
Дийдорининг мен хардори,
Садақа дунёнинг бори,
Инжадир ғулпоқнинг тори,
Ошиқнинг йўқ номус-ори,
Бу кун, етти йилдан бери,
Корим — ёрнинг оҳу зори,
Ул чашми гирённи келтир.

Ғам дарёсига ғарқ бўлган,
Шоҳ жонига ғазаб қилган,
Севар ёриндан айрилган,
Мажнундек девона бўлган,
Лайли каби бағрин тилган,
Ишқ тифини жонга чалган,
Гул менгзи сарғайиб-сўлган,
Дарагин билмас ҳеч келган,
Ишрати йўқ бизлар билан,
Билмам тирикму ё ўлган,
Бизлар билан ваъда қилган,
Ул аҳди ёлғонни келтир.

¹Талвас — бу ерда, кучли орзу маънасида.

Ёрим — унда, аҳлим ҳайрон,
Кўзларим йўлинда гирён,
Фалақдан чоки гирибон,
Юрагим қон, бағрим бирён,
Боғларим қолди бесайрон.
Ёрим қайда чекар армон?
Ошиқлардан ўтди даврон,
Топмайин дардима дармон,
Қарорим йўқ бир дам, бир он.
Ёқди мени рўзи ҳижрон,
Зухра айтар: мен саргардон,
Беақл, нодонни келтир!

Зухра сўзини тамом қилди. Воҳид айтди:

— Эй Зухражон! Тоҳирни мен қайси белгисидан таниб оламан?

Шунда Зухра деди:

— Ҳар шаҳар ёки қишлоққа борсанг, дод этиб, «ишқ дардида мен каби куйганлар борми?» — деб қийқирарсан, шунда Тоҳир сенинг нолангни эшитса, бир сония ҳам тинч ўтириб билмас. У ўзи — ўрта бўйли, қалам қошли, зарафшон кокилли, ишқ ўтига куйган бир йигитдир, — деб белги-нишонларини айтди. Воҳид қаландар отини қўйиб, елмоёга минди-да, карвонга қўшилиб, «қайдасан дарёнинг оёғи» деб, йўлга равона бўлди.

Воҳид бир неча манзил йўл юриб, тоғ ўтиб, чўл кесиб, охири бир катта шаҳарга етишди. Бу — Бағдод шаҳри эди. Воҳид бир шаҳарнинг ичига кириб, кўчаларини, масжид-мадрасаларини айланиб, сўроқ солди:

— Бу шаҳарда мендек ишқ ўтида куйган дали-демона борму? — деб қийқириб юрди. Аммо ҳеч кимдан садо чиқмади.

Воҳид бу шаҳардан ўзига йўлдош, сирига сирдош топмай, яна саҳрога чиқиб кетди. Йўлда катта бир боғнинг четида ўтириб, «эй халойиқ», деб қичқириб ўтирди. Бу чорбоғда бир неча соҳиб йигитлар, шоҳ ўғли шаҳзодалар, бек ўғли бекзодалар сайр этиб, юрган эдилар. Шунинг ичида бир зебо йигитга кўзи тушган Воҳид қаландар: «шу йигит Тоҳир эмасмикан?» деб яна қийқирди:

— Дўст! Ишқ дастидан мендек бағри куйган бир одам борми ичингизда?!

Бу сўзлар йигитнинг қулоғига хуш келди.

Шунда ҳалиги зебо йигит жўраларига айтди:

— Эй йигитлар! Сиз бир оз вақт сабр қилиб туринг, мен бу бағри бирён девонанинг хабарини олайин, — деб Воҳиднинг олдига келди.

Алқисса, бу зебо йигит Тоҳир эди, у қаландарга қараб бир мухаммас айтди:

Дилрабо, ёдинг билан сийнамда ғам кўп бўлди, кел!
Ҳасратидан бузилиб, ҳолим паришон бўлди, кел!
Жам бўлиб ғам лашкари, дил ичра меҳмон бўлди, кел!
Сен сабабли зор кўнглим шаҳри вайрон бўлди, кел!
Лахта-лахта тиғи ҳижрондан жигарим қон бўлди, кел!

Ҳар гула сайр айламам рухсори боғинг бўлмаса,
Ким эрур ҳамдам манга ҳижрони тоғинг бўлмаса,
Шаб эрур кундузарим, ҳусни чироғинг бўлмаса,
Истамам қанду асал ширин дудоғинг бўлмаса,
Назди кўнглим заҳри боғи боғи эҳсон бўлди, кел!

Сарви қад, рухсори хуш, сиймин бадан, гул юзли ёр,
Истабон базми висолинг, дарда қолдим бешумор,
Осмоннинг анворисен ер юзинда лолазор,
Алмудом васлинг тилаб, тан ичра кўнглим беқарор,
Ёр дея, ағёрдан маҳруми даврон бўлди, кел!

Қошларинг ёй, кипригинг ўқ, музтариб жонимга ўт,
Гар мени қатл айласин, дод демасман, ҳайҳот!
Лабингнинг шарбатин тотган топар оби ҳаёт,
Ошиғин маъшук агар ўлдирса, бўлғай руҳи шод,
Раҳм қил, еткур менга, сурати бежон бўлди, кел!

Нозанин сайла чиқмиш, васфини айлай баён,
Подшоҳи ҳусн эрур, бешакки муслимдир аён,
Кокили сарв узра жонимга балойи ногоҳон,
Тўби бўйлиғ маҳвашим бўлғоч назаримдан ниҳон,
Ҳар тараф бўй чекмади сарви хиромон бўлди, кел!

Тоҳир-о, ёд айларам шому саҳар ул маҳваши,
Айро солди Зухражондан бу фалакнинг гардиши,
Истарам дилдордан мужда келтирса бир киши,
Ҳажридан Қақнус каби сийнамга солиб оташи,
Ушбу ҳолимни кўриб, кофир мусулмон бўлди, кел!

Тоҳир сўзини тамом этди. Воҳид бу ошиқ йигитнинг Тоҳир эканини билиб, масту мастона бўлиб, Тоҳирни топгандан қувониб, унга шу ғазални айтди:

Дўстлар-о, рўзи азал кўнглим ичра жо қилди ишқ,
Кунда юз ҳасрат билан бошимда ғавғо қилди ишқ.

Телба, итдай кезарман чор тарафга термулиб,
Нақди умрим ҳосилин бир дамда яғмо қилди ишқ.
Қонли бағримни кабоб этди, солиб сийнамга доғ,
Лабимни ташна, кўз ёшимни дарё қилди ишқ.

Йиғлабон икки кўзим дарё бўлибдир, найлайин!
Кўзларимни кўр этиб, кўнглимни дарё қилди ишқ.

Кунда юз қатла ўларман, ким, яна юз тирилиб,
Маҳрами мавт ўлмишам, маҳруми дунё қилди ишқ.

Ҳажри водийсида саргардон кезарман, кечалар
Бошима тош ёғдириб, оламда расво қилди ишқ.

Ёрдан уздим оёқ бир дам фароғат олғали,
Кўнглим ичра жо бўлиб, ёрин тамонно қилди ишқ.

Бир парига бек бўлиб, келдимки Татар шаҳридан,
Ёр кўйида бас мени мажнуни шайдо қилди ишқ.

Воҳид айтар, эй кўнгил, ишқ йўлида мардона бўл,
Айш уйини банд этиб, меҳнат дарин во¹ қилди ишқ.

¹ Во — меҳнат эшигини кенг очди, маъносида.

Воҳид сўзини тамом қилди. Шунда Тоҳир савол сўраб, Воҳид жавоб айтиб, шу сўзларни баён қилиб турган еди:

Тоҳир:

Хабар бергил, Воҳид, қайдан келарсан?
Не сабабдан тушдинг бизнинг бу жоя?
Ҳар дам олганингда юз оҳ урарсан,
Оҳинг ўққа менгзар, қоматинг ёя.

Воҳид:

Гашт айлабон чиқдим Татар юртиндан,
Ўзим каби саргардонни кўзларман.
Эй шаҳзода, сўрсанг менинг дардимдан,
Дардим чўхдир, бир дармонни кўзларман.

Тоҳир:

Татар дединг, жоним ўртанди дам-дам,
Сендан зиёдароқ саргардон мен ҳам,
Алмудом бир қизнинг ишқинда ёнам,
Сочи тунга менгзар, юзлари — оя.

Воҳид:

Чарх уриб кезарман соғу сўлларда,
Зухра юбормишдир, кўзи йўлларда.
Топмасам — турмасман улуғ элларда,
Жисмин олиб кетган жонни кўзламан.

Тоҳир:

Воҳид, нечун кўп оҳ чекиб сўзларсан?
Бир пинҳон сиринг бор, мендан гизларсан,
Қайси боғнинг боғбонини изларсан?
Ростини айт банда бўлсанг худоя!

Воҳид:

Бир пари юборди, ўзи — ул жойда,
Ҳижрон заҳрин ютар, қўлинда бода,

Шоҳнинг ғазабиндан дали дарёда
Оқиб кетган бенишонни кўзларман.

Тоҳир:

Булбуллар сайрайди ёрнинг боғинда,
Қизлар сайрон қилиб кезган чоғинда,
Нечук қаландарсан ёр сўроғинда?
Ўтлар солдинг қалбим ичра сароя!

Воҳид:

Келтир дея, мени тездан юборди,
Неча сўзлар айтиб, неча ёлворди.
Унга сен ёр десанг, вақти хуш эрди,
Ишқда куйган нотавонни кўзларман.

Тоҳир:

Тоҳир айтар, келмагайдим жаҳона,
Зухранинг кўйинда бўлдим девона,
Бугун бўлур менга охирзамона,
Гар етмасам анинг каби хўброўя.

Воҳид:

Воҳид айтар, бошим солдим майдона,
Карбало итидай кездим ҳар ёна,
Шаҳри қизга ошиқ бўлиб ғайбона,
Очилмаган тар гунчани кўзларман.

Алқисса, Тоҳир: «Бу ҳам мен каби бағрини ишқ ўтида ёққон қаландар экан. Аммо қаландар халқи ёлғончи бўладилар. Ёлғон сўзлаб мени аввалгидан ҳам баттар девона айламасин. У Зухрани кўрганми, кўрмаганми — шуни билайин», деб, туянинг нўхтасидан икки қўллаб тутиб:

— Эй, ошиқларнинг жаҳон шоҳи, аввал худонинг, сўнгра ҳазрати пайғамбар ҳақи учун ростини айт, менинг ишқ ҳижронида куйган бағримни яна ёқма! — деб йиғлаб, бир абёт айтди. қаландар жавоб бериб турди:

Тоҳир:

Воҳид, тездан хабар бер саволимнинг жавобин,
Хабар бер, нозли ёрим сен нечук ҳолда кўрдиги?

Ўзимга йўлдош этдим ёрнинг солган азобин,
Итларга шам қиламан куйган бағрим кабобин,
Хабар бер, нозли ёрим сен нечук ҳолда кўрдинг?

Воҳид:

Сенга жавоб айлайин ёрнинг қилган саволин,
Мудом ёр деб йиғлагай, мен шундоқ ҳолда кўрдим.
Нарғиз каби кўзидан оқизиб ашки олин,
Ҳижрон шабинда истар ёрнинг шаъми жамолин,
Кеча-кундуз йиғлагай, мен шундоқ ҳолда кўрдим.

Тоҳир:

Маҳвашим сўроғинда тоғу тошни кезарман,
Ой-кун каби саргардон, кўйида дарбадарман,
Қақнус каби ўт чайнаб, оташда сайр этарман,
Бугун бу ҳолда, эрта, кўр, не ҳолга етарман,
Хабар бер, нозли ёрим сен нечук ҳолда кўрдинг?

Воҳид:

Кўшки узра у бедор чеккани оҳу зордир,
Сабр уйини синдириб, алмудом беқарордир,
Кўз ёшининг рангидан гул юзи лолазордир,
Тахти ўзига зиндон, жаҳон кўзига тордир,
Сенинг нозли ёрингни мен шундоқ ҳолда кўрдим.

Тоҳир:

Гул юзини кўрмасам ҳар ҳафтада, ҳар ойда,
Бу кўнглим тоқат қилмас мотамхона саройда,
Бу йўлдан қайтиб бўлмас, чиқсин жоним шу кўйда
Кўрмасам Зухражоним туролмасман бир жойда
Хабар бор, нозли ёрим сен нечук ҳолда кўрдинг?

Воҳид:

Шоҳнинг қизи шаҳзода, кўйида бир ғарибдир,
Ҳажрида заъфарондек гул юзи сарғарибдир,
Ожиз жона оғир юк — ишқ ичра ким кўрибдир,
«Мақсадга етмадим...» деб, тўрт ёна телмурибдир,
Сенинг нозли ёрингни мен шундоқ ҳолда кўрдим.

Тоҳир:

Жононим деб жон чекиб, ширин жоним берарман,
Ёнида бўлсам агар ўзим ўтга урарман,
Ёлғиз бошим йўлинда, хизмат айлаб турарман,
Чин ошиқи дийдорман, ёр жамолин кўрарман,
Сен менинг нозли ёрим, айт, нечук ҳолда кўрдинг?

Воҳид:

Кеча-кундуз уйқу йўқ, кўшки устида бедор,
Ситам ўқини отар ёнида жамаи ағёр,
Ёр жамолин етирдим, қошида қилдим изҳор,
Лол бўлибдир тиллари ёнида тўти гуфтор,
Ғам кечада ғарк ўлмиш, мен шундоқ ҳолда кўрдим.

Тоҳир:

Билмадим, ёр лабидан қайси ташна қонибдир,
Булбул учиб юртидан, зоғлар келиб-қўнибдир,
Оҳим чиқар осмона, бағримда ўт ёнибдир,
Етти ошиқ ўтибдир — ким мендек ўртанибдир,
Тоҳир дер, Зухражонни, айт, нечук ҳолда кўрдинг?

Воҳид:

Қизлар ичинда сархуш ажаб сарви хиромон,
Ҳасратидан қон йиғлаб гул юзли моҳитобон,
Устихонин кул этмиш айролиқ рўзи ҳижрон,
Кўнглида юз минг армон, кўзининг хуни гирён,
Воҳид дер, Зухражонинг мен шундоқ ҳолда кўрдим.

Воҳид билан Тоҳир сўзини тамом этдилар. Воҳид айтди:

— Эй йигит, сен Тоҳир бўлсанг, мен Татар вилоятидан сенга келган совчиман. Татар қизларининг шаҳаншоҳи Зухражоннинг юраги қон, жигари бирён, дийдаси гирён, ақли ҳайрон, боғлари бесайрон, ошпуфта даврон, ўрни ўзига зиндон, чеккани фиғон, душманлари шодумон. Кўнгли аламда, кўзлари намда, хотири ғамда, жони ситамда. Дунёдан кечиб, кеча-кундуз сенинг йўлингга қараб, сени орзу қилиб турадир. Қоработир уни оламан деб Зухра қизнинг устига кунда беш вақт келиб-кетади. Аммо Зухра қиз ёлвориб, макр-ҳийлалар қилиб, мадор тўплайди. Ул Татар вилоятида бир

мусофирдек бўлиб ўтирадир. Агар борар бўлсанг, тезда тадорик кўр. Агар бормайдиган бўлсанг, менга рухсат бер, мен сенинг хабарингни тез етказайин, — деди.

Тоҳир билан Зухра тарафдан юборилган одам эканлигини кўриб, ўрнидан туриб кучоқлашди ва:

— Зухрани ўз кўзинг билан кўрдингми? Сўзини қулоғинг билан эшитдингми? — деб сўради.

Воҳид айтди:

— Балли, ўзини ҳам кўрдим, сўзини ҳам эшитдим. Сен учун бор дардини маълум қилди. Мана бу хатни сенга бериб юборди, — деб, бир хат чиқариб берди. Тоҳир хатни кўзига суриб, сўнгра очиб ўқиди. Хатнинг мазмуни шундоқ эди:

«Аввал бисмиллоҳир-рахмонир-рахим ва сўнгра Муҳаммад Мустафо алайҳиссаломга сано ва дурудлар. Менким ишқ ўтиға куйган Зухра гариб томонидан олий жаноб Тоҳиржонима, покдомлонима, ҳасратли сарви хиромонима, муҳаббатли моҳитобонима! Арзим шудир: худойим сиз жаноби олийни ҳамма балодан омон сақлаб, бир-биримизга мудомлик қовушмоқни насиб этсин. Сиз, мен ожизани ҳасрат доғинда ва айролиқ зулмининг ичинда ташлаб кетдингиз. Сиз кетганингиздан буён ҳар куним йилга дўниб, оҳу зоримдан Бобоҳон омонга келди ва «қизим камолга келибди» деган фикрга тушиб, мени қўшинбоши Қоработирга никоҳлаб бермоқчи бўлди. Мен ҳам бу сўзни эшитиб, ўзимни уч марта ханжар тортиб ўлдирмоқчи бўлдим. Аммо канизларим пойлаб юриб, мени сақлаб қолдилар. Бир куни Қоработир менинг боғимга хилватга кирмоқчи бўлди. Мен Қоработирни қарғаб-ҳайдаб юбордим. Қоработир яна менинг кўнглимни топмоқ истаб, ёнимга келиб турибди, аммо мен ҳар гал гоҳ ҳийла, гоҳ қаҳр билан ҳайдаб юбораётирман. Аммо бир куни шохнинг ғазаби билан Қоработирнинг фикри бир бўлиб, менинг ишим хароб бўлар-ов, деб кўрқаман. Шунга кўра, бу хат бориб ётган замон ё мендан безор эканингизни билдириб хат ёзинг, ёки бу боққа келиб эгалик қилинг. Киши ошиқликда жабру ситамлар чекади. Бир марта шохнинг ғазабини кўрдим деб, мунча камола келган боғни эгасиз қўймай! Сўз тугади, худо саломат сақласин!»

Тоҳир хатни ўқиб, беҳуш бўлиб йиқилди. Ҳушига келганида «Зухрани кўрган кўзингдан айланайин!» деб, қаландарнинг оёғига йиқилди. Тоҳир-

нинг юрагига ўт тушиб, на ўтиришни, на бир жойда қарор топиб туришни билмай, гўё ойнадан тушган шуъладай ҳар томонга югурар эди. Сўнг Тоҳир маслаҳатлашиб, Воҳидни мусофирлар тушган қарвонсаройга элтди. Воҳидни шу ерга жойлаштириб, унга қулдай хизмат қилиб, овқатлантириб:

— Эй шоҳи қаландар! Сен шу ерда кутиб ўтир. Мен ҳам бу шаҳарда меҳмонман. Бориб уй эгасидан рухсат олиб келайин, — деди.

Тоҳир Одилшоҳнинг ёнига бориб, бош эгиб салом берди. Подшоҳ саломига алик олиб, ўтирмоққа ер кўрсатди.

Тоҳир:

— Эй қарамли шоҳим, қиблагоҳим, Сулаймон салтанатли, Искандар шавкатли султоним! Жаноби олийга икки калима арзим бор, — деб, бир абёт айтди:

Зухражоним менга салом юбормиш,
Шоҳим, менга рухсат берар кунингдир,
Кўшқинда йиғлабон беқарор эрмиш,
Шоҳим, менга рухсат берар кунингдир.

Мусофирман бу Бағдоднинг шаҳринда,
Балиқдай сузарман ишқнинг баҳринда,
Кўзим — қонда, лабим — ҳижрон заҳринда,
Бугун менга рухсат берар кунингдир.

Ёрим анда йиғлар мени келсин деб,
Келиб, дол гарданга қўлин солсин деб,
Ё-ҳа Зухражондан жудо бўлсин деб,
Бугун менга рухсат берар кунингдир.

Мени кўп чорламиш нозанин дилбар,
Унинг ихлоси деб куярман яқсар,
Дийдорин тилайман мен рўзи маҳшар,
Менга бугун рухсат берар кунингдир.

Бир қосид келтирмиш ёр пайғомини,
Кўз ёш билан ёзмиш ул саломини,

Ёд этиб сабоқдош хуш каломини,
Тоҳир айтар, рухсат берар кунингдир.

Тоҳир сўзини тамом қилди, шоҳнинг оёғига йиқилиб йиғлади. Ёнида ўтирган одамлар ҳам йиғладилар, ўтирган ери гўё мотамхона эди. Шунда шоҳнинг ҳам кўнгли бузилиб:

— Аввалдан сен билан ошно бўлмасак яхши бўлар эди. «Ошно бўлмоқ осон, айрилишмоқ мушкул», деган гап бор. Шу нақл чин экан, — деди. Сўнг яна бироз ўйланиб деди:

— Эй Тоҳиржон, бундай хаёлларни қув! Истасанг подшолигимни, қизимни ҳам берайин, — деди.

Тоҳир деди:

— Агар рухсат бермасангиз ўзимни ўзим ҳалок этарман!

Шунда подшоҳ:

— Тоҳир, бошингни кўтар, қаёққа кетаман десанг, бобонг рухсат берар, — деб, бир абёт айтди:

Шоҳ рухсат бермас деб, ҳазар айлама,
Кетар бўлсанг, узоқ йўллар сенингдир.
Аммо ўзга жойдан гузар айлама,
Шоҳнинг мулки, улус-эллар сенингдир.

Шамол эсар фасли баҳор чоғинда,
Гиёҳ ўсиб, туман олар тоғин-да,
Сайрон этсанг шаҳри Бағдод боғинда,
Тар очилган тоза гуллар сенингдир.

Беклар билан мажлис қурсанг, май ичсанг,
Бағдодга дил боғлаб, ўзгадан кечсанг,
Соғ-сўлга тарқатиб, ҳар ёна сочсанг,
Шоҳнинг хазинаси, пуллар сенингдир.

Қадринг билган жойда кезсанг ва кечсанг,
Давлат беравермас ҳар ёна кўчсанг,

Дол бедовлар миниб, хур қизлар қучсанг,
Узун бўйли, инжа беллар сенингдир.

Одилшоҳ дер, менинг қадрим билмассан,
Қунда юз ёлворсам, пандим олмассан,
Ўларсан, йитарсан, қайтиб келмассан,
Қўзларингда қонли селлар сенингдир.

Подшоҳ сўзини тамомлаб:

— Эй Тоҳиржон, мendan сенга рухсатдир! Аммо етти йилдан бери онанг каби сени боққан, парваришлаган хонимдан рухсат ол, кўп вақт сенга ҳамроҳ бўлган Моҳимқизнинг ўзиндан рухсат олгин! Энди бизга сени кўрмоқ ё бор, ё йўқ, биздан рози бўл! — деди.

Тоҳир фақир хушвақт бўлиб, хоним билан Моҳимқизнинг ёнига бориб, қўл қовуштириб, рухсат тилаб, бир абёт айтди:

Жоним энам, рухсат бергил ўғлинга,
Гашт айласин шаҳри Татар юртина!
Муҳаббат шарбатин олиб қўлинга,
Даво айла, мен ғарибнинг дардина!

Севгилим ғамгиндир Татар элинда,
Орзуим — дилинда, отим — тилинда.
Бир телба нодонман ишқнинг йўлинда,
Сигинмишам ғарибларнинг мардина!

Зухражон солланса, мен назар солсам,
Армоним кўп қолар кўрмайин ўлсам.
Зухранинг олдида садпора бўлсам,
Мен тутаман таним тиғи гардина!

Қул бўлсин, соврулсин суратим, жоним,
Билмасин бир кимса ному нишоним,
Дилбарим қошида тўкилсин қоним,
Этларим шам бўлсин ёрнинг гурдина!¹

¹Гурд — бўри.

Тоҳир айтар, раҳм айлагин бу ҳола,
Ташна қулни юбор баҳри висола,
Дилим кунда тортар юзда минг нола,
Қулоқ сол кўнглимнинг оҳи сардина!

Алқисса Тоҳирбек сўзини тамом этди. Моҳимнинг онаси хоним Тоҳирнинг бу гапига қаҳри келиб, бир неча сўз айтди. Моҳимжон билан Тоҳирбекнинг унга жавоб бериб турган ери:

Хоним:

Кетарман деб, биздан рухсат тиларсан,
Бел боғлабон Зухра қизининг йўлини.
Бахти қора нотавонни найларсан,
Раҳм этсанг-чи Моҳимжоннинг ҳолини!

Моҳим:

Тоҳиржонга бундай сўзлар демагин
Борсин, келсин у мақсадли жойина.
Куйган мен бўлайин, ул ҳеч куймасин,
Мен бугун ботмишам бахтнинг лойина!

Тоҳир:

Зухра — жононимдир, Моҳим қиз — жоним,
Йиғлама, Моҳимжон, кетсам келарман,
Нечук тарк этарман сен меҳрибоним,
Йиғлама, Моҳимжон, кетсам келарман.

Хоним:

Жонин қурбон қилди Моҳим қиз сенга,
Ҳеч парво қилмадинг сен эса унга,
Оғзидан ўт чиқар, қулоқ тут мунга,
Назар айла кўздан оққан селина!

Моҳим:

Кечмишам дунёда сийм ила зардан,
Ёшим оқизарман бу чашми тардан,

Зухра деб, Тоҳиржон, кетсанг бу ердан,
Боқмасман дунёнинг куну ойина.

Тоҳир:

Бошимга тушибдир айролиқ туни,
Сенга фидо бўлсин ошиқнинг тани.
Рози бўл, Бобохон ўлдирса мени,
Йиғлама, Моҳимжон, кетсам келарман.

Хоним:

Моҳим сенга бўлди дарёда раҳбар,
Сандикдан чиқарди келди деб дилбар,
Бағринда доғ қўйдинг то рўзи маҳшар,
Фаҳм этмади сен маккорнинг олина!¹

Моҳим:

Сандикдан чиқардим, менга ёр деди,
Яна сўрдим, бошқа ёрим бор деди,
Татар қизларига кўнглим зор деди,
Шу кун талон тушди кўнглим уйина.

Тоҳир:

Бири — товус, бири — қўлнинг сўнаси,
Ёқди мени икки қизнинг ноласи,
Рухсат берсин Моҳим қизнинг онаси,
Йиғлама, севгилим, кетсам, келарман.

Хоним:

Моҳим билан беш кун ўйнаб-кулмадинг,
Илтифот кўз билан назар солмадинг,
Сенга кўнгил берди, кўнглин олмадинг,
Нега келдинг шаҳри Бағдод элина?!

Моҳим:

Гул юзинг кўрмоққа кўнглим ҳавасдир,
Бевафо деб жон чекмаклик абасдир,

¹Ол — ҳийла, ўйин.

Зухра даврон сурса бизларга басдир,
Бир беш кун қувондик қадди-бўйинга!

Тоҳир:

Вой, ғамзанг ўлдирди, бундоқ сўз қурма,
Тиф билан ўлдириб, сўз билан урма,
Ноз билан ёндирма, қошингни бурма,
Нозлим, ғамгин бўлма, кетсам, келарман!

Хоним:

Хоним айтар, рухсат берайин, болам,
Оҳимдан ўртанур бу кулли олам.
Моҳим билан тинар эди-ку нолам,
Булбул бўлиб қўнсанг Бағдод гулина.

Моҳим:

Моҳим айтар, алиф қаддим букилди,
Рақиб сози шодиёна қоқилди,
Йўлинг қараб, кўзим нури тўкилди,
Аввал нечун тушдинг ишқнинг йўлина?

Тоҳир:

Тоҳир айтар, севдим икки парини,
Татарда — Зухражон, Бағдодда — сени,
Ўзинг кўп йиғладинг, йиғлатма мени
Рухсат бер, Моҳимжон, кетсам, келарман!

Алқисса, бу сўзлар тамом бўлди. Хоним айтди:

— Эй Тоҳиржон! Қайда бўлсанг, омон бўл! Мендан сенга рухсатдир.
Аммо сен мени улуғ дардга қўйдинг. Қизим сендан жафо кўрди, вафо
кўрмади!

Шунда Моҳимжон айтди:

— Эй она! Тоҳиржонга бундай сўзларни айтма. Тоҳир ғариб мусофир-
дир. Ғарибнинг кўнгли нозик бўлар. Мен бунинг жафосини ҳам вафо ўрнида
кўрарман. Мен умримни Тоҳир деб кечирдим. Энди бўлса мен учун ўша
дийдорнинг ҳижрони бошланаётир, зеро роҳат азобдан сўнградир, — деди.
Шунда Тоҳир дарҳол ўрнидан туриб, Моҳимқизга меҳрибон суратда қул-

луқ қилди. Моҳим хазинага кириб, Тоҳирга шоҳона либослар келтириб кийдирди ва бошига мурассаъ тож, устига давлат чодирини соя қилди, эгнига шоҳ қиличини осиб, кўп безаклар берди. Шу ҳолда Моҳимқизнинг назари Тоҳирга тушиб, беҳуш бўлиб йиқилди. Канизаклар гулоб сепдилар. Моҳим бир соатдан сўнг ҳушига келиб:

— Эй нури дийдам! Сени бу либосда, бу зебу-зийнат билан яна кўриш насиб қиларми? — деб йиғлади.

Хазинада қадим айёмлардан қолган бир гўшак¹ бор эди. Бу гўшакни Сулаймон аллайҳиссаломнинг аёли Билқис жинлар подшоҳига ҳукм этиб, тўқитган эди. Бу гўшак сеҳли бўлиб, юз йил саёҳат этсанг ҳам ҳеч эскирмас эди. Одилош ўзининг ўғли бўлмаганлиги учун гўшакни кенжа қизи Моҳимжонга сийлов қилган эди. Моҳимжон гўшакни Тоҳиржоннинг белига боғлади ва бўйнига қўлини солиб, кўп йиғлади.

Тоҳирнинг қўлида Зухранинг исми ёзилган бир узук бор эди. Бу узукни Тоҳир дарёга ташланишида Зухра унга ёдгорлик учун берган эди.

Моҳимжон:

— Эй Тоҳир, шу узук сендан ва Зухрадан менга ёдгорлик бўлиб қолсин. Ҳар вақт кўнглим сени ҳавас қилганда, шу узукни кўрсам сени кўргандай бўламан, кўнглим тасалли топади, — деди. Тоҳир қабул қилди. Шундан сўнг Моҳим қиз Тоҳирга хазинадан бир хуржун тилла келтириб, Тоҳирни бир елмоёга миндириб, бир жилови ўзининг, бир жилови опасининг қўлида, ёнида қирқ канизаклар билан юриб:

— Эй Тоҳиржон! Азиз умримни сен учун барбод этдим. Шоҳнинг қизи — шаҳзодани кўриб, унинг билан айши-ишрат сурсанг, бунда қолган мен бечорани ҳам унутмагин, — деб йиғлади. Онаси ҳам, халқлар ҳам йиғладилар.

Тоҳирга рухсат бердилар. Моҳим айрилиқ ўтига куйиб, зор-зор йиғлаб, бир ғазал айтди:

Эй азизим, кетсанг Татар юртина,
Бор, Тоҳирим, соғ бор, омон келгайсан!
Даво айла мен ғарибнинг дардина,
Бор, Тоҳирим, соғ бўл, омон келгайсан,

¹Гўшак — бу ерда, белга боғланадиган белбоғ, маъносида.

Бундан кетсанг узоқ йўлларга тушиб,
Анча-анча баланд тоғлардан ошиб,
Зухражонга соғ-саломат қовушиб,
Бор, Тоҳирим, соғ бор, омон келгайсан!

Фирқатдан сўлдирма гули рухсоринг,
Пирлар мадад берсин, ҳақ бўлсин ёринг.
Яна тездан насиб этсин дийдоринг,
Бор, Тоҳиржон, соғ бор, омон келгайсан!

Ўтди висол, келди айрилиқ куни,
Кўнглимнинг хушлиги, кўзим равшани,
Ёруғ дунём ҳисоб этардим сени,
Бор, Тоҳирим, соғ бор, омон келгайсан!

Қулоқ солиб эшит мен бу сўзим,
Ўзгани кўзласам, кўр бўлсин кўзим,
Мудом сенинг сари бўлар гул юзим,
Бор, Тоҳирим, соғ бор, омон келгайсан!

Мен нечук чекарман бу ёвуз дарди,
Бугун ҳаром менга Бағдоднинг юрти,
Моҳимжон қошингда рухсатинг берди,
Бор, Тоҳирим, соғ бор, омон келгайсан!

Моҳим сўзини тамом этди. Елмаяни жиловлаб, йиғлаб бораверди. Тоҳир Моҳимнинг ёнида бўлса, — Зухранинг айролиғи, Зухранинг ёнига борса — Моҳимнинг айролиғи, бу иккиси ҳам ёвуз дард бўлди. У нима қилишини билмай, икковининг ўрталиғида алжираб, ҳайрон-саросима бўлиб, Зухра томонни бир кўзлаб, Моҳим томонни яна бир кўзлаб, юрагига ўт тушиб, айролиқ жабридан бағри куйиб, ақл-хушини йўқотди. Моҳимжон ҳам кўзинда ёш, бағрида тош, юрагинда армон: «Юзларча дардимга дармон сен эдинг, сендан энди нечук кечарман», — деб йиғлар эди.

Шунда Тоҳир Моҳимга тасалли бериб, бир сўз айтди:

Татарда Зухражон, Бағдодда Моҳим,
Кўзларимнинг оҳу қораси қизлар.

Тоғларни ёндирар бу чеккан оҳим,
Битмас сийналарим яраси қизлар.

Зухра деб йиғласам мен бағри бирён,
Моҳимжоним йиғлар юраги гирён,
Икки қизнинг орасида саргардон,
Ёқди мени ишқнинг ҳаваси қизлар.

Бири тарлон каби боқар ҳар ёна,
Бири зулфин тарар, қўлинда шона,
Иккиси ён-ёндан ўт солди жона,
Ёқди мени ишқнинг савдоси қизлар.

Бири кўз кулдирар, бири қош қоқар,
Бири кокилини гарданга тўқар,
Бириси сув сепар, бириси ёқар,
Жонимнинг офати, балоси қизлар.

Моҳим тўлган ойдаё шуъласин солар,
Зухражон ошиқнинг кўнглини олар,
Бирига юзлансам, бириси қолар,
Жисмимда жонимнинг қалъаси қизлар.

Бири — ой, бири — кун, ета билмасман,
Икковин бир қўлда тута билмасман,
Шақардай лабиндан юта билмасман,
Мисоли кўлларнинг сўнаси қизлар.

Ҳеч кимса куймасин куйган ўтима,
Арзимни айтарман паризодима,
Рўзу шаб давомат тушар ёдима,
Тоҳирнинг тилининг саноси қизлар.

Алқисса, Тоҳир сўзини тамон этди. Улуғ-кичик жам бўлиб, шаҳардан ташқарига чиқдилар. Бораётиб, Тоҳирнинг ишқи маст қилиб, ҳам айрилиқ дардидан ожизланиб, беҳуш бўлиб йиқилди. Шу пайт Одилшоҳга: «Тоҳир

кетиб бораётир, Моҳимқиз елмаянинг жиловини тутиб, йиғлаб бораётир!» деган хабар келди. Подшоҳ бу хабарни эшитиб, вазирлари ва аркони давлати билан келиб, Тоҳирнинг бошини тиззасининг устига олиб:

— Эй Тоҳирбек! Бугун биздан айрилиб, Татарга кетмоқ истарсан. Аммо сен бизнинг юрагимиздан жой олибдирсан. Мол-мулк, шон-шавкат, от-асбоб, гул-сунбул, тўти қушлар керак бўлса, инжабел, бодом қовоқ, писта даҳан, мўрча миён қизлар керак бўлса, ҳаммаси бизда топилади. Моҳимжонни мунча хор-зорлик билан, оташи ҳижронга йиқма! — деб, кўп тавалло этди.

Шунда Тоҳир:

— Подшоҳим! Давлатингиз кам бўлмасин! Мен сиздан ҳеч бир таъмам йўқдир, — деб, бир мухаммас айтди:

Сийму зар даркор эмасдир, сийми-рухсорим керак,
Тўти қушни найлайн, тўти гуфторим керак,
Гул керакмасдир манга, гулчеҳра гулзорим керак,
Сунбулни урсин хазон, сунбул каби торим керак,
Ишқ аро Мажнун бўлибман, Лайлидек ёрим керак.

Моҳимим — Боғи Эрамдир, мен Эрамнинг булбули,
Зухражон — шоҳи жаҳондир, менки шоҳнинг бир қули,
Икки дилбарнинг балосин қисмат этмиш аввали,
Бири — найнинг шакардир, бири — жаннатнинг гули,
Ой рухсори била хуршиди дийдорим керак.

Олди ақлим бир париваш ул моҳи ширин забон,
Яхшилардан яхши — сенсан, мен — ёмонлардан ёмон,
Қолмишам ҳайрону ҳайрон, фурқат ичра куйди жон,
Бунда севсам Моҳими, ул ерда йиғлар Зухражон,
Ишқ савдосини солган қизиқли бозорим керак.

Соғиниб филмон каби ҳар боқиши жоним олан,
Гулшан ичра беллидир, сайр айласа қизлар билан,
Зулфининг зийнати мушк бирла анбардан бўлан,
Кўзлаюр ибо билан, сийнамга юз ўтлар солан,
Икки нарғиз кўзлари ноз бирла беморим керак.

Тоҳир айтар, орзу айларман ўшал дилдорими,
Зухра отлиғ моҳи пайкар, кўзлари хунхорими,
Бу ёлгон дунё керакмас кўрмасам ул ёрими,
Мен нечук тарк айлайин Моҳим — гули рухсорими,
Бунда — Моҳим, унда — Зухра зулфи шоҳморим керак.

Тоҳир сўзини тамом этди. Подшоҳ Тоҳирга рухсат берди. Шаҳарнинг жами одамлари Тоҳирни йўлга солиб қайтдилар. Тоҳирни дўст-ёрлари кузатиб борар эди. Булар анча йўл юриб, қош қорайган вақтда «Айролиқ» деган кўшкка етдилар. Бу кеча шу ерда қўндилар.

Тонг отди.

Моҳимжон:

— Тоҳирбекни келтиринг. Бир дийдорига тўйин, — деб канизларнинг бирини юборди. Каниз бу хабарни Тоҳирга етказди.

Тоҳир шоҳона кийимларини кийиб, зарафшон кокилини орқасига ташлаб, заррин гулпоғини чеккасидан қўйвориб, Моҳимжоннинг ёнига борди. Моҳимнинг кўзи Тоҳирга тушиб, бир сўз деди:

Кел, Тоҳирим, бир дам кўрай жамолинг,
Сенинг дийдоринга муштоқ бўлибман.
Етди айрилиғинг, ўтди висолинг,
Сенинг дийдоринга муштоқ бўлибман.

Йиқилсин, эврилсин бу фалак ношод,
Ўт олсин, туташсин етти самовот,
Қулоқ қўй, қошингда қилайин фарёд,
Сенинг дийдоринга муштоқ бўлибман.

Тилларим шайдодир, кўнглим ҳавасдир,
Устихоним — пайдир, оҳим нафасдир,
Сенга Зухра мендек муштоқ эмасдир,
Сенинг дийдоринга муштоқ бўлибман.

Эй Тоҳиржон, бу кун кетсанг қошимдан,
Билмам не савдолар ўтар бошимдан,

Қора тошлар лаълга дўнар ёшимдан,
Сенинг дийдоринга муштоқ бўлибман.

Моҳимқиз дер, менга бу жон керакмас,
Бу салтанат, тахти равон керакмас,
Менга сен кераксан, жаҳон керакмас,
Сенинг дийдоринга муштоқ бўлибман.

Алқисса, Моҳимжон сўзини тамом этди. Сўнга «Айролиқ» кўшкидан кунчиқар томонга қараб юрдилар. Бир неча йўл юриб, Канор шаҳрига бориб тушдилар.

Тонг отди. Тоҳир:

— Эй Моҳимжон! «Кузатгандан йўлдош бўлмас», дейдилар. Сенга вилоят, менга йўл муборак бўлсин! — деб, рухсат тилаб, бир абёт айтди:

Рухсат берсанг, Моҳимжоним,
Етишсам шаҳри Татара,
Юракда қолмас армоним,
Қўшилсам Зухра дилдора.

Қоматим ёйдек эгилдим,
Магар ишқ остида қолдим,
Мажнундек сарғайиб-сўлдим,
Ета билмай Зухра ёра.

Юрагим куйди ишқинда,
Кўнглим рақиблар рашқинда,
Зухражон йиғлар кўшқинда,
Бу дардга топмайин чора.

Айрилдим қалам қошимдан,
Шуъла сочган қуёшимдан,
Бир қатра қонли ёшимдан
Лаълга дўнар санги-хоро¹.

¹Санги-хоро — тош-тиканлар.

Зухранинг дийдорин кўрсам,
Бориб боғларига кирсам,
Турли мевасидан терсам,
Қўлим етса олма-нора.

Моҳимжон, севмишам сени,
Сўлмасин ҳуснинг гулшани,
Харидорсан, олгин мени
Ўзимни солдим бозора.

Зулфларинг менгзар сунбула,
Хуш келдингиз қизлар била.
Сен қайт уйга кула-кула,
Тоҳир қолсин дарду-зора.

Тоҳир сўзини тамом этди. Дуторини бўйнига осиб, зор-зор йиғлаб оёғини узангига босиб елмояга минди. Сўнгра Моҳимнинг юзига қараб:

— Эй Моҳимжон! Менга рухсат бер, оқ фотиҳа қил, — деб қўлини кўтарди. Аммо Моҳим йиғлаб:

— Эй Тоҳирим, сен мени ўлдириб кетгин! — деди.

Шу вақт Моҳимнинг онаси айтди:

— Эй Моҳимжон! Сендан бошқа етти ошиқ ўтгандир, ҳаммасиям муродига етмади. Сен ҳам ҳақиқий ошиқсан, деб умид этарман. Тоҳирга оқ фотиҳа бер, балки у мақсадига етса, Аллоҳ таоло сенга ҳам дийдор муяссар этар. Тоҳиржон сени норози қилиб йиғлатиб кета олмайди, ахир, — деди. Моҳим оҳ уриб, беҳуш бўлди. Бироздан сўнг ҳушига келиб:

— Эй кўзимнинг равшани! Юзимга бир раҳм билан разм сол, балки юрагимнинг ўти тасалли топар ва мендан рухсат бўлар, — деди.

Тоҳирбек кўзини ёшга тўлдириб, елмоядан ўзини ташлади. Моҳимжон билан қучоқлашиб, ўздан кетиб йиқилдилар. Канизақлар уларнинг устига чодир тикдилар, Рухлари чиқдимикан дейишиб, мотам тутиб ўтирдилар.

Бир кеча-кундуздан сўнг ҳушларига келдилар.

Моҳимқиз Тоҳирнинг бўйинини қучоқлаб бир сўз айтди:

Белинг боғлаб тушсанг узоқ йўллара,
Йўл бошида қолган ёринг унутма!

Сайрон этсанг савсан-сунбул гуллара,
Ишқда куйган навбахоринг унутма!

Бўйи бад қўшмагин мушки анбара,
Муғилон сепмагин бўстонлиғ ера,
Кўзинг тушса мендан бошқа дилбара,
Дол қоматли бу дилдоринг унутма!

Сен кетсанг, қоламан мен бунда йиғлаб,
Айолиқ ўтина бағримни доғлаб,
Ғайри бир дилбарга кўнглингни боғлаб,
Кўнглим сенга боғлиқ ёринг унутма!

Хокистарман, ошиқ бўлдим гавҳара,
Ишқнинг тиғи солди сийнамга яра,
Юсуф каби ўзинг солдинг бозора,
Зуҳражондек харидоринг унутма!

Мажнун каби бўлдинг дали-девона,
Мен Лайлиман, бошим солдим майдона,
Зуҳра билан машғул бўлсанг даврона,
Моҳим отли интизоринг унутма!

Моҳим сўзини тамом қилди ва Тоҳирга рухсат берди. Тоҳир йўлига равона бўлди. Унинг юзининг шуъласи нари кетгани сайин Моҳимнинг вужудига титроқ кира бошлади. Моҳимжон кўзгунинг аксидек беқарор бўлиб, ўтириб-турар, кўп бетоқат бўлар эди, юзини йиртиб, зулфини паришон этиб, сочини ёйиб, ранги заъфарондек бўлиб, ёқасини чок этиб, айрилиқ сабабли бағри куйиб, ҳоли забун бўлиб, ўзидан кетиб йиқилди. Шу пайт Тоҳир изига қаради. Кўрса, Моҳимжон бетоқат бўлиб, тупроқда ағанаб ётибдир. У орқага қайтиб, Моҳимжоннинг бошини тиззасининг устига олиб, унга кўнгилик бориб, бир мухаммас ўқиди:

Кўйингда қуюндекман, ғам даштида саргардон,
Ким кўрса жамолингни албатта бўлар ҳайрон,
Гул ишқида булбулнинг ишики эрур афғон,

Васл ичра куяр жони ёдига тушса ҳижрон,
Булбул парини қирган гулгунча даҳонсан сен.

Ҳуснингки зиёд эрмиш боғ ичра қизил гулдан,
Овози хуш, алфозинг афзал манга булбулдан,
Зулфингни кўриб кўнглим ром айлади сунбулдан,
Орзуи висол айлаб, васфинг ёзарам тилдан,
Ақлимни адо қилган бир офати жонсан сен.

Нечун бўларсан ғамгин, бир турфа жононсан сен,
Боғларда очилган гул ҳам сарви равонсан сен,
Кун кўзгусидан равшан, бир гавҳари консан сен,
Дил мурғини сайд этган сайёди замонсан сен,
Хушгоҳисан кўнгилинг ҳам шавқи забонсан сен.

Матлуби кўнгили сенсан, ғайрига назарим йўқ,
Ишқингда қадам қўйдим, кўйингда гузарим йўқ,
Ҳар маҳвашнинг васфини дostonда ёзарим йўқ,
Кел, ўлдиру, кел тиргуз, жон сендан озори йўқ,
Чўх мурдани тиргузган руҳбахши нишонсан сен.

Қалбимда маконингдир, кўнглимда дигар бўлмас,
Жонимни талаб қилсанг, жисмимдан хабар бўлмас,
Будир фалакнинг иши, гул бўлса, самар бўлмас,
Бу фоний жаҳон ичра сендакки магар бўлмас,
Филмони беҳишт бўлса, кўнглимда гумонсан сен.

Кетсам гар келарман тез, Моҳим манга зордир деб,
Ўпсамки ёноқингдан, тар олма-анордир деб,
Ҳолингга назар қилдим, ҳўб нақши нигордир деб,
Ҳар кишиси баҳс этса сендай гўзал бордир деб,
Ул мисли садаф эрмиш, бир дурри маржонсан сен.

Шому саҳар уйғонсам кўнглимда сенинг ёдинг,
Ўзгага тушиб ишқинг, қолди манга фарёдинг,

Сийнамда адо бўлмас ҳар кунни ёққан ўтинг,
Найлайки висол илмин дарс қилмади устодинг,
Тоҳирбекни ўлдирган оқ қўллари қонсан сен.

Тоҳир сўзини тамом этди. Моҳимжон айтди:

— Эй Тоҳиржон! Менга сен керак, сенинг соғлиғинг керак. То сени кўргунамча энди бу дунё мен учун зиндондир, — деб кўп йиғлади. Охири:

— Сенга йўл қутлуғ бўлсин, менга — юрт! — деб, Тоҳирга рухсат бериб бир ғазал айтди:

Тоҳирим, кетсанг йироққа,
Қутлуғ бўлсин йўллар сенга!
Қайдан оламан сўроққа,
Фидо айлаб жонлар сенга.

Ишим шум айрилиқ бўлди,
Дўстлар йиғлаб, душман кулди,
Бағдод эли бунда қолди,
Ҳавас айлар эллар сенга.

Мудом сени деб кезарман,
Суратинг дилда ёзарман,
Пиёлада қанд эзарман,
Шаҳду шакар, боллар санга.

Ошиқ бўйнига қўл солсин деб,
Муродин ҳосил қилсан деб,
Боққа сайрона келсин деб,
Ҳавас айлар гуллар сенга.

Душман кўпдир соғ-сўлингда,
Қор этмасин бу ҳолингга,
Мудом кўзларим йўлингда,
Тилак айлар тиллар сенга.

Унда йиғлатиб Зухрани,
Бунда қўйиб Моҳимжонни,

Мажнуннинг кезган майдони —
Раҳм айласин чўллар сенга!

Моҳимжон сўзини тамом этди. Тоҳир ҳамма билан оллоёрлашиб-хайрлашиб:
— Бугун айролиқ кундир, яна кўришмоқ насиб бўлармикан? — деб, бир
ғазал айтди:

Кетарман Татар элина,
Беклар, хонлар, хуш қол энди!
Бош қўймишам ёр йўлина,
Дўст-ёронлар, хуш қол энди!

Етти йил боқдинг, бажардинг,
Сут ўрнида шакар бердинг,
Чин меҳрибоним сен эрдинг,
Жоним энам, хуш қол энди!

Ишқ йўлинда кўпдир оҳим,
Кўзларим — икки гувоҳим.
Қадрин билган гўзал шоҳим,
Одил бобом, хуш қол энди!

Мен кетарман Зухра ёра,
Найлайин, бўлдим бечора,
Кўзи ёш, бағри юз пора,
Моҳим гулим, хуш қол энди!

Сизлар бу боғларнинг гули,
Учди ичиндан булбули,
Бугун эсди ҳижрон ели,
Қирқ канизлар, хуш қол энди!

Моҳимжоним, бир арзим бор,
Сен бошқага бўлма, дилдор,
Сўзим унутмагин зинҳор,
Севар ёрим, хуш қол энди!

Тоҳир дер, розиман сендан,
Сен ҳам қўлинг узма мендан,
Хабарим келар қирқ кундан,
Халойиқлар, хуш қол энди!

Алқисса Тоҳир сўзини тамом этди. Сўнгра йўлга равона бўлди. Ҳаммаси бу ерда қолди, аммо Моҳимжон Тоҳирни кузатиб, у билан бирга бир неча чақирим йўллар юрди.

Тоҳир Моҳимқизга қараб, «қол, жоним!» деб бир ғазал айтди:

Кетар бўлдим Зухрақизнинг қошига,
Кулар юзли Моҳимжоним, қол энди!
Бошимни қўймишам меҳнат тошига,
Ширин сўзли зулфи торим, қол энди!

Қора кўзли, қалам қошли нигорим,
Баҳорим, бўстоним, гулим, гулзорим,
Сенсиз ҳеч қаерда йўқдир қарорим,
Жаллод кўзли навбаҳорим, қол энди!

Шамсу қамар юзли, қоши ҳилолим,
Мен сенга ошиқман, ўзинга маълум,
Мажнунман ишқингда, Лайли мисолим,
Қизил гулим, олма-норим, қол энди!

Бўйнинг буриб, маълул бўлма, Моҳимжон,
Ширин жоним сенга айлайин қурбон,
Тез келаман, сенга қайтажак даврон,
Тўти сухан, хуш гуфторим, қол энди!

Ошиқман мен, ишқим элга ошкора,
Ишқ тифидан юрагимдир юз пора,
Айролиқ дардина топмадим чора,
Эшит менинг дарду зорим, қол энди!

Тоҳир айтар, мудом йиглаб ўтарман,
Зухранинг ҳажринда қонлар ютарман,
Рухсат берсанг, энди Татар кетарман,
Ҳусни ганжим, зулфи торим, қол энди!

Алқисса, Тоҳир сўзини тамом қилди. Моҳим қиз йиглаб, Тоҳирга қаттиқ ёпишиб, «Мен ҳам сен билан кетаман», — деб, бир сўз айтди:

Сенсан кўнглимнинг хушгоҳи,
Қолмасман, сендан қолмасман.
Шайдо кўнглим сайлгоҳи,
Қолмасман, сендан қолмасман.

Бағрим ёқди ишқнинг дарди
Севганим — мардларнинг марди,
Хароб бўлсин Бағдод юрти,
Қолмасман, сендан қолмасман.

Мен ҳам борсам Зухражона,
Истарам, бўлсам ҳамхона,
Қўймагин мени армона,
Қолмасман, сендан қолмасман.

Менга зиндондир бу жаҳон,
Сенсиз менга бўлмас даврон,
Ёқар ҳар дам рўзи ҳижрон,
Қолмасман, сендан қолмасман.

Моҳим айтар, ёндим бугун,
Сийнамдадир доғу тугун,
Ўтар ҳажринг бўғун-бўғун,
Қолмасман, сендан қолмасман.

Моҳимжон сўзини тамом қилди. Шу пайт буларнинг изинда бир тўзон пайдо бўлди. Моҳимжон буни «шоҳнинг отлиқлари бўлса керак, бизларни олиб кетадилар» деб, гумон қилди ва Тоҳирга:

— Яна нима гапинг бўлса, айтиб қол! — деди.
Тоҳир йўлга тушмоқчи бўлаверди. Шунда Моҳимжон бир ғазал айтди:

Тоҳиржон қайда борарсан?
Раҳм этмай мен бечорая,
Зухранинг юзин кўрарсан,
Тез етишгин бу диёра.

Ҳар ким сенга кўнгил боғлар,
Айрилиқ жигарин доғлар,
Татарда Зухражон йиғлар,
Бағдодда — Моҳим бечора.

Жойинг бор кўз қорасинда,
Кўлинг гавҳар порасинда,
Икки қизнинг орасинда
Сен ҳам бўлмагин овора.

Ишқ ўтина ёна-ёна,
Раҳминг келмасми бу жона?
Душман бўлиб Бобохона,
Ногоҳ осилмагин дора!

Моҳим дер, кезсам боғинда,
Гашт айласам ишқ тоғинда,
Келмасанг келар чоғинда,
Ўзим қиларман юз пора.

Шундан сўнг, Моҳимжон йиғлай-йиғлай Тоҳиржонга рухсат берди ва у билан хушлашди. Тоҳир — Татарга қараб йўл олди, Моҳимжон — Бағдодга.

Тоҳир елмояда гоҳ учиб, гоҳ кўниб борар эди, йўл қаерда, из қаерда — билмас эди. Баногоҳ ўнг томонида оппоқ соқолли бир киши пайдо бўлди ва Тоҳирга салом берди. Тоҳир алик олди. Соғлик-омонлик сўрашгандан сўнг ул бобо сўради:

— Эй бўтам, қайдан келурсан, қайга борурсан?
Тоҳир:

— Бағдоддан чиқдим, Татарга борурман. Зухражоннинг ошиғиман, — деди.

Шунда ул бобо айтди:

— Эй болам, адашибсан-ку, бу бораётган йўлинг тескарига олиб боради, бунга «руҳи буроқ» йўл дерлар. У Адам шаҳрига олиб борар. Бу йўлга кирган одам қиёматгача висолга-дийдорга етмас. Бу ёққа юр, мен сени тўғри йўлга солиб юборай, — деб, қош қорайиб, қуёш ботгунча йўлдош бўлиб юрди. Кеч бўлди, юлдузлар чиқди. Оқ соқол бобо айтди:

— Ўғлим! «Кузатгандан йўлдош бўлмас, йўлда қўшилган йўлда қолар», деган нақл бор. Мана шу тепадаги юлдузни таниб-белгилаб ол, буни Темир-қозик юлдузи дерлар. Кетаётган томонинг кунчиқар бўлса, бу юлдузни чап томонингга олиб кетавер. Хув анави тоққа Восил тоғи дерлар, униси эса Хижрон тоғидир. Сен Восил тоғига қараб юр. Бораётиб бир чашмага етарсан. Унинг номи Сағир чашмаси. Туянгни сувга қондир, ўзинг ҳам ич, маст бўларсан, аввал тўққиз ойда борган манзилингга энди 9 кунда етиб борадиган бўласан. Ишқинг зиёда бўлсин! — деб, оқ фотиҳа бериб, кўздан ғойиб бўлди.

Тоҳирбекнинг ёдига Зухрақиз тушиб, кўзинда ёш, бағринда тош пайдо бўлиб, ўзи эса масту ҳайрон бўлиб: «Эҳ, менга Зухражон муяссар бўларми-кан, ёки етти йилдан бери мени унутиб, бошқа бировга кўнгил бердимикан?» — деб, созини қўлига олиб, бир сўз айтган ери:

Фирқат айёминда, ишқнинг баҳринда,
Висолга кўз тутдим, даврон етишмас,
Ишқдан минг алам бор кўнглим шаҳринда,
Дилбардан бирига дармон етишмас.

Сўзим адо бўлмас сўзламак билан,
Ишқим пинҳон бўлмас гизламак билан,
Кўзим қонга тўлди кўзламак билан,
Энди кўзламакка фармон етишмас.

То ўлгунча мен биландир хаёлинг,
Дурдона тишларинг, шакар зилолинг,
Жонимда жой тутди суратинг, холинг,
Жон бетоқат бўлди, жонон етишмас.

Лабингга лаб қўйиб, сўрсам тилингдан,
Ечиб тугмаларинг терсам гулингдан,
Бўйнинга қўл солиб, нозик белингдан,
Қучганнинг жонига армон етишмас.

Тоҳирни куйдирди кўркона юзлар,
Сенга қурбон бўлсин келинлар, қизлар,
Муборак жамолинг кўрмоққа кўзлар,
Васфинг сўзламоққа забон етишмас.

Тоҳир сўзини тамом этди. У шу бориши билан Чашмаи Сағирга етди. У чашмадан туясини сувга тўйдирди, ўзи ҳам ичиб, маст бўлди. Ёлмоясининг сиртига бир таёқ уриб, йўлига равона бўлди.

Шу атрофда қирқ сонли қароқчи бор эди. Улар йўл тўсарлик ила машғул қароқчилар эди. Шу қароқчилар одам суратли бир нарсанинг йўлда келаётганини кўриб, яқин келдилар. Аммо унинг соғ одам ёки девона эканлигини билмадилар. Уларнинг ҳар бири ҳар томондан от солиб, Тоҳирни ўртага олдилар. Қароқчилар Тоҳирдан:

— Эй йигит, қайдан келаяпсан, қайга бораяпсан? Қайси халқдан бўласан? — деб сўрадилар.

Тоҳир:

— Мен Татарданман, Бобохон отли подшоҳнинг Зухражон деган қизига ошиқман. Бобохон менга душманлик қилиб мени сандиққа солиб, Фурот дарёсига ташлади. Сандиқ уч ой деганда Бағдод шаҳридан чиқди. Бағдод подшоҳининг қизи Моҳим менга етти йиллаб кўз тутиб яшади. Мана энди, етти йилдан бери шоҳнинг саройида қочқин бўлиб юрган эдим, ёримнинг қайтсин деган хабарини эшитиб, Бағдоддан Татар юртига қайтиб бораяпман, — деди.

Тоҳирнинг бу гапига қароқчиларнинг ҳаммаси ишондилар, аммо бир шаккок бор эди, шу ишонмади. У айтди:

— Қани, ошиқ бўлсанг, ишқ оловидан бир нишона кўрсат!

Шунда Тоҳир:

— Ишқдан нишона кўрмоқ истасанг, бери кел! — деди.

Шаккок етиб борди. Тоҳир Зухражонни ёдига олиб, кўкрагини тўлдириб бир оҳ тортди. Тоҳирнинг оғзидан ўт чиқиб, қароқчининг юзига ёпишди. Қароқчининг юзи, соқоли батамом куйди. Қароқчилар ҳайрон-саросима бўлиб:

— Эй Тоҳир! Сен ҳақиқий ошиқ экансан. Бу ботирларнинг шаънига бир сўз айт, сени озод қилайлик, — дедилар. Шунда Тоҳир қўлига созини олиб, ўз саргардонлигидан бир афсона ўқиди:

Баҳодирлар, менинг йўлланг йўлимга,
Орзуим шу: севар ёра етишай!
Мен бир ошиқ, раҳм айланглар ҳолимга,
Мусофирман, бир диёра етишай!

Ёр дийдорин истаб, қолмишам дарда,
Мардона ошиқман, дуч келдим марда,
Етти йил бўлибдир, ваъдали ерда
Зухрам билан бир иқроора етишай!

Бир ғарибман айрилиқнинг доғинда,
Саргардон кезарман ёр сўроғинда,
Булбул эдим бир дилбарнинг боғинда,
Ҳавасим бор, ул гулзора етишай!

Қирқ бўрисиз, оти олғама тўлган,
Неча душманларни дарбадар қилган,
Зухражон деб саваш этсам шоҳ бирлан,
Ҳозир бўлинг, ўшал кора етишай.

Тоҳирбекнинг фидо бўлсин бу жони,
Бошим бўлсин Зухражоннинг қурбони,
Дунёга келганнинг қўлдир армони,
Армоним йўқ — ўша ёра етишай!

Тоҳир сўзини тамом этди.

Қароқчиларнинг бошлиғининг номини Мўйсафид сардор дер эдилар. У ботирликда минг одамга, шижоат бобинда Рустами достошнинг ўзига баробар эди. Шу Мўйсафид сардор айтди:

— Тоҳиржон! Мен сенинг ҳақ ошиқ эканлигингни билдим. Сен аввал худойни, иккинчидан Зухрани севар экансан. Биз ҳам аввал худони, иккин-

— Эй Тоҳир! Сен ҳақиқий ошиқ экансан. Бу ботирларнинг шаънига бир сўз айт, сени озод қилайлик, — дедилар. Шунда Тоҳир қўлига созини олиб, ўз саргардонлигидан бир афсона ўқиди:

Баҳодирлар, менинг йўлланг йўлимга,
Орзуим шу: севар ёра етишай!
Мен бир ошиқ, раҳм айланглар ҳолимга,
Мусофирман, бир диёра етишай!

Ёр дийдорин истаб, қолмишам дарда,
Мардона ошиқман, дуч келдим марда,
Етти йил бўлибдир, ваъдали ерда
Зухрам билан бир иқрора етишай!

Бир ғарибман айрилиқнинг доғинда,
Саргардон кезарман ёр сўроғинда,
Булбул эдим бир дилбарнинг боғинда,
Ҳавасим бор, ул гулзора етишай!

Қирқ бўрисиз, оти олғама тўлган,
Неча душманларни дарбадар қилган,
Зухражон деб саваш этсам шоҳ бирлан,
Ҳозир бўлинг, ўшал кора етишай.

Тоҳирбекнинг фидо бўлсин бу жони,
Бошим бўлсин Зухражоннинг қурбони,
Дунёга келганнинг кўпдир армони,
Армоним йўқ — ўша ёра етишай!

Тоҳир сўзини тамом этди.

Қароқчиларнинг бошлиғининг номини Мўйсафид сардор дер эдилар. У ботирликда минг одамга, шижоат бобинда Рустами дostonнинг ўзига баробар эди. Шу Мўйсафид сардор айтди:

— Тоҳиржон! Мен сенинг ҳақ ошиқ эканлигингни билдим. Сен аввал худойни, иккинчидан Зухрани севар экансан. Биз ҳам аввал худони, иккин-

чидан худони севган бандани севамиз. Биз сенга зиён етказмаймиз. Аллоҳ ёринг бўлсин! Ҳар қаерда бошинга иш тушса, иншоллоҳ, ҳозир бўлиб, ёрдам берармиз, — деб кетишига рухсат берди. Тоҳирбек бош эгиб, булардан кетадиган йўлини сўраб, равона бўлди.

Тоҳир қароқчилардан қутулганига хушвақт бўлиб, соғу сўлига қараб бораверди. Бир пайт олдида яна бир нарса пайдо бўлди. Яқин келиб қараса — булар ҳам худобезори қароқчилар экан. Булар от қўйдилар. Тоҳир қочмади. Улар келиб, Тоҳирни талон-торож қилдилар. Тоҳирнинг устидаги тўнини, зар сув бериб тикилган кийимларини тортиб олдилар. Улар шундай зебо бир йигитнинг индамай туришига, унинг шоҳона кийимига қараб, ҳайрон бўлиб сўрадилар:

— Эй йигит! Қайдан келиб, қайга борурсан? Қайси жамоатдан бўлурсан? Қайси боғнинг гули, қайси булбулнинг чаманидирсан?

Шунда Тоҳир:

— Мен бир ошиқи зордирман. Бизнинг халқимизда соз билан хабар айтмоқ одати бордир, — деб бир ғазал айтди:

Ёқди мени ишқ оташи,
Кўнглим паришондир менинг,
Дардим сўрамас ҳеч киши,
Андухи ғамдир йўлдоши,
Вой, Зухражоним кўз ёши,
Ғаввога солди бу боши,
Кўрсам яна ул маҳваши,
Кўз равшани, кўнгили хуши,
Татар учар кўнглим қуши,
Истаб масоҳиб¹ йўлдоши,
Дарё бўлиб кўзнинг ёши,
Бағрим тўла қондир менинг.

Сарв қад-у, сиймин бадан,
Улдир мени Мажнун этган,
Сўрсангки аҳволимни сан,

¹Масоҳиб — суҳбатдош.

Бир дилбарнинг кўйинда ман,
Ҳар боқиши юз минг туман,
Кўйнида бўстону чаман,
Қатъи тариқи, роҳи зан,
Бўйнимга боғлаб сен каманд,
Иқболим каж, бахтим ёмон,
Ўрнимки зиндондир менинг.
Ҳар ошиқ истар ёрини,
Булбул севар гулзорини,
Орзу қилиб дийдорини,
Кўрса ўшал дилдорини,
Бергай жаҳоннинг борини,
Эслаб сочининг торини,
Доим чекарман зорини,
Роҳат билиб озорини.
Кўйининда терсам норини,
Дардимга дармондир менинг.

Йиғлаб забун ҳолимга, вой,
Дедим ёрнинг васфини ой,
Қади алифдир, қоши ёй,
Анвор юзи ўн тўртлик ой,
Вайрона бўлсин бу сарой,
Ё раб, нечук жойдир бу жой!
Найлай, мени қодир худой,
Қилди севар ёрдан жудо,
Чун қилганим жоним фидо
Бир моҳи тобондир менинг.

Айтай сўзим мен мубтало,
Ёр йўлинда бўлдим гадо,
Дардим менинг бўлмас адо,
Ҳижрон мени қилди жудо,
Мен айларам жоним фидо,
Дилбарга бўлсам катхудо,

Татар томон қилсам нидо,
Етгайми, беклар, бу садо?!
Раҳм этмаса қодир худо
Ишимки афғондир менинг.

Келдимки Бағдод шаҳриндан,
Боҳир — отам, Тоҳир — ўзим,
Ошиқни қўйманг йўлдан,
Зухрани кўрсин бу кўзим,
Бўлсам бу зиндон ичра ман,
Татар саридир бу юзим,
Келинг, беклар, озод этинг,
Арзим сизга будир сўзим,
Молим, бошим, жоним, таним,
Зухрага қурбондир менинг.

Тоҳир сўзини тамом этди. Отлиқларнинг сардори — Мўйсафид қароқчининг жияни Қамарулзамон эди. Бир сўз устида Мўйсафид сардордан ўпкалаб, ўзбошимчалик қилиб, шу ердаги отлиқларга бошлиқ бўлиб юрган эди. Қамарулзамоннинг Тоҳирга раҳми келиб, олган нарсаларини қайтариб берди ва:

— Эй Тоҳиржон! Мени ўзингга қиёматлик ака билгин. Қаерда бошингга иш тушар бўлса, хабар юборсанг, иншоллоҳ, етишарман. Агар Татар шоҳи сенга қизини бермаса, шаҳрини бошига зиндон қилиб, қизини олиб бераман! — деб, бир абёт айтди:

Ишқнинг савдосига солибсан бошинг,
Бор, қардошим, сени озод айладим!
Қайда бўлсанг, худо бўлсин йўлдошинг,
Бор, қардошим, сенга озод айладим!

Юзинг сарғаймасин, рангинг сўлмасин,
Дўстларинг шод бўлсин, душман кулмасин,
Биздан фойда бўлсин, зарар бўлмасин,
Бор, қардошим, сени озод айладим!

Ҳақ ишқига тушган эрлар эрисан,
Саҳронинг бўриси, тоғнинг шерисан,
Сен ҳам ов истаган қирқнинг бирисан,
Бор, қардошим, сени озод айладим!

Қирқ йигитдир бир-биридан зиёда,
Жумлани қўлаган беку бекзода,
Ҳақ берсин муродинг икки дунёда,
Бор, қардошим, сени озод айладим!

Қамар айтар, сени озод айларман,
Қирқнинг ўртоғисан, бир жону бир тан,
Мени қиёматлик дўстим дегайсан,
Бор, қардошим, сени озод айладим!

Алқисса, Қамарулзамон сўзини тамом этди. Сўнг катта-кичик бар-
часи оллоёрлашиб Тоҳирни кузатиб қолдилар. Тоҳирбек йўлга равона
бўлди. Кўрар бўлсанг ишқнинг оташи голиб келиб, Зухранинг шавқида
ўртаниб, гоҳ беҳуш бўлиб, гоҳ ҳушига келиб, гоҳ учиб, гоҳ юриб, худой-
дан Зухраннинг висолини сўраб: «Эй бор худое! Мени бу кеча Зух-
ражоннинг васлига етказгин!» деб, бир мухаммас айтиб борапти:

Йўқдан бор этган Аллоҳ, солдинг мени бу ҳола,
Бир дилбарнинг кўйида чекдим фиғону нола,
Мадад истаб ўзингдан, кирмишам мен бу йўла,
Жафо чекиб, жон бериб, етсам ул навниҳола,
Осий, ожиз қулингман, етказ мени висола!

Ишқ мулкининг шоҳиман, қошимда маҳрагим йўқ,
Сиримни сўзлашгани дилдору дилбарим йўқ,
Ёр жамолин бир кўриб ўлсам зарра ғамим йўқ,
Сенсан пушти паноҳим, бир ғайри ҳамдамим йўқ,
Ёр йўлини қарайман, боқмасман ўзга йўла.

Алиф каби қоматим ҳижрон шабинда ёйдир,
Ёрсиз ҳар кечам — бир йил, ҳар бир куним — бир ойдир,
Фоний дунё ташимда мотамхона саройдир,

Рақиб ёрнинг ёнинда, манзилгоҳим бу жойдир,
Қайси ағёра сунар қўлга олиб пиёла?

Ҳижрон тоғидан ошиб, севар ёрга етишсам,
Самандардай сарғайиб, ўз-ўзимдан туташсам,
Халил¹ каби олдида ўртансам, ўтга тушсам,
Ўтлар менга гулзордир, Зухражонга қовушсам,
Булбул каби қўшқида қилай фиғону нола.

Қизил гулни дўст билиб, булбул иши фиғондир,
Бол ва парин қирдириб, мудом бағрида қондир,
Ишқ йўлига тушмаган бу зулматдан омондир,
Тоҳир бир ёр ишқинда чин расвои жаҳондир,
Ҳеч бир кимса тушмасин менинг каби хаёла.

Тоҳир елмоясини шиддат билан ҳайдаб, суриб бораверди. У Зухранинг ишқи билан шу кеча тўққиз манзил йўл юрди. Баногоҳ йўлида бир қора пайдо бўлди. Тоҳир ҳайрон бўлиб, айланиб ўтиш учун йўл қидирди, аммо топмади. Ночор бўлиб, не қилишини билмай йиғлади. Сўнгра «мана шу тоғда, шу қора доғлар орасида ўлмоқ — мен учун аввалдан қисмат экан-да... «Ғариб ўлса, ҳамхўр йўқ» дегани рост экан» деб, тоққа юзланиб:

— Эй сангихоро қора тоғ, мен сенга нима қилдим? Мен бир бечора ошиқман, ҳоли паришон, дийдаси гирён ғарибман. Менинг шу ҳолимга раҳм этиб, менга йўл бер! — деб ялинди. Аммо тоғдан садо бўлмади. Шунда Тоҳир ғамгин бўлиб, бир ғазал айтди:

Қилгин менинг йўлим равон,
Чор фасли баҳорли тоғлар,
Сендан қарор топар жаҳон,
Мудом бир қарорли тоғлар.

Ҳақдир сени баланд қилган,
Ҳамдам бўлгин пастлар билан,
Баҳор фаслинда маст бўлган,
Ёмғирли ва қорли тоғлар.

¹Халил— пайғамбар Иброҳим Халилуллоҳ (сав)нинг ўтда ёниш воқеаси кўзда тутиляпти.

Мен — гадоларнинг гадоси,
Жоним Зухранинг фидоси,
Ошиқларнинг иқтидоси,
Шундай баланд қорли тоғлар.

Қоялари қизил гулли,
Гуллари шайдо булбулли,
Даралари дали селли,
Туманли, губорли тоғлар.

Қоплонлар бор қоясинда,
Жайрон кезар поясинда,
Барча ҳайвон соясинда,
Масканли, мадорли тоғлар.

Бўз лочин учар саринда¹,
Кўзи — бургутнинг паринда,
Жилғасинда, камаринда
Аждарли, шоҳморли тоғлар.

Осмондан ошибдир бошинг,
Ер кўтармас оғир тошинг,
Узум, анжир тегра-ташинг,
Олмали, анорли тоғлар.

Сендан кечди неча мардон,
Кўрганларнинг ақли жайрон,
Сенга чиқиб қилса сайрон,
Нашъали, хуморли тоғлар.

Айроқлар² кезар бошинда,
Умгалари³ — гунашинда⁴,

¹Саринда — бошинда.

¹Айроқ — архар.

²Умга — тоғ эчкиси.

³Гунаш — қуёш.

Чашмалари кўз ёшиндай,
Арчали, чинорли тоғлар.

Фаҳм айланг, қудрат лашкари
Яратди осмону ери,
Етти газ ернинг лашкари,
Дунёга даркорли тоғлар.

Юэлари яшил хинали,
Сарбаланд, ола сийнали,
Тоҳирдан кўнгли гинали,
Ошиқлардан орли тоғлар.

Тоҳир сўзини тамом этди, аммо тоғдан яна сас чиқмади. Тоҳирбек:
«Мен бу тоғни таърифлаб, мақтадим, аммо овоз бўлмади. Бу бир безабон
махлуқдир. Бунга ялиниб-ёлвориб ҳам кўрайин» деб, янгидан таҳорат олиб,
икки ракаат намоз ўқиб, қиблага қараб бир сўз айтди:

Менга йўл бергин сарингдан,
Ё хажари¹ санги хоро!
Сенга айтайин сиримдан,
Сен дардимга айла чора.

Аввал Аллоҳнинг ҳақидан,
Пайғамбарнинг ҳурматидан,
Умид этсанг раҳматидан
Қўйма мени бунча зора.

Сенга айтай ушбу кунда,
Йўлим боғлаб, қилма банди,
Ёр анда йиғлар, мен — бунда,
Мени етказ нозли ёра.

Эшит менинг оҳу зорим,
Кўнглимдан кетсин губорим,

¹Хажар — тош.

Сенга бердим ихтиёрим,
Қўйма мени интизора.

Хабарим йўқ йўлдошимдан,
Фарқ бўлибман кўз ёшимдан,
Ишқинг дарёси бошимдан,
Ошиб кетди бора-бора.

Ишқ дарёси жўшар сарда,
Чора топмадим бу дарда,
Бор гавҳарим ғариб ерда,
Ета билмам харидора.

Йўл берса тоғлар бошиндан,
Тоҳирбекнинг кўз ёшиндан,
Зухра қизинг нолишиндан
Бўлса тоғлар пора-пора.

Тоҳир сўзини тамом қилди. Кўрар бўлсанг Аллоҳнинг қудратидан, расулиллоҳнинг шафоатиндан, Тоҳирбекнинг оҳу ҳасратиндан, Зухранинг нолишиндан, икки ошиқнинг ишқу муҳаббатиндан, бир овоз чиқди, гўё қиёмат кунидек бўлди — тоғ пора-пора бўлиб, ҳар бир тоши ҳар томонга учиб, йўл очилди. Тоҳирбекнинг андоми ларзон уриб, беҳуш бўлиб йиқилди. Сўнг ҳушига келиб, тоғнинг ёрилганидан хушвақт бўлиб, йўл қайғусидан озод бўлиб, тоғдан соғ-саломат ўтди. Тоғ орқада қолди. Тоҳирбек худотаолони ёр этиб, елмоянинг устида борар экан: «Сен мени қаттиқ қистаб ҳайдаяпти деб гина қилма, сиримни ўзинг биласан» деб, тез-тез суриб бораверди. Шу кетишда Зухражон ёдига тушиб, зор-зор йиғлаб, «Эй бор худо-ё, бу кеча ернинг танобини тортадиган кунингдир!» деб бораётиб эди — тонг отди, жаҳон ёруғлашди. У Татар юртига кўз тикиб, қараса — Зухражоннинг вилояти, ўзи туғилиб ўсган юрт экан! Тоҳир шодумон бўлиб, қўлига созини олиб, елмоянинг устида бораётиб бир ғазал айтди:

Шукур энди, ёр макони кўринди,
Қўзим тушди ёрим юрган ерларга.

Ёрнинг боғи, гулистони кўринди,
Кўзим тушди сўнам учган ерларга.

Бобохон жабриндан нолалар чекиб,
Қора кўздан ёшин дур каби тўкиб,
Ёриндан айрилиб, ҳар ёна боқиб,
Кўзим тушди сўнам кезган ерларга.

Булбул фиғон айлар гуллар бошинда,
Сиёҳ қарқараси юрар бошинда,
Яшилбош сўнали кўллар бошинда,
Кўзим тушди сўнам кезган ерларга.

Кўшкинда ёр дея зор-зор йиғлаган,
Ишқ ўтига жигар-бағрин доғлаган,
Шу сабабли фалак бахтин боғлаган,
Кўзим тушди сўнам турган ерларга,

Душманлар ташинда чарх уриб ҳар ён,
Рақиблар қошинда дийдаси гирён,
Юрагинда юз доғ, кўнглинда армон,
Кўзим тугди сўнам учган ерларга.

Бағрим садпорадир тийғи тез билан,
Назарим йўқ ғайри келин, қиз билан,
Боғинда гашт айлар қирқ каниз билан,
Кўзим тушди ёрим турган ерларга.

Ёр унда мусофир, мен ёрга банди,
Кўзларим кўр бўлар ҳижрон шабинда,
Тоҳирни узатиб дарё лабинда,
Кўзим тушди сўнам кезган ерларга.

Тоҳир сўзини тамом этди. Елмаяни ҳайдаб, гоҳ беҳуш, гоҳ хушига келиб, Фарҳод деган шаҳарга етишди. Бу шаҳар — парилар чорвоғи эди. Йўл шу шаҳарнинг ўртасидан ўтар эди. Тоҳир ўтиб борар экан, кўзига бир сурат

(тасвир) кўринди. Суратнинг юзи ниқобли, аммо ниқобин остидан оламга шуъла оқиб турар эди. Тоҳирбек бунинг нима эканлигини билмай, ҳайронсаросима бўлиб, бир оҳ урди ва суратнинг ёнига келиб, «Худотаоло ҳаққи-ҳурмати, юзингни оз-кам кўрсатгин!» деди. Сурат ниқобининг бир томони-ни сал кўтарди. Тоҳирбек буни кўриб, беҳуш бўлиб йиқилди. Бир замондан сўнг ҳушига келиб:

— Эй пари пайкар! Ул руҳи Муҳаммад мустафо учун, менга ўзингни ошкора қил, — дея, бир абёт айтди:

Нечук зотсан, ақлу ҳушим олибсан?
Гавҳармисан, ё дурмисан — намасан?
Шуъла солиб, олам узра тўлибсан,
Қуёшмисан, қамармисан — намасан?

Боғ ичинда булбулмисан, гулмисан?
Ё булбулга ўхшаш ширин тилмисан?
Асалмисан, ё қандмисан, болмисан?
Ширинмисан, шакармисан — намасан?

Мужгонинг ханжари бағрим тилибдир,
Ул ниқобдан юзинг шуъла солибдир,
Телба кўнглим шунга мойил бўлибдир,
Дилдормисан, дилбармисан — намасан?

Ошиқлар айтарлар, қошинг ҳилолдир,
Васфинг куйламоққа тилларим лолдир,
Ҳозир-ку кўринмас, нечук жамолдир?
Паримисан, пайкармисан — намасан?

Оқ юзига нуқта холлар келишар,
Жон, дил, қалбим сени кўрмоқ тилашар,
Юзинга кўз солсам, кўзим қамашар,
Хуршидмисан, анвармисан — намасан?

Сени истаб, сарим солдим савдоя,
Не бўлгай сочларинг айласанг соя,

Қўйнинг — бўйи беҳишт, кирсам ул жоя,
Ё мушкмисан, анбармисан — намасан?

Сайр айлаб кезарман гулда, чаманда.
Менинг жоним зардоб бўлди бу танда,
Тоҳирбек Зухрага ҳам сенга банда,
Барчалардан беҳтармисан — намасан?

Тоҳир сўзини тамом этди.

— Эй жон, паримисан, фариштамисан ё одамзотмисан? Дийдорингни бир кўрайин, чунки «яхшини кўрмоқ — фарзидир» деган гап бор, — деди Тоҳир.

Шунда сурат:

— Эй ошиқларнинг подшоси! Менинг дийдоримни кўра олмассан, кўрсанг, Зухрани ёдингдан чиқарарсан. Иншооллоҳ, бир-биримизни жаннатда кўрармиз. Биз филмонлар тоифасидандирмиз. Мен — хурларнинг шоҳиман, исми — Хурлиқо. Эртага кун пайзага келганда Зухра қизга етишарсан, — деб фотиҳа берди.

Тоҳир йўлига равона бўлди. Йўлда бир эски бир харобаликка дуч келди. Ул харобаликнинг чап тарафидан юзида дўзах ўти кўриниб тургандай турки совуқ бир оқсоқол одам чиқиб, Тоҳирга салом берди. Тоҳир алик олди. Оқ соқол одам сўради:

— Эй болам, қайдан келиб, қайга борурсан?

Тоҳир жавоб берди:

— Бағдоддан келиб, Татарга борурман. Ўзим ҳам Татар юртининг одамиман. Татарда бир қизнинг ишқига гирифтор бўлганман. У қизнинг исми Зухрадир. Унинг хусн-жамолига муштоқдирман. Етти йилдан буён Бағдодда кезар эдим. Энди умид билан Зухранинг хизматига борурман, — деди.

Оқсоқол одам бу сўзни эшитиб йиғлаб юборди. Тоҳир ҳайрон бўлиб:

— Ё раб, бу нечук сир бўлди? Эй бобо, не учун йиғлайсиз? Тез хабар беринг, юрагим ёрилди, — деди.

Оқсоқол йиғлаб:

— Сенинг ҳам ошиқ экансан. Аммо сенинг барча чеккан заҳматларинг куйиб кетди. Мени Мулламаълун — Шайхи Алайҳиллаъна ҳам дерлар. Ўтган куни Зухрани Қоработирга никоҳлаш учун мени олиб борган эдилар. Мен улар иккисини никоҳлаб қайтдим. Агар сен борсанг, энди Зухра сенга йўл бермас, ўзингни ўзинг ноҳақ ўлимга олиб борарсан. Балки ҳозир Қора-

ботир билан Зухра хилватда машғулдирлар. Болам, ҳали ҳам бўлса вақт бор, келган изингга қайтиб кетавер, — деди.

Шунда Тоҳир:

— Сен отинг Мулламаълун бўлса, сенинг бу сўзинг билан мен ортга қайтмасман! Бориб кўрарман, агар Зухрадан бундай иш чиқса, юзимни бўсағасига суртиб қайтарман, — деди.

Шунда Мулламаълун:

— Ундай бўлса, сен менга бир ғазал айт. Мен ҳам сенинг сўзингни эшитиб қолайин, — деди.

Тоҳир:

— Энди менда ғазал ҳам қолмади, гўзал ҳам қолмади... — деб, йўлга тушаверди.

Мулламаълун:

— Эй болам, сал шошилма, оқ фотиҳа берайин, — деди.

Тоҳирбек:

— Сен хабаринг ёмон, шум хабар экан, энди берадиган фотиҳанг нима каромат кўрсатар? Мен сендан безор бўлдим! — деб, йўлида давом этди.

Сўнг:

— Во, ҳасрато! Бунча чеккан азобларим, кўрган хўрликларим эвазига ҳам сира вафо кўрмадим, — деб ҳоли паришон, жигари бирён, кўзлари гирён, ақли ҳайрон, қалби оташи сўзон бўлиб, бир сўз айтди:

Мудом орзу айлаб гули рухсоринг,
Муборак жамолинг кўра билмадим,
Боғингда очилган олма-аноринг,
Гашт этиб, гулларинг тера билмадим.

Ошиқ тўймас ўз ёрининг юзиндан,
Кошки бориб хабар олсам ўзингдан,
Рақиблар дастиндан, элнинг сўзиндан,
Бир дам хушвақт бўлиб юра билмадим.

Сен кезарсан гўзалларга шоҳ бўлиб,
Мен кезарман алиф қаддим ёй бўлиб,
Зухранинг васлиндан хомтаъма бўлиб,
Моҳимжонга кўнгил бера билмадим.

Гул юзинг кўрмасам, азиз жон куяр,
Сенинг ҳасратингда бўлдим дарбадар,
Энди борсам, душман кўрар, эл билар,
Завқи-сафоларинг сура билмадим.

Тоҳир айтар, ошноларим ёт бўлди,
Дўстлар гамгин бўлиб, душман шод бўлди.
Кимса билмас, жигар-бағрим ўт бўлди.
Хизматингда яна тура билмадим.

Тоҳир бечора Зухрадан бу ишни таъма қилмай, кўп йиғлади. Сўнгра елмояни ҳайдаб, йўлга тушаверди. Елмоя оч бўлиб, ўтлашга юз тутса, Тоҳир: «Эй жонивор, мен сенинг ўтлаб бўлишингни кутсам, унда ишимдан қоламан. Сен биров муддат қаноат қил. Зухранинг ёнига саломат етишсам, сени ўзим яхшилаб боқаман, сенга йўнгичқа ҳам бераман, боғнинг гуллари-дан ҳам бераман, меваларидан ҳам бераман» деб, унга арзи ҳолини сўзлаб шаҳарга борди ва дарвозадан кирди. Кўрса, ўзи билан мактабда сабоқдош бўлиб ўқиган бир йигит турибди. Тоҳирбек у билан саломлашиб, ундан Зухрани сўраб, бир сўз деди, ул йигит ҳам жавоб бериб турди:

Тоҳир:

Бек ўғли, хабар бер бизга:
Зухрақиз қайдадир, қайда?
Мажнун бўлиб чиқдим тузга,
Зухрақиз қайдадир, қайда?

Йигит:

Хабар олсанг, вазир ўғли,
Зухражон боғдадир, боғда.
Пари сифат, ҳур сийнали
Зухрақиз боғдадир, боғда.

Тоҳир:

Фирқатиндан жафо чекиб,
Кўзимдан қонли ёш тукиб,

Кўролмасман ҳар ён боқиб,
Зухрақиз қайдадир, қайда?

Йигит:

Сайр этмоққа боққа кирди,
Қирқ канизлар билан юрди,
Юракда дарди — сен эрди,
Зухрақиз боғдадир, боғда.

Тоҳир:

Мулламалъун аввал куни,
Хўб хабардор этди мени.
Қоработир олмиш уни,
Зухрақиз қайдадир, қайда?

Йигит:

Боқчаси кунда талондир,
Булбул фиғонда қоландир,
Йиғлама, ул сўз ёлғондир,
Зухрақиз боғдадир, боғда.

Тоҳир:

Кўзимни гирён айлаган,
Ақлимни ҳайрон айлаган,
Қора бағрим қон айлаган,
Зухрақиз қайдадир, қайда?

Йигит:

Тоҳир дея куяр жони,
Шаҳарнинг азиз меҳмони,
Қирқ канизларнинг султони —
Зухрақиз боғдадир, боғда.

Тоҳир:

Тарк этдим дунёнинг барин,
Дунёга бермам бир торин,

Куйдим, кўрмайин дийдорин,
Зухражон қайдадир, қайда?

Йигит:

Ёр дея ақлин чошириб,
Дардини элдан яшириб,
Иифлар, юракка тош уриб,
Зухрақиз боғдадир, боғда.

Тоҳир:

Бошқа бир ўтда ёнмасман,
Ўлсам йўлдан тонмасман,
Ростини айт, ишонмасман!
Зухрақиз қайдадир, қайда?

Йигит:

Сайр этиб саҳар чоғинда,
Қизил гуллар қучоғинда,
Иифлар айролиқ доғинда,
Зухрақиз боғдадир, боғда.

Тоҳир:

Тўққиз ойлик йўлдан келдим,
Хизр билан ҳамроҳ бўлдим,
Тоҳир айтар, кўрмай қолдим,
Зухрақиз қайдадир, қайда?

Йигит:

Бек ўғли сўзлар ҳамиша —
Ростни қўшдим мен бу иша,
Қилмагин қайғу-андиша,
Зухражон боғдадир, боғда.

Бу сўзни тамом этдилар. Бек ўғли:

— Зухрани ушбу пайтда қўшқидан топасан. Саҳар пайтида канизлари билан бирга боғ сайлига кетиб эрди, энди келиб, дам олиб ётгандир, — деб йўлни кўрсатиб юборди.

Тоҳир шодланиб, кўшқининг ёнига бориб, елмоядан тушди, туясини чўнкариб, юзини сипади ва ўпди. Сўнг елмояни шу ерда қолдириб, ўзи кўшқининг биносиндан чиқиб, ҳарам саройига кирди.

Кўрса, Зухражон тахтнинг устида ухлаб ётибдир, инжа бел, бодом қовоқ, писта даҳан, нозик бадан қиз бўлибди. Тоҳирбек Зухранинг ухлаб ётгандаги суратига ҳайрон қолиб, уйғота билмай, ташида уч мартаба парводай айланди, аммо Зухра уйғонмади.

Шунда Тоҳир: «Зухражон беҳуш бўлиб ётганмикан? Ёки ноз қилиб ётганмикан? Ёки бошқа бировлар билан базм этиб, бемор бўлиб ётганмикан? Ё мендан ўпкалаб, ёки мен эканлигимни билмасдан ётганмикан? Ёки дев-пари урдими, ё ал-арвоҳ, жин қоқдими?» — деб, қўрқиб, нима қилишини билмай, ҳайрон ва саросима бўлиб, Зухранинг уёғига-буёғига ўтиб, «не учун уйғонмади?» деб, бир мухаммас айтди:

Ғарқ бўлиб ғафлатда ётма, нозли дилдорим, уён!
Оғзи ғунча, тишлари дур, зулфи зуннорим, уён!
Булбули зоринг келибдир, ҳусни рухсорим, уён!
Ол ёноқда кокили шаршара — шохморим, уён!
Биз келганда алмудом уйқуда беморим, уён!

Дўст сўзига тут қулоқ, ағёрнинг пандин тутмағил,
Шум рақиблар фитнаси ухласа — уйғотмағил,
Ўзгаларга тил бўлиб, ҳолим паришон этмағил,
Минг туманлик хотирамни бир дирамга сотмағил,
Юз аламлик жонимға жабру-ситамкорим, уён!

Сийнада ҳижрон ўти, келмишам мен бу маҳал,
Севгилим, тургул ерингдан, қилмағил ҳаргиз хаёл,
Подшоҳ — сен, мен — гадо, ошиқлигим рўзи азал,
Гашт этиб олам-жаҳонни кўрмадим сендек гўзал.
Ола кўзли, шўх сўзли, тўти гуфторим, уён!

Сочларинг «вал-лайли» эрмиш, юзларингдир «ваз-зуҳо»,
Тилларинг — «ёсин»¹, «тоҳо»² — икки оламда бебаҳо,

^{1,2} — Қуръони Карим сураларининг номлари.

Нужтаи холинг юзингда мисли зайнул-ас-само¹,
Дилрабо, қўйнинг сенинг аҳлан ва саҳлан², марҳабо!
Қомати зебо тавиланг³, ансул-анворим, уён!

Зухражон, сенсиз бу фоний дунё зиндондир манга,
Бир муборак юзингни кўрсам, не армондир манга,
Бу паришон ҳолимни ким кўрса ҳайрондир манга,
Мен сенинг кўйингда куйсам кунда даврондир менга,
Тоҳиринг ҳолин кўриб, энди эшит зорим, уён!

Тоҳирбек сўзини тамом этди. Аммо Зухра яна уйғонмади. Тоҳир: «Бу фақир беҳуш бўлдимикан? Ёки Қоработир билан кайфини кўклаб, мендан умидини уздимикан?» — деб, қўлига дуторини олиб, «яна бир марта уйғотмоқчи бўлиб кўрайин, агар бу сафар ҳам уйғонмаса, мендан кечиб юборгани шудир» — деб, бир абёт айтди:

Етти йил чекдим фирқатинг,
Зухражоним, уйғонмадинг!
Ичдим айролиқ шарбатин,
Висол майидан қонмадинг.

Баланд-баланд тоғлар ошиб,
Ёвуз кунларга туташиб,
Бу кун келдим йўлим тушиб,
Соғдан сўла дўлонмадинг.

Дамба-дамдан келар мосил⁴,
Қилғали муродим ҳосил,
Икки ошиқ бўлди восил,
Раҳмат майидан қонмадинг.

Сен деб Бағдоддан келарман,
Гоҳ сарғайиб, гоҳ сўларман,
Келган кун эрта ўларман,
Бу умримга қувонмадинг.

¹ *Зайнул-ас-само* — осмон беағи.

² *Аҳлан ва саҳлан* — шуш келдингиз.

³ *Тавиланг* — узунлик.

⁴ *Мосил* — солиқ тўловчи, асли «муҳассил» (ҳосил эгаси) деган сўздан.

Узоқдан келдим ётмоққа,
Ширин лабингдан тотмоққа,
Қўзим қиймас уйғотмоққа,
Ўзинг билиб уйғонмадинг.

Қуйган қўп ишқнинг ўтига,
Ким етибдир муродига?
Тоҳирнинг ёнган ўтига,
Зухражон, сен ҳам ёнмадинг.

Тоҳир сўзини тамом этди. Зухра Тоҳирни Қоработирмикан деб, гумонланиб, қўрпасини устига ёпиб, нариги томонга ағдарилиб ётаверди. Тоҳирнинг кўнглига ваҳима тушиб, «Зухражон менга бевафо бўлди, мендан ўзга ёри бор экан...» — деб бир сўз айтди:

Кел, Тоҳир сен ҳам юз ўтир,
Зухра юзин ўтирмишдир.
Юз ўтириб мен телбадан,
Қорага кўнгил бермишдир.

Йироқ тушди висол йўли,
Рақиб олди соғу сўли,
Мудом эсиб ҳижрон ели,
Кулим кўкка совурмишдир.

Жайхун билан Бағдод бориб,
Яна келмишам ахтариб,
Зухра ўзгага дил бериб,
Мендан ўзин айирмишдир.

Менинг ҳолим хароб айлаб,
Ўзини Қорага ёр айлаб,
Қуруқ жисмим каоб айлаб,
Қора бағрим қовурмишдир.

Хабар берди Мулламалъун,
Нечун қайтмадим мен Мажнун?

Юрагим — қон, жигарим — хун,
Ширин жондан юз бурмишдир.

Тангрига қул, расул уммати,
Чекмасин мендай фирқатни,
Азал кунда шум қисматни
Мавлом бизга буюрмишдир.

Тоҳир дер, келдим қошинга,
Калом йўқдир ҳақ ишина,
Фалак ошиқлар бошина
Мундоқ бало қайирмишдир.

Тоҳир сўзини тамом этди. У Зухрадан ўпкалади. Келганига пушаймон этиб, «Эй Тоҳир! Сен Зухра деб Моҳимдек ихлосли ёрдан айрилдинг. Балки сени унинг ихлоси ургандир?» — деб дуторининг торини бўшатиб, «қайдасан, Бағдод?!» дея қайтиб кетмоқчи бўлди.

Зухра қиз уйқусининг орасида гала-ғовур эшитиб, кўзини очди. Қараса, бошида Тоҳир турибди. Зухра билмади — бу Тоҳирми ёки Тоҳир суратидаги арвоҳми, жинми? Ёки бу тушми ёки хаёлми? Аммо яхши назар солиб қараса, Тоҳирнинг ўзи! Зухра ўрнидан туриб, бир оҳ урди ва беҳуш бўлиб йиқилди. Сўнг ҳушига келиб:

— Вой, менинг Тоҳиржониммисан, юрагимнинг армонимисан, дардимнинг дармонимисан ё руҳимнинг равонимисан? Кетар бўлсанг, мени ўлдириб кет! — деб, ҳам кулиб, ҳам куйиб, Тоҳирнинг бўйнидан ёпишди. Тоҳирнинг кўзи Зухранинг гул юзига тушиб, беҳуш бўлди. Бир замондан сўнг ҳушига келиб, бир-бирин бўйинига қўл солишиб, лабини ёноқда қўйиб, анча вақтгача йиғлаган бўлиб, гина келтириб, шикоят этиб, бир ғазал айтди, Зухра ҳам жавоб бериб турди.

Тоҳир:

Тўққиз ойлик йўлдан сен деб келмишам,
Уйғонмадинг бу афғона, Зухражон!
Кунда юз тирилиб, юз минг ўлмишам,
Келмасайдим бу жаҳона, Зухражон!

Зухра:

Неча кунлар кездим ёрим келар деб,
Йўлин қараб, ақлим ҳайрон айладим,
Боғларимга булбулзорим қўнар деб,
Бугун гулларимни сайрон айладим.

Тоҳир:

Уйғонмадинг шунча баланд соз билан,
Чойлар¹ уйғонмасми қуба ғоз билан,
Ё, ғафлатда қолдинг, ёки ноз билан,
Ўтлар солдинг ширин жона, Зухражон!

Зухра:

Сен менга айтмагин бундоқ сўзингни,
Тухмат қилиб бошқа тутма ўзингни,
Айтганим рост бўлса, кўрмам юзингни,
Айт-чи, кимга аҳди паймон айладим?!

Тоҳир:

Харобадан чиқди оқсоқол ўзи,
Қорадир асбоби, сиёҳдир юзи,
Шайхи Лаъна хабар қилди бу сўзи,
Кетди кўнглим бад гумона, Зухражон!

Зухра:

Шайхи Лаъна дерлар, шайтондир оти,
Ҳаққа маълун бўлган аҳли авлоди,
Ёлғон сўзлаб, дилга соладир ўти,
Ҳақ айлабдир, ўрним зиндон айладим.

Тоҳир:

Севгилим, раҳм айла бағри порага,
Малҳам айла рақиб солган ярага,
Сени дея қилич қўйдим орага,
Кўз солмадим Моҳимжона, Зухражон!

¹Чой — сувдаги ҳашоратлар.

Зухра:

Етти йил бўлибдир кетгандан буён,
Бу кўшк ичра ёлғиз чекдим мен армон,
Жонимга роҳатсан, танга жонажон,
Суратинг қалбимда меҳмон айладим.

Тоҳир:

Мен айланай ёрнинг Зухра отиндан,
Мен ғарибни чиқармабди ёдиндан,
Айролик дардиндан, ишқнинг ўтиндан
Кул бўлмишам ёна-ёна, Зухражон!

Зухра:

Шум рақиб таъниндан кула билмадим,
Отам ғазабиндан ўла билмадим,
Зухра дер, Тоҳирим била билмадим,
Қорачўмоқ дея гумон айладим.

Тоҳир:

Тоҳир айтар, узоқ йўлдан келмишам,
Ўзим ишқнинг бозорига солмишам,
Бу айтган сўзимга тавба қилмишам,
Қайтайлик ўшал давронга, Зухражон!

Алқисса, булар сўзларини тамом қилдилар. Зухра айтди:

— Эй Тоҳиржон! Бу йил кетганингга етти йил бўлди. Сенинг ҳажрингда самандардай куйиб, кўзимдан селдек ёшимни оқизиб, қачон менинг нолишим худонинг даргоҳида қабул бўлар экан, деб кезар эдим. Сен кетганингдан буён отамнинг ғазабиндан, элнинг маломатиндан, сенинг айролигингдан менда хоби роҳат¹ қолмади, завқи дунёни тарк этдим. Хусусан, бир куни юрагим қисиб, боғ сайрина чиқдим. Унда ҳам кўнглим очилмай, оқшом келиб, таҳорат олиб, икки ракаат намоз ўқиб, қиблага қараб, «Тоҳиржоннинг дийдорини кўрмоқ борми?» деб ётиб, кўзим уйқута кетибдир. Тушимда сени кўриб, ҳол-аҳвол сўрашиб ўтирган вақтимда сенинг овозингдан

¹Хоби роҳат — роҳат уйқуси.

уйғондим ва муборак жамолинга муяссар бўлдим. Шукур, алҳамдуллоҳ мукаддар¹ кўнглим мунаввар бўлди! — деб, қучоғина қисиб, ёноғидан ўпди. — Бугун муродимга етдим, энди ўлсам армоним йўқ! Висолимиз узоқ кетар янглиғ, ишимизни хуфя айламак керак — деб, Зухражон бир ғазал айтди:

Хуш келдинг, Тоҳирим, бизнинг эллара,
Давлатли, давронли жойдир бу жойлар.
Кел, иккимиз гашт этайлик гуллара,
Гулшанли, сайронли жойдир бу жойлар.

Ғофил бўлсанг, шум рақиблар сезарлар,
Бориб, шоҳ бобомга сиринг ёрлар,
Сени ўлдирарлар, мени қўярлар,
Дўстандан кўп душманли жойдир бу жойлар.

Сўзинг қабул бўлмас шоҳнинг қошинда,
Кўзим — ёшда, бошим — меҳнат тошинда,
Кунда юз зулм бордир мазлум бошинда,
Барча учун қонли жойдир бу жойлар.

Отам сезса, жаллодларга буюрар,
Икки ошиқ учун қайғу қўйилар,
Сени — мендан, мени — сендан айирав,
Нолишли, афғонли жойдир бу жойлар.

Зухра дейди, сенга сирим айтарман,
Юзим йиртиб, сиёҳ сочим ёрман,
Қайси бир дардима ёниб-куярман,
Бир золим султонли жойдир бу жойлар.

Алқисса, Зухражон сўзини тамом қилди. Тоҳир:
— Эй Зухражон! Вилоятингда нима хабарлар бор? — деб сўради.
— Эй Тоҳиржон, шу ўзинг кўрган ўтолгур Татардир бу, эски золим подшоҳдир. Агар бирдан бу ишларимиз золим отамнинг қулоғига етса, сени

¹Мукаддар — ғамгин, сўник, қайғули.

Ўлдириб, мени Чўлоққа никоҳлаб берарлар, эҳтиёт бўлмоқ керак, — деб бир сўз айтди:

Тоҳирим, маслаҳат сўрасанг,
Шу гап, ўтган замон йўқдир.
Ошкор бўлиб, мунда турсанг,
Ўлдирарлар, гумон йўқдир.

Шум рақиблар сезса бизи,
Отама дерлар бу сўзи,
Кўр бўлсин душманнинг кўзи,
Ошиқларга даврон йўқдир.

Тараххум¹ йўқдир бу шода,
Зулм этар яқину ёта,
Қочайлик шаҳри Бағдода,
Бизга бунда макон йўқдир.

Фалак солди ёвуз дарда,
Дуч келдим отам — номарда,
Ўлсак, ўлармиз бир ерда,
Энди бизга омон йўқдир.

Агар сезсалар бу иши,
Дамба-дамдан келар киши,
Сенсан яхшидан яхши,
Отам каби ёмон йўқдир.

Кел, гашт этайли бу боға,
Ел тегмасин шамчироға,
Таваккал қилсанг худога,
Ўлдирса ҳам зиён йўқдир.

Зухра дер, ким келса дода,
Тенглик топмас бу дунёда,

¹Тараххум — раҳм-шафқат.

Сипоҳийлар — ҳаромзода,
Адолатли султон йўқдир.

Зухра сўзини тамом этди. Тоҳир айтди:

— Эй Зухражон! Мен Бағдоддан сен учун келдим. Мени отанг чақириб келтирмади. Отанг энди раҳм-шафқатли, тоза имонли, меҳроли одам бўлиб қолмаганлигига ақлим етадир. Эндиги маслаҳатни ўзинг биласан. Кет десанг кетавераман, шу ерда қол десанг — қолавераман. Муборак чеҳрангни бир кўрдим — энди армоним йўқ. Аммо отанг мени ўлдиради деб, ўлимдан кўрқадиган одам — мен эмасман. Сенинг ёнингда туриб жон берсам — асло армоним йўқдир.

Улар шундай гаплашиб ўтириб, кунни кеч қилдилар. Шу пайт Зухражон Тоҳирга кенгаш бериб, бир ғазал айтди:

Кел, сурайлик бу дунёни,
Бу кеча ўтмасдан бурун.
Ёримнинг келган баёни
Душманга етмасдан бурун.

Рақиб билса — отам билар,
Яна ғазаб тўнин кияр,
Сени ўлдирар, мени кўяр,
Бир ўрин тутмасдан бурун.

Тақдирга тўғри турали,
Ишқ йўлинда жон берали,
Тоҳирим, даврон сурали
Ногоҳ тонг отмасдан бурун.

Кўнгилдан чиқар бу ғамни,
Кўп чекма дарду аламни,
Ғанимат билгин бу дамни,
То чиқиб кетмасдан бурун.

Зухра айтар, эй дилдорим!
Хуш келибсан, севар ёрим,

Тар очилган гулузорим,
Хазона ботмасдан бурун!

Зухра сўзини тамом этди. Иккиси бир-бирига қўшилиб, қизил гулдай чирмашиб, қучоқлашиб, ўпишиб, даврона машғул бўлдилар...

Бирдан тонг отди, одамлар уйғондилар, ошиқлар нима қилишини билмадилар. Аммо Зухра ҳали ҳеч ким сезмай туриб, Тоҳирни уй ичидаги бир сандиққа солиб, хужра ичинда гизлади ва ёлғондан ёрининг оху зорини чекиб, ҳамишагидек фиғон тортиб ўтираверди. Аммо энди бу чеккан оҳлари аввалгилари каби зарбли эмас эди. Кўзига сув сепиб, мижжасини нам қилар, кўзини қизартирар эди. Шу равишда кечаси Тоҳирни сандиқдан чиқариб, мажлис қуриб, кундуэлари оҳ тортиб, анчагина вақт ўтказдилар.

Тоҳирнинг келганининг шодлиги Зухранинг юрагига сиғмай кетиб, бир кунни бетоб бўлиб йиқилди.

Зухранинг бир энагаси бор эди. У Зухрага кўп меҳрибон эди, ўзи Хиндистон подшоҳининг қизи эди, яхши табиб эди. Зухра «энагамга ўзимни кўрсатайин» деб, унинг ёнига келди. Энага кўрса, Зухра ой янглиғ бўлибдир. Энага Зухранинг нафас томирини босиб ўтириб, бир майдон (бир пас) юзига боқиб ўтириб:

— Эй қизим! Мен сенда ҳеч касал кўрмадим. Аммо сенда бир гизлинч (яширин) сир бор, бу балки шодлик сиридир, магар катта бир шодликка дуч келган кўринасан! Тоҳирнинг келдими? — деб сўради.

Зухра йиғлаб:

— Эй, эна, сенинг фаҳму идрокинга қойилман! — деди.

Энага қизларнинг ҳар бирини бир ишга юбориб, уйни бўшатиб (холи қилиб) Зухрага деди:

— Эй кўзим! Ростингни айт, мен иложини этарман, — деди.

Унда Зухра айтди:

— Эй эна, мендан эшитадиганингни эл-юртга билдирмасликка қасам ич!

Энага қасам ичди. Шунда Зухра фақир энасига юзланиб, зор-зор йиғлаб, бир сўз деди:

Етти йилдир севар ёрдан айрилдим,

Неча йиллаб орзу-дийдор айладим.

Бир кун ёрим деди: «Мен сенга келдим!» —

Рақиблардан кўрқиб, озор айладим.

Қиблам энам! Сенсан пушти паноҳим!
Келдим хизматинга, ўтгин гуноҳим,
Тоҳирни келтирди қодир Аллоҳим,
Маҳрам энам, сенга изҳор айладим.

Эна, сенга тўғри сўзим сўзларман,
Ёлғондан «ёр!» дея, ўғрин кўзларман,
Кундуз уни бир хилватда гизларман,
Кечалари жоним нисор айладим.

Рақиб сезса, бизни айлар ошкора,
Отам билса, бизни этар садпора,
Эгам раҳм айласин ошиқи зора,
Ёр билан бир ерда қарор айладим.

Зухра айтар, ғамгин кўнглим очилди,
Турли раҳмат чор тарафга сочилди,
Ёр қўлидан гулгун шароб ичилди,
Хазон кўнглим фасли баҳор айладим.

Алқисса, Зухра сўзини тамом қилди:

— Эй! энажон! Икки ошиқ сенинг хизматкорингдир, энди бизларга бир
маслаҳат берсангиз, — деди.

Энага:

— Болам, Тоҳиринг хуш келибдир, кўзинг равшан бўлибдир, қоронғи-
ликдан ёруғликка чиқибсан. Сен энди уни менга топшир. Мен Тоҳирни ҳеч
ким кўрмас ерга гизлайин — деб, бир абёт айтди. Зухра ҳам жавоб берди:

Энага:

Менга топшир, болам, севар ёрингни,
Улус кўрмас ерда пинҳон айлайин,
Ҳақ эшитсин нолишингни, зорингни,
Чаман ичра ёринг меҳмон айлайин.

Зухра:

Ёрсиз бунда менинг бир куним ўтмас,
Энажон, ёримни сенга топширдим,

Кундузлар кун ўтмас, тунлар тонг отмас,
Тоҳиримни, эна, сенга топширдим.

Энага:

Кундуз бўлса — гул бутоққа яшириб,
Булбулларнинг маконига топшириб,
Оқшом ёринг яна сенга қовшириб¹,
Йўлин сен томонга равон айлайин!

Зухра:

Менинг бу сиримни душман билмасин,
Яна ёрдан бизни айри солмасин,
Ул сабабдан гулдек рангим сўлмасин,
Энажон, Тоҳирим сенга топширдим.

Энага:

Айролиқ ўтина бағринг доғлама,
Ваҳм айлабон бўлмас ишни чоғлама,
Зухражоним, меҳрибоним, йиғлама,
Сенинг бу дардинга дармон айлайин!

Зухра:

Ҳазир бўл, бу сирни душман туймасин,
Отам билиб, яна айро қўймасин,
Қуруқ жисмим зулм ўтина куймасин,
Энажон, ёримни сенга топширдим!

Энага:

Агар отанг билса қилган ишимни,
Сенинг учун қурбон қилай бошимни,
Тўғрам-тўғрам қилиб азиз лошимни,
Сенинг бу дардинга дармон айлайин.

¹Қовширмақ — қовуштирмақ, бирини иккинчисига дуч этмоқ.

Зухра:

Қадрим билган қардрдоним сен менинг,
Маҳрам энам, тирик жоним сен менинг,
Зухра айтар, меҳрибоним сен менинг,
Энажон, Тоҳирим сенга топширдим.

Энага:

Гариб энанг сенга ростин сўйласин,
Ошиқлар ҳақиға қуллуқ айласин,
Сенинг мақсадингни ҳақдан тиласин,
Сенинг бу мушкулинг осон айлайин.

Алқисса, булар сўзини тамом этдилар. Зухра Тоҳирни энагага топширди. Энага Тоҳирни кундузи гизлаб, кечалари чиқариб, Зухрага қовширар эди. Бу равишда кўп вақтлар ўтди.

Энаганинг уйинда бир қари кампир бор эди, хизматкор эди. Сирли ишни ҳарчанд ундан яширмасинлар, бу бадбахт барча ишлардан хабардор эди. Сандиқнинг қаерда сақланиши ҳам бу кампирга ошкор эди. Кампирнинг кўнглида гина бор эди.

Бир куни энага, Зухра ва кампир боққа сайрга чиқдилар. Кампир Тоҳир ётган ерга келиб:

— Эй Тоҳирбек! Сен мени ўзингга душман биласан. Аммо мен сенинг ҳар бир қилаётган ишингдан хабардорман. Сен менинг шаънимга бир ошиқона ғазал айт, йўқса, сенинг бу ишингни мен султонга хабар бериб, терингни сўйдириб, суякларингни бирма-бир куйдирурман! — деди.

Тоҳир:

— Эй қари бадбахт! Олтмиш ёшдан ошганингдан сўнг сенга ғазал нимага керак? Гийбат гапларни, бад ишларни қилиб, Яратганнинг раҳматидан ноумид бўлиб қолма! — деб, бир абёт айтди:

Момо, сен қайтғил феълингдан,
Менга раҳм қилғил, момо!
Адашган бўлсам йўлимдан,
Тўғри йўлга солғил, момо!

Рақибга сирим демагил,
Ошиқларга доғ қўймагил,
«Куйдирарман!» деб, куймагил,
Худодан уялғил, момо.

Кўрсат ошиқлар йўлини,
Сўрғил ғариблар ҳолини,
Дилдаги шайтон феълини
Жаҳаннамга солғил, момо!

Бошингдан ёшлик ўтибдир,
Оғзингдан тишинг кетибдир,
Ошиқ сенга не этибдир?¹
Менга меҳоли бўлғил, момо!

Кезгил, момо, ўз ҳолинга,
Истагинг тушар қўлинга,
Раҳм айла Тоҳир ўғлинга,
Менинг пандим олғил, момо!

Ақисса, Тоҳир сўзини тамом қилди. Кампир кетди. Тоҳирбек йиғлаб шундай деди:

«Эй бор худоё! Мени барчадан ожиз яратдинг, бору йўққа муҳтож этдинг. Қарига ҳам, йигитга ҳам, ҳар бирига бир сўз айтиб, ҳийла бирла мадор-мураса қилиб, кун кечираман. Азал кундан бошимга ишқнинг савдосини солдинг. Зухранинг ҳаваси билан танимда жоним қолмади. Ота-онам, қавму қариндошим ҳам йўқ, кечаю кундуз қайғу-ғамдаман. Бало-ю кулфатларга гирифторман. Агар сенинг қасдинг жонимда бўлса, бу жонни ол, жон сеникидир. Ё эса ишқ дардин дармонини бер! Мен мақсадимга етишиш йўлида анча вақтлар саргардон бўлиб кездим, агар муродимга етмай ўлсам, менинг кўп армоним қолар...» деб, худога мурожаат қилиб, бир ғазал айтди:

Ё Яратган! Сенсан пушти паноҳим!
Сунъинг била бу жаҳона келмишам.

¹Сунъинг — санъатинг, қудратинг.

Бир қисим тупроқдан мени яратдинг,
Йўқдан бор айладинг — жона келмишам.

Бир осий қулингман, кўпдир гуноҳим,
Қачон ёра етар бу чеккан оҳим?
Татарда — Зухражон, Бағдодда — Моҳим,
Ишқнинг шаробига қона келмишам.

Сўна — кўлда сузар, булбул — гулинда,
Самандар — оташда, қақнус — кулинда,
Дунёга келибман ишқнинг йўлинда,
Ерда униб, бу осмона келмишам.

Яккаман, ёлғизман, ғарибман, ғариб,
Сўлар бўлдим ёр ҳажринда сарғайиб,
Тўққиз ойлаб, ҳавасинда йўл юриб,
Бугун тахти Сулаймона келмишам.

Тоҳир дер, куйдирди ёрнинг оташи,
Кеча-кундуз оқар кўзининг ёши,
Қора тоғлар ошиб, чекиб койиши,
Умид билан Зухражона келмишам.

Тоҳир сўзини тамом қилди. Шу пайт Зухра қиз унинг ёнига келди.

Тоҳир:

— Бир қари бадбахт бизнинг сиримизни билибдир, эҳтиёт бўлмоқ шарт!
— деди.

Зухра йиғлаб энаганинг ёнига борди. Энага ҳамма канизларини чақирди. Ҳаммаси жам бўлиб кенгаш этдилар.

Гулзода деди:

— Бибим, келинг, бу кампирни ўлдирайлик. Агар буни ўлдирмасак, бизни подшоҳга бориб айтади. Шоҳ эса Тоҳирни ўлдириб, бизларни ҳам гуноҳкор қилади...

Энага деди:

— Эй канизлар! Бу кампирни ҳеч кимга билдирмай ўлдилинглар!

Канизлар дарров кампирни алдаб-сулдаб чақириб келтирдилар ва ҳар бири бир мушт-бир муштан уриб, ўртага олиб, тепкилаб ўлдирдилар. Майитини бўлса, судраб олиб бориб кўмдилар, кампирдан қутулдилар. Сўнгра ҳаммалари бир соат жамланиб ўтирдилар.

Гулзода ўзини ўртага ташлаб:

— Эй бибиларим! Бизнинг бу ишимиз кўп қабоҳат иш бўлди. Бундай иш бўлдимиз, энди эл-юрт сезмасдан қолмагай, охирида ошкор бўлиб, барчамиз ўлимга кетамиз. Келинг, ўлим келмасдан аввал бир мажлис қилиб, элу юртни чақириб, тўй-томоша этиб, Зухрани Тоҳиржонга никоҳлаб берайлик, буларни муродига етказайлик, бир базми-ишрат қилайлик! — деб, кенгаш бериб, бир ғазал айтди:

Бошимизга ўлим келмасдан бурун,
Келинг, қизлар, базми даврон этайлик!
Дўстлар йиғлаб, душман кулмасдан бурун,
Гулшан ичра азми сайрон этайлик!

Анча кездик Тоҳиржонни яшириб,
Мард бўлайлик ишқ кўйига бош уриб,
Шу кун ҳамма созандани чақириб,
Барча халойиқни ҳайрон этайлик!

Зебу зийнат бериб, кўз билан қоша,
Азм айлаб чиқайлик ою қуёша,
Ҳуснимиз оламга солсин томоша,
Рақиблар кўзини гирён этайлик!

Тўй қилайлик ҳаммага кўз-кўз этиб,
Аргумоқлар чопсин чангни порлатиб,
Тахт атрофин келин уйдай тузатиб,
Қайғу-ғамнинг уйин вайрон этайлик!

Кўрмасин, кўр бўлсин рақиблар кўзи,
Бобоҳонга етказарлар бу сўзни,
Бир замон қўймасин, ўлдирсин бизни,
Бу йўлда бошимиз қурбон этайлик!

Шамдек шуъла сочиб, гашт этсак боғда,
Парвоналар куйсин бу шамчироқда,
Орамизга рақиб келса шу чоқда,
Ўлдирайлик, ҳибси зиндон этайлик!

Гулзода дер, саваш куни мард бўлиб,
Ошиқларнинг дарди бизга дард бўлиб,
Душман голиб келса, қувса юрт бўлиб,
Орзуларда ўзга майдон этайлик!

Бу сўз тамом бўлди. Сўнгра бу маслаҳатни қабул этиб, эл-элатларга чопар, отли юбориб, ҳар ерда созандалар бўлса олдириб, бахшиларни жам қилиб, кўшк устида шодиёна қоқдириб, тўй-томоша бердилар. Зухра қизга кўп-кўп қимматбаҳо тошлар тақиб, зебу зийнатлар уриб, ул қадар оройиш бердиларки, гўё беҳиштдан бир ҳур чиққан каби, кўшкнинг ичинда қуёш пайдо бўлган каби, Зухра мажлис ичига келиб ўтирди. Канизлар соз-суҳбат билан гоҳ Тоҳирга, гоҳ Зухрага май тутиб, бу тариқа мажлис қурдиларки, охири Зухра ўтира олмай, турди-да: «Тоҳиржонга ўз қўлим бирлан бир май берайин!» деб, бир лўқма ўзи нўш айлаб, бир лўқмани бўлса ўз қўли билан Тоҳирга тутди. Сўнг Муллонафас охунни келтириб, Зухра қизни Тоҳирга никоҳлаб бердилар.

Бу завқу томошаларни подшо эшитиб, «қизим Тоҳирни унутибди, Қоработирга кўнгил берди» деб гумон этди ва шукрлар айтиб, унинг тўйи учун олти юз минг туман билан куёвга бир даст шоҳона либос юборди. Уларни келтириб, Зухранинг олдига қўйдилар.

Подшоҳ ҳам, «Менинг қизимнинг орзули кунидир, шаҳарни чароғон қилинг!» деб буйруқ берди. Шаҳарни чароғон этиб, фақир-фуқароларга хазинадан кўп-кўп хайрлар бердилар. Улар бир-биридан беҳабар бўлиб, тўққиз кеча-кундуз халойиққа тўй бердилар.

Алқисса, бу кеча тонг отгунча соз-суҳбат қилиб, ҳар кас ўз манзилига кетди. Муллонафас охун билан боғбон ҳам уйига қайтдилар. Аммо боғбоннинг бадбахтлиги, ичи қоралиги авж олиб, бориб подшонинг вазири Муҳаммадқубхонга бу ишни маълум этди. Муҳаммадқубхон ҳам подшоҳга хабар берди. Подшоҳ дарғазаб бўлиб: «Муллонафас охун билан боғбонни олиб

келинг!» деб буйруқ берди. Шоҳнинг ясовуллари дарҳол уларни тутиб келтирдилар. Подшоҳ ғазаб тахтига миниб, қўлига ойболтасини олиб, муллага қўзи тушгандан:

— Эй мулла! Оқшом қилган ишинг нима ишдир? Тез хабар бер! — деди.

Мулла фақирнинг тили тутилиб, жавоб беролмади. Шунда кўп шумликларни бошдан кечирган боғбон дарров олдинга чиқиб:

— Эй шоҳи жаҳонпаноҳ! Адолатингиз сояси раият бошидан кетмасин! Бир қошиқ қонимизни кечиб номаи аъмолимизга ато¹ қаламини сурсалар (яъни, гуноҳимизни кечсалар), бу ишдан мен хабар берарман. Мулла оқшом борди, эртаси қайтди, аммо мен тўққиз кеча-кундуз шу тўй орасида эдим, эшитгандан қўрган яхшироқ билади, хабарларни мендан сўранг, — деб боғбон бир сўз айтди:

Подшоҳим, мен сенга арзим сўзлайин,
Зухра қизинг ҳайрон бўлди кўшкінда.
Тоҳир келмиш, бугун кимдан гизлайин,
Харидорин кўзин кўрди кўшкінда.

Ёри билан суҳбат тутиб Зухражон,
Рақиблар макринда истаюб омон,
Сурнай чалиб, наъра қоқиб шодиён,
Тўққиз кунлаб даврон сурди кўшкінда.

Ул кун озод этди кўп бандиларни,
Ўйнатди ўртада шармандаларни,
Йиғнаб бахши билан созандаларни,
Ажаб томошалар қурди кўшкінда

Қирмизи кийиниб қадди бўйига,
Заб-зеварлар тақиб ҳусни рўйига,
Бу кун талон солди ғамнинг уйига,
Қўрган ҳайрон бўлиб турди кўшкінда.

¹Ато — бағишлов, кечирим.

Боғинда жаъм бўлиб бир бўлак пари,
Севганига рўмол отар ҳар бири,
Тоҳир — Зухражонни, Зухра — Тоҳири
Олма билан отиб урди кўшкінда.

Пинҳон сирин элга аён айлади,
Ажаб томошали замон айлади,
Кимни рақиб дея гумон айлади, —
Қарисин, йигитин қирди кўшкінда.

Боғбон деяр, Зухражонни курсин деб,
Икки ошиқ-маъшук сафо сурсин деб,
Халойиққа тўй-томоша берсин деб,
Сиздан хабар сўраб турди кўшкінда.

Алқисса, боғбон сўзини тамом қилди. Шунда мулла ўрнидан туриб:

— Эй тақсир подшоҳим! Никоҳ қилиб, икки ошиқни бир-бирига топширамиз деб, сиз томондан бир киши борди, шу сўз билан никоҳ қийдик, сизнинг сўзингизни, Аллоҳнинг фарзини, пайғамбарнинг суннатини бажо келтирдик — деди.

Подшоҳ:

— Эй Муллонафас! Сиз ҳам, мен ҳам алдоққа учибмиз. Сизнинг гуноҳингизни кечдим. Аммо ошиқларнинг гуноҳини кечириб бўлмас. Ўлдирарман! — деб қасам ичди ва «Жаллод!» деб қийқирди. Жаллодлар ҳозир бўлдилар. Подшоҳ:

— Зухранинг кўшкінда Тоҳир бор эмиш. Тутиб келтиринг, уни ўлдиринг керак! — деди.

Подшоҳнинг етти вазири бор эди. Улар, бек ва бекзодалар, сипоҳилар жам бўлиб, маслаҳат қилдилар, подшоҳнинг олдига ўзларини ўртага ташлаб:

— Эй шоҳи олам! Аввало бундай ишнинг бўлмагани яхши, баногоҳ бир иш бўладиган бўлса, уни ўзгартириш — худонинг тақдирини табдил этмоқ бўлар, бу ошиқларнинг гуноҳини кечинг! — деб, подшоҳга тавалло айтиб, бир сўз дедилар:

Эй подшоҳим, ҳимматингиз бешумор,
Зуҳрани Тоҳирдан айирманг зинҳор.
Ҳақ ишига бадал этмоқ не даркор?
Тоҳирни Зуҳрадан айирманг зинҳор!

Ҳар бири бир Боғи Эрам гулидир,
Ошиқлар Аллоҳнинг севар қулидир,
Сизнинг бу ишингиз шайтон феълидир,
Тоҳирни Зуҳрадан айирманг зинҳор!

Ёшлигидан ҳақ ишига учраган,
Мақсадига етмоқ йўлига тушган,
Икки гулдир бир-бирига чирмашган,
Буни бир-бирдан айирманг зинҳор!

Олти ойлаб оқиб кезди дарёда,
Яна зулм этарсиз ундан зиёда,
Ҳақнинг ўзи етказганда мурода,
Тоҳирни Зуҳрадан айирманг зинҳор!

Гумроҳ бўлиб қилган аҳдинг бузарсан,
Хайр бўлган ишни шарга ёзарсан,
Қизнинг нолишига нечук чидарсан?
Зуҳрани Тоҳирдан айирманг зинҳор!

Бирисин ўлдириб, бирин қўярсан,
Бу ишингдан кўп пушаймон еярсан,
Қиз ўзин ўлдирар, шунда биларсан,
Зуҳрани Тоҳирдан айирманг зинҳор!

Зуҳражон — очилган бир тоза гулдир,
Тоҳир — нола қилган шайдо булбулдир,
Ўлим лойиқ эмас бунга, гап шулдир,
Ошиқ-маъшуқларни айирманг зинҳор!

Алқисса беклар, сипоҳийлар сўзини тамом қилдилар. Бу гапга подшоҳнинг қаҳри келиб:

— Мен сизлардан бу ишнинг тадбирини сўрамасман! Бу сўзларни айтганингиз учун сизларни ҳам ўлдираман! — деб, қаҳр билан қичқирган эди, беклар жон қўрқувига тушиб, уч маротаба таъзим қилиб:

— Биз тавба қилдик! — дейишиб подшоҳнинг оёғига йиқилдилар. Подшоҳ буларнинг гуноҳидан ўтди. Беклар ўз бошларини қутқариб, «азал шу қисматга битилган бўлса, тақдирдан қутилмоқ чораси йўқ...» дедилар.

Подшоҳ шу ғазаб билан жаллодга: «Тоҳирни тездан-тез тутиб келтиринг!» деди.

Ясовуллар бориб, Тоҳирнинг қўлини орқасига боғлаб келтирдилар. Душманлар шод бўлиб, дўстлар ғамгин бўлдилар.

Шоҳ ғазаб қилиб:

— Эй ғуломбачча! Сен менинг ҳарамхонамга оёғингни қўйиб, ўлимдан, зулмдан ва менинг ҳайбатимдан қўрқмадингми? Аллоҳ таоло сенга бундоқ навжувонлик ато қилибдир, бул навжувонлик бекор кетишидан хавф қилмадингми? Мен сенинг майитингни ўтда куйдирсам керак! — деб ойболтасини товлаб, ғазабга минди.

Тоҳир шунда:

— Эй аҳмоқ, масхара подшоҳ! Бугун — подшоҳсан, эртага — гадосан! Мен Аллоҳдан қўрқарман, сендан қўрқмасман! — деб, бир ўз айтди:

Йўқдан бор айлаган қодир Аллоҳдир,
Аллоҳдан қўрқарман, сендан қўрқмасман.
Ҳар не ҳукм айласанг, ҳукминг раводир,
Аллоҳдан қўрқарман, сендан қўрқмасман!

Худонинг мулкидир суратим, жоним,
Зуҳрага қурбондир жону жаҳоним,
Бугун майдон узра тўкилса қоним,
Аллоҳдан қўрқарман, сендан қўрқмасман!

Бугун қўшилдим мен Зуҳра дилдора,
Армоним йўқ энди чекилсам дора,
Зуҳранинг ёнида қилсанг садпора,
Аллоҳдан қўрқарман сендан қўрқмасман.

Банда қулсан, «Шоҳман!» дея кезарсан,
Отам билан қилган аҳдинг бузарсан,
Хайр деб қилган ишни шарга ёзарсан,
Аллоҳдан қўрқарман, сендан қўрқмасман.

Дунёга келдим-у, шу кун ўлмишам,
Ишқнинг савдосига сарим солмишам,
Қўч¹ қўзиман, қурбон учун келмишам,
Аллоҳдан қўрқарман, сендан қўрқмасман!

«Ўлдирарман!» деб ғазаб-ла, сўзларсан,
Ўлимдан ўзингни йироқ айларсан,
Мақсадинг — ўлимдир, бошқа найларсан,
Аллоҳдан қўрқарман, сендан қўрқмасман!

Тоҳир айтар, сифинмишам худога,
Ишқнинг шунқориман, тушдим тузоққа,
Қошиқ қоним Зухражона садаға,
Аллоҳдан қўрқарман, сендан қўрқмасман!

Тоҳирнинг бу гапини эшитиб, шоҳнинг ғазаби аввалгидан ҳам баттар бўлиб:

— Жаллодлар! Бу фалокатни ўлдиринглар! — деб қийқирди. Жаллодлар ханжарини қўлларига олиб, шу заҳоти Тоҳирни ўлим майдонига олиб чиқдилар. Ошиқларнинг ноласидан ой-кун тугилди, олам-жаҳон қоронғи бўлди.

Тоҳир айтди:

— Эй жаллодлар! Худо ҳақиғага бир замон таъаммил² қилинглар. Зухражоннинг дийдорини кўрайин, унга бир-икки оғиз сўзим бор!

Шул вақт Зухражон бошига қора ўраниб, мотам кийимида бўзлаб келди ва маъраканинг ичини ёриб кириб:

— Эй юрагимнинг қуввати, кўзининг равшани, тириклигимнинг сармо-яси Тоҳиржон! Мардона бўл, бу йўлдан қайтмагин, иккимизнинг мақсадимиз ўлимга элтар! Шукур, Аллоҳ таоло иккимизни муродга етказди. Тоҳиржон, Аллоҳ иккимизни ёшлиқдан ошиқ-маъшуқ қилиб яратди, кўнгли-

¹ Қўч — қўчқор.

² Таъаммил қилмоқ — сабр қилмоқ, кутмоқ.

мизга меҳру муҳаббат солди. Бугун шу икки ошиқнинг ўладиган кунидир.
Бугун сен ўлсанг, эртага мен ўларман!

Қиёмат куни худо таоло қози бўлиб, расул алайҳиссаломнинг шафоати
намоён бўладиган даргоҳда Бобохон билан ҳисоб-китоб қиламиз! — деб,
бир абёт айтди:

Худойим етказса мақсад-мурода,
Бугун муродинга етар кунингдир.
Ўзингни топшириб ошиқ Фарҳода,
Ошиқнинг йўлини тутар кунингдир.

Ўлсанг бугун Бобохоннинг қўлинда,
Рухинг сайрон этар жаннат гулинда,
Ёрнинг висолинда, ишқнинг йўлинда,
Дунёни бир пулга сотар кунингдир!

Ёр, менинг йўлимда гар чиқса жонинг,
Мен сенсиз роҳатин сурмам жаҳоннинг,
Тўкилса майдонда қирмизи қонинг,
Қон ўрнига шарбат ютар кунингдир.

Биз кетайлик, бунда қолсин Бобохон,
Бобохонга мубоҳ¹ бўлсин бу жаҳон,
Маҳшар майдонинда қурилса мезон,
Ёқасини маҳкам тутар кунингдир.

Карамайн-котибин² ёзибдир бизи,
Ўйилсин, кўр бўлсин отамнинг кўзи,
Рўзи қиёматда қорадир юзи,
Лаънат тошин унга отар кунингдир.

Отамнинг жабриндан дардим сад ҳазор,
Қора юз Чўмоққа қилса сазовор,

¹Мубоҳ — жоиз, раво.

²Карамайн котибин — икки елкадаги фаришталар.

Мозорнинг ёнинда ясарман мазор,
Аввал навбат — сенинг ўтар кунингдир.

Зухра дер, жаллодлар кесарлар бошинг,
Йўқдир меҳрибонинг, қавму қардошинг,
Азалда қисматдир, уймагин қошинг,
Раҳмат дарёсига ботар кунингдир.

Зухра сўзини тамом қилди. Зухражоннинг бу мурувватини эшитиб Тоҳир:
— Эй нозаниним! Сенинг олдингда ўлсам, армоним йўқ, — деб, бир ғазал айтди:

Хуш қол энди, Зухражоним,
Айро тушдинг дилдор энди.
Беҳиштим, хурим, ризвоним,
Хора дўнмиш гулзор энди.

Отанг ғазаб тўнин кийиб,
Бизни қилар кўздан ғойиб.
Юзинг йиртиб, сочинг ёйиб,
Сен чекмагил озор энди.

Тоҳиринг дора чекилар,
Юрагинда ўт ёқилар,
Майдонда қоним тўкилар,
Очилар лолазор энди.

Менга ғазаб қилган шоҳдир,
Қисмати қодир Аллоҳдир,
Қора ер бир аждарҳодир,
Охир ютар бу мор энди.

Ниқобинг чекмагин юза,
Ёш келтирма қора кўза,
Қиёмат кун иккимиза
Насиб қилсин дийдор энди.

Зухражон, эшит нолишим,
Икки дунёда йўлдошим,
Баржой бергил обу ошим,
Сен бўлгайсан ғамхўр энди.

Бу майдонда Тоҳир ўлса,
Қоработир ҳозир бўлса,
Зухра билан ўйнаб-кулса,
Қачон топай қарор энди?

Тоҳир айтди:

— Эй Зухражон! Мен дунёда муродимга етдим. Мен ўлимимга қийналмасман, аммо айроликқа қуяман, мен ўлиб, сен Қоработирнинг соясида қолсанг, мен қабримда нечук қарор топарман? Эй меҳрибоним, ўлгунимча менга дилдорлик қилдинг. Ўлганимдан сўнг ҳам ғамхўрлик қиласан.

Ўлсам, майитимни бажариб, сўнгра оби-ошимни жоба-жо берарсан. Қабримнинг бошида оят, хатми Қуръон этиб, такбир тушириб, оқшомда чироқ ёқарсан. Агар сен ғамхўрлик этмасанг, ўзгалар тамом душмандир. Яна бир сўзим бор: Қоработирга ўзингни яқин олма, бошқа гапни энди ўзинг биласан... — деди.

Зухра:

— Тоҳиржон! Дунёда менга ҳазрати Жиржис пайғамбарнинг кўрган азобини берсалар-да, бир соат Қоработир билан ҳамсухбат бўлмасман! — деб, бир абёт айтди:

Сен кетарсан, Зухра бунда қолар деб,
Унинг учун ғамгин бўлма, Тоҳиржон!
Мен кетарман, ғайри бунда келар деб,
Унинг учун ғамгин бўлма, Тоҳиржон!

Изда қолиб, бошқага дил берар деб,
Кезган боғларимда сайрон қилар деб,
Қоработир билан ўйнаб-кулар деб,
Унинг учун ғамгин бўлса, Тоҳиржон!

Тоҳирим деб, ёниб-куйиб ўтарман,
Фирқатингда мудом қонлар ютарман,
Сенсиз, ёрим, бу жаҳонни нетарман,
Унинг учун ғамгин бўлма, Тоҳиржон!

Мен етмасам сенинг каби ёрима,
Хазон тегсин бу боғчаи норима,
Шартим шудир, тиф санчилсин бағрима,
Унинг учун ғамгин бўлма, Тоҳиржон!

Зухра айтар, бир иқроорда турарман,
Сендан қолиб, қайда даврон сурарман,
Бугун кетсанг, эртага мен борарман,
Унинг учун ғамгин бўлса, Тоҳиржон!

Зухра сўзини тамом қилди. Тоҳирбек Зухранинг кўнглини билиб, кўп рози бўлиб:

— Эй Зухражоним, қиёматга қадар сендан розиман, Аллоҳ ёрини бўлсин! — деб, бир абёт ўқиди:

Мен қадам қўярман охират сари,
Нозаниним, Зухражоним, қол энди!
Рақиблар айирди чин ошиқлари,
Ширин сўзим Зухражоним, қол энди.

Жаллодлар келибдир жоним олмоққа,
Рақиблар келибдир ўйнаб-кулмоққа,
Мен келмишам бу майдонда ўлмоққа,
Сен саломат, Зухражоним, қол энди.

Қўлинда ханжари, жаллодлар келди,
Қотили хунхорлар теграмни олди,
Азиз таним қирмиз қонга бўялди,
Йиғламагин, Зухражоним, қол энди.

Васиятим, арзим сенга, Зухражон,
Қора кўздан ёшинг тўкмагил ҳар он,
Армоним йўқ бўлсам бошингда қурбон,
Ғам емагин, Зухражоним, қол энди.

Нозанин йигитлар, тенгу тўшларим,
Йигитлар ҳамроҳи, паривашларим,
Қадрдон дўстларим, қавму хешларим,
Йиғламагин, Зухражоним, қол энди.

Йиғлама, севиклим, даврон кунидир,
Майдонда ошигинг, мардон кунидир,
Бугун бизга ийди қурбон кунидир,
Ғамгин бўлма, Зухражоним, қол энди.

Юзинг йиртиб, сен сочингни ёймагин,
Тоҳирнинг бағринда доғлар қўймагин,
«Ёрим ўлди...» деб, сен ғамлар емагин,
Аллоҳ — ёринг, нозаниним, қол энди!

Алқисса, жаллодлар Тоҳирнинг этагидан кесиб, кўзини боғлаб, бўйра-нинг устида ўтирғизиб, шоҳдан рухсат кутиб турдилар. Шу вақт Зухра қийқириб:

— Эй халойиқ, ошиқларга уч кун фурсат берилсин! — деди. Халойиқ ҳаммаси: «Ошиқларга уч кун фурсат берилсин!» деб арз қилдилар. Шоҳдан уч кунга рухсат деган хабар келди. Зухра канизлари билан Тоҳирни кўшқига олиб кетди. Икки ошиқ бир ерда қарор топиб, дарди ҳол айтишдилар.

Тўртинчи куни Зухра Тоҳирга шоҳона либослар кийдириб, бошига тожи мурассаъ¹ қўйиб, белига заррин камар боғлаб, ғулпоқларига тилла шона уриб, юзига гулоб сепиб, безаб, майдонга олиб чиқди. Кўрар бўлсанг — икки ошиқнинг юзи ой каби шуъла сочиб, қоронғи кечани мунаввар қилар эди. Кўрган одам ҳайрон бўлиб, бармоқларини тишлаб турар эдилар. Халқнинг катта-кичик барчаси: «Илоҳо, Тоҳирга нажот бер!» дейишиб, оҳу зорлар чекиб турар эдилар. Зухра фақирнинг «балки шундай кўрки учун

¹Тожи мурассаъ — безатилган тож.

шоҳ Тоҳирни ўлдирмас» деган фикр кўнглига келиб, майдонда Тоҳирнинг кўлиндан тутиб турар эди. Шу пайт шоҳ жаллодлари билан келиб:

– Ўлдинг!! – деб ишорат этди. Жаллодлар келиб, Тоҳирни Зухрадан олиб (ажратиб), қатл майдонига келтирдилар. Зухражон ўтга тушган парвонадай бўлиб, отасининг оёқига ўзини ташлаб, ёлвориб:

– Мени ўлдир, ёримни озод қил! – деб бир ғазал айтди:

Шоҳ бобом, арзимни баён қилайин,
Мени ўлдир, ёрим озод айлагин!
Тоҳирнинг бошига қурбон бўлайин,
Мени ўлдир, ёрим озод айлагин!

Аввалбошдан Аллоҳ яратди бизни,
Боҳир билан иқроор этдинг шу сўзни,
Сўнг ажратмоқ бўлдинг икки юлдузни,
Мени ўлдир, ёрим озод айлагин!

Илтимос қил отамдан меҳрибон онам,
Кеча-кундуз ишқ ўтида ўртандим,
Тоҳирда не гуноҳ, гуноҳли мен ҳам,
Мени ўлдир, ёрим озод айлагин!

Мен бунда қолмасман, ўзим биламан,
Ханжар билан қора бағрим тиламан!
Тоҳирни ўлдирсанг, мен ҳам ўламан,
Мени ўлдир, ёрим озод айлагин!

Бугун бош қўймишам ишқнинг йўлига,
Назар этмай бу дунёнинг молига,
Ёрдан аввал тушсам ажал қўлига,
Мени ўлдир, ёрим озод айлагин!

Боғбон қўлин олма-нордан айирма,
Булбул юзин гулузордан айирма,
Ғазаб билан мени ёрдан айирма,
Мени ўлдир, ёрим озод айлагин!

Менинг ёрим Боҳир вазир ўғлидир,
Шоҳ зулмидан сийналари доғлидир,
Зуҳра билан бир иқроорга боғлидир,
Мени ўлдир, ёрим озод айлагин!

Алқисса, Зуҳражон сўзини тамом этди. Тоҳир:

— Эй, Зуҳражон, номардга бўйнингни бурма. Тақдирга чора бўлмас, — деди. Шу пайт шоҳ жаллодларга кўзи билан имлади. Жаллодлар Тоҳирни қатл этдилар.

Тоҳирнинг ҳар қатра қонидан «Зуҳра!» деган овоз чиқар эди, сўнг ҳар қатра қони қизил гул бўлиб очилди, халойиқ ҳайрон бўлиб қолди.

Зуҳра фақир қараса — иш битибдир. Ўзини майит устига ташлаб, беҳуш бўлди. Канизлар иккисининг ҳам устига парда тутиб, эл-кўздан яширдилар. Сўнгра юрт ўғли бўлиб, тобутни кўтардилар. Шунда Зуҳра ўзига келиб:

— Халойиқ! Нарн туринг, номаҳрамсиэ! — деди ва қирқ канизга юзланиб:

— Тоҳирни кўтаринг! — деб фармон берди. Барча қизлар йиғлашиб, фарёд қилиб, Тоҳирни кўтариб қўшқка келтирдилар. Унга олтин-зарбофдан кафан бичдилар, устига минг беш юз туманлик кирмони шолдан ўртук қилдилар. Олти минг туман харж этиб, шаҳар ташқарисида бир гумбаз (мақбара) бунёд қилдирдилар. Зуҳра қиз хазинанинг оғзини очиб, қирқ ботмон олтин-кумуш олиб, «то гумбазга боргунча, буларни Тоҳирнинг устидан сочинлар», деб, Гавҳарга берди.

Сўнг шаҳарнинг барча халқи тўпланиб, йигирма олти минг одам бўлиб, Тоҳирга жаноза ўқидилар. Ундан сўнг Тоҳирнинг устидан сийму зар сепдилар. Бир неча қорилар оят ўқиб, девоналар «ёҳу, ҳақ дўст!» деб, дарвишлар зикру сано айтиб, шайхлар нолиш қилиб, маддоҳлар ғазал ўқиб, неча тенг-туш йигитлар, неча келин-қизлар қабр бошига бориб, Тоҳирнинг устига юз туманлик мушк-анбар сепиб, уни қабрга жойладилар. Шу маъракада Муллонафас ҳам бор эди. У айтди:

— Эй халойиқ, бўш кетманглар, ҳар ким шаҳиднинг кийимидан ё унинг устига ёпилган нарсадан бир ип олса, унга дўзах ўти ҳаромдир, — деди. Тоҳирнинг устига ёпилган нарсаларни эл-юртга тарқатиб, Зуҳра халққа

¹Ўртук — кўрпа. чойшаб.

жавоб берди, ўзи қирқ канизи, уч юз қори билан ул ерда қолди. Бу кеча тонг отгунча, ўша ерда бўлдилар. Ундан сўнг Зухра уч кун ичида Тоҳирнинг ҳамма маъракасини ўтказиб, ош-сувини бериб, кўшкига келди. Боғини ва кўшк-асбобини канизларига улашди. Ундан қора чодирини бошига бурканиб, қора кийиниб, Тоҳирнинг қабрини зиёрат қилишга кетди. Бунинг кўзининг ёшидан юрган йўллари ҳўл бўлиб борар эди. Шу пайт энаси югуриб изидан етиб:

— Эй болам, ўлган одамнинг изидан ўлмоқ бўлмас. Ўлгандан фойда йўқ. Тирикларга хизмат қил, ўлик арслондан тирик сичқон яхшидир! Қоработир ўзингнинг қариндошинг, унга кўнгил бер, — деб насиҳат қилди.

Зухра,

— Эй она, оёғингни гўрга тиқиб ўтирибсан, бундай сўзларни айтишга нечук оғзинг борди? — деб, бир абёт ўқиди:

Онажон, айтмагин бундай сўзингни,
Мен ваъдамга вафо қилмасам бўлмас,
Айтганинг рост бўлса, кўрмай юзингни,
Тоҳирнинг изинда ўлмасам бўлмас.

Худойим айласа лутфу иноят,
Тоҳирнинг руҳига хатм этиб оят,
Ёримнинг қабрини айлаб зиёрат
Ул ерда лош бўлиб қолмасам бўлмас.

Энди менинг раҳмим келмас бу жона,
Бу ишлар бизларга бўлди баҳона,
Жонимни топшириб қодир субҳона,
Жасадим тупроққа солмасам бўлмас.

Толейим терс келди, иқболим синди,
Ажал соқий бўлди, шаробин сунди,
Ёрнинг хумориндан ойилдим¹ энди,
Хазон урган гулдек сўлмасам бўлмас.

¹Ойилдим — ҳушимга келдим..

Зухра айтар, ширин жоним демасман,
Ўлсам ҳам Тоҳирдан умид узмасман,
Ёр унда, мен бунда йиғлаб кезмасман,
Бориб ёр қабринда қолмасам бўлмас.

Алқисса, Зухра сўзини тамом қилди. Онаси ҳар қанча тавалло қилсин, таваллосини олмади. Шунда онаси деди:

— Эй қизим, агар юз кун ёлворсам ҳам менинг айтганларимни қилмас экансан, сенинг ишингга чора тополмадим. Эй қўзим, ростини айтсам, сеники тўғридир, сенинг йўлинг ҳақдир. Тоҳир сенинг йўлингда ўлди. Сен ҳам унинг йўлида ўланг керак. Энди қолганини ўзинг биласан, — деб йиғлаб, уйига қайтди. Зухражон ҳам қабрга зиёратга жўнади.

Энди хабарни Қоработирдан сўранг. У боғнинг канорида букилиб, Зухранинг ўтар йўлини пойлаб турар эди. Бирдан Зухранинг келаётганини кўриб олдинга чиқди. Аммо Зухра бунинг нима хаёлда келаётганини билмади. Шу пайт Қоработир Зухранинг олдига келиб, таъзим-тавозеъ билан арзиҳол сўраб, Зухрага қараб беш калима сўз айтди:

Зухражон, арзим бор, недир гуноҳим,
Ҳолимдан бир хабар олсанг не бўлди?
Менга раҳм айлади карамли шоҳим,
Бу ҳолимдан хабар олсанг не бўлди?

Мен сенинг ишқингда қайнабон-тошиб,
Сен юрибсан рақибларга бош қўшиб,
Ағёрдан айрилиб, хилватга тушиб,
Оқ қўлинг бўйнимга солсанг не бўлди?

Мен ошиқман сенинг каби жонона,
Кунда юз ўртарсан қасд этиб жона,
Қошингдан қувларсан топиб баҳона,
Отанг берган пандин олсанг не бўлди?

Лочиндек термулиб, ҳар ёна боқиб,
Кокилинг шоналаб, қаддинга тўкиб,

Қизларга бош бўлиб, сайрона чиқиб,
Қошимда ўйнабон-кулсанг, не бўлди?

Тоҳирим кетди деб тилга келтирма,
Хуш кунингни ҳасрат билан ўтирма,
Қора кийиб, ғамгин бўлиб ўтирма,
Қоработир кўнглинг олсанг не бўлди?

Алқисса, Қоработир сўзини тамом қилиб:

— Эй Зухражон, мен фақирга ҳам раҳм эт! Мен ҳам сендан умидвор бўлиб, кеча-кундузимни оҳу зорда ўтказаман, — деди. Зухра бунинг туришидан қўрқувга тушиб, «бу бадбахт бирдан менга қўлини теккизиб, беобрўй қилмасин!» деб, хавфланиб, Қоработирни қайтариш фикри билан бўлиб:

— Эй ботир, энди мен сеники бўлдим. Аммо Тоҳир ҳам менинг йўлимда кўп заҳматлар чеккан ўғлондир. Сен кўп шошилма, унинг ош-сувини бориб, ўзимни мотамдан чиқарайин, сўнгра давронни сен билан сурайин, сен ахир менинг асл қариндошимсан-ку, сен тўй анжомларини тутавер, энди даврон сенинг қўлингга ўтди, — деди.

Бу гапга Қоработир ишониб, кайфи кўк бўлиб, бориб Зухранинг отасига:

— Подшоҳи олам, қизингизнинг аввалдан бизга кўнгли бор экан, — деди. Подшоҳ ҳам хушвақт бўлди.

Зухражон Қоработирни ҳийла билан юбориб, канизларига қараб бир сўз айтди:

Гулзода, Гавҳарим, эшит сўзимни,
Нолалар чекарман ёрнинг йўлинда.
Тоҳир учун барбод қилиб ўзимни,
Жигарим ёқарман ёрнинг йўлинда.

Ошиқликда очилмади чиройим,
Кетди ёрим, энди кимдан сўрайин,
Бугун жон уйини — жисмим саройин,
Қасд этиб йиқарман ёрнинг йўлинда.

Магар шундан аввал олса жонимни,
Кул этарман ёқиб устухонимни,

Ёр қабрига бориб, қирмиз қонимни
Сув каби тўқарман ёрнинг йўлинда.

Отам ғамга солди ожиз бошимни,
Сел каби оқизди қонли ёшимни,
Жоним барбод қилиб, азиз лошимни
Итларга берарман ёрнинг йўлинда.

Зухра айтар, қора бахтим қорарди,
Қоработир менга харидор эрди,
Тоҳиржоним менинг учун жон берди,
Дунёдан чиқарман ёрнинг йўлинда.

Зухра сўзини тамом этиб:

— Эй қизлар, йиғи билан бир иш битмас, юринглар, Тоҳирбекнинг қабрини зиёрат қилайлик — деб, канизлари билан қўшилиб, мақбарага кетди. Улар зиёрат этиб, қабрнинг бошинда анча вақт йиғлашиб қайтдилар.

Зухра қиз рўмолини қабр бошида яшириб қолдирди. Зухражонни иши йиғламоқ эди, йўлда ҳам йиғлаб бошлади. Аммо рўмолини олиб, кўзининг ёшини артаман деса, рўмоли йўқ... «Менинг рўмолим қани?» дегандан сўнг, қизларнинг ҳар бири ҳар томонга рўмолни излаб кетди. Зухра ҳам яна мақбарага қараб юрди.

Унинг белида бир ханжари бор эди, шуни суғуриб олди-да, калимаи шаҳодатни ўқиб, ханжар дастасини пастга қаратиб, тифини юқорига қаратиб, «Эй Тоҳиржон, менга ёлғон дунё керак эмас, сенинг дийдоринг керак!» деб ханжарнинг устига ўзини ташлади — ханжар юрагидан кириб, орқасидан чиқди. Гул тани қонга бўялди — жони жаннатда Тоҳирбек билан қовушди...

Канизлар у ёқ-бўёқни қараб рўмолни топмай, яна Зухранинг ёнига қайтдилар. Қарасалар, Зухра қонга булғониб ётибди. Қизлар йиғлаб, унга мотам тутдилар. Бир канизни шоҳга жўнатдилар. Каниз бориб:

— Қизингиз жаннатга восил бўлди... — деб шоҳга хабар берди. Подшоҳ бу хабарни эшитиб, беҳуш бўлиб йиқилди.

Подшоҳ ҳушига келиб, ўриндан турмоқчи бўлди. Вазирларнинг ҳар бири унинг қўлтиғига кириб, уни кўтардилар. «Ошиқлар шундай иш қилибди-

лар» деб, ҳайрон қолдилар, баъзилар хафа бўлмай, «баракалла!» деб юбордилар. Зухранинг жасадини Тоҳирбекнинг ёнига қўйдилар. Шу пайт Бобохон келди. Кўрса — қизи қонга бўялиб ётган экан, шоҳ ёнбошига уч марта уриб, «во ҳасрато! во надомато! бундоқ иш бўлишини билмадим!» деб, отидан отилиб тушиб, Зухрани қучоқлаб, беҳуш бўлиб йиқилди. Унинг ҳушига келтирдилар. Шоҳ шу ҳолда зор-зор йиғлаб, бир абёт айтди:

Во ҳасрато, айро тушдим,
Топарманми, болам, сени!
Найлайин, ёндим, туташдим,
Топарманми, болам, сени!

Инондим рақиб сўзига,
Зор бўлдим қадам тўзига,
Юзим қўйсам гул юзинга,
Топарманми, болам, сени!

Ҳавас этди яқин-ётим,
Қурисин Бобохон отим.
Йиғлатдим икки зурёдим,
Топарманми, болам, сени!

Ўпиб отим оёғидан,
Сўзлади дарди доғиндан,
Зухражон учди боғиндан,
Топарманми, болам, сени!

Қоралар чекинг юзима,
Зулм айладим ўз-ўзима,
Жабр этдим якка қизима,
Топарманми, болам, сени!

Ҳақ ошиқ экан, билмадим,
Раҳмат назарин солмадим,
Ваъдага вафо қилмадим,
Топарманми, болам, сени!

Зухражон, қайдасан, қайда?
Отанг бўлсин сенга банда.
Йиғларман умрим ўтганда,
Топарманми, болам, сени!

Тавалло этди телмуриб,
Раҳм этмадим бағрим эриб,
Энди қолмишам сарғариб,
Топарманми, болам, сени!

Бобохон, ёниб сўзласам,
Кетган йўлимни кўзласам,
Ёруғ жаҳонни изласам,
Топарманми, болам, сени.

Бобохон сўзини тамом этди. Шу пайт етиб келган Зухранинг онаси сочини ёйиб, бағрини поралаб, кўзидан ёш оқизиб:

– Во ҳасрато! Зухражондан айрилдим! – деб, Зухранинг устига ўзини ташлаб, қизини қучоқлаб, беҳуш бўлиб йиқилди. Бир замондан сўнг ҳушига келиб, кўксини кўксига қўйиб, «эй фарзандим, жиғарбандим!» деб, зор-зор йиғлаб, бир абёт ўқиди:

Нотавон фарзандим, азиз чироғим,
Армон билан ғариб ўлган Зухражон!
Рақиблар макридан синди бутоғим!
Ишқ йўлида шаҳид ўлган Зухражон!

Ханжар билан қора бағрин чок этиб,
Тамом аъзоларин дарднок этиб,
Ишқ йўлинда азиз жисмин хок этиб,
Ёрим дея ғариб ўлган Зухражон!

Дўстларин йиғлатиб, ёвни кулдириб,
Душман ҳийласига ақлин олдириб,
Отаси сабабли ўзин ўлдириб,
Ёрим дея ғариб ўлган Зухражон!

Мен отанга айтган эдим бу дарди,
Англамади, бошқа ёққа юз бурди,
Сендан безди, рақибларга дил берди,
Бир ғамхўрсиз ғариб ўлган Зухражон!

Ёр дея дунёнинг завқиндан кечиб,
Ҳар кимга телмуриб, кўз ёшин сочиб,
Тоҳиржон деб, охир қора ер қучиб,
Ишқ йўлида ғариб ўлган Зухражон!

Подшоҳ бўлар ғарибларнинг панаси,
Қизина қасд этди, недир гуноси?
Менман Зухра қизнинг ғариб онаси,
«Энам!» дея, ғариб ўлган Зухражон!

Алқисса, онаси «Зухранинг ўрнига мен ўлсам бўлмасмиди?» — деб, кўп йиғлади.

Сўнг подшоҳ аркони давлати билан маслаҳатлашиб, Тоҳирнинг гумбази ёнида яна бир гумбаз қурдириб, ичига қандиллар остириб, қориларни қабр бошида ўтиргизиб, Қуръон ўқиттирди. Зухрани шунга дафн қилдилар.

Энди сўзни Қоработир лашкарбошидан сўранг. Қоработир ўзида бор пулни харжлаб, дўстларидан ҳам олти минг туман пул қарз олиб, тўй тадориқини бошлаган эди. Аммо бу воқеаларнинг чиндан рўй берганини эшитиб, юрагига тош уриб йиғлади. Бориб кўрса, Зухра билан Тоҳирнинг ҳар бири бир мазори шариф бўлиб ётибдир. Ҳар мазордан бир қизил гул ўсиб чиқиб, икковлон осмонга чирмашиб кетибдир. Қоработир буни кўриб, ўзига хижолат бериб (ўзини уялтириб): «Эй Қора! Сен Зухра билан Тоҳирнинг бир ерда кезганини кўриб қизғанар эдинг, мана! энди иккисини яна бир ерда кўряпман. Бу кўрганингдан ўлгани яхши эмасми?» — деб, Зухранинг мазорига ханжарини ўрнатиб, ўзини уч маротаба ханжарнинг устига тошламоқчи бўлди, аммо юраги қиймади. Шу ерда бир ёшулли одам бор эди. У одам деди:

— Эй Қоработир! Сен ҳам ўзингни ошиқман деб ҳисоблаб, бу ётган ошиқларга бир соат ҳам роҳат кун кўрсатмадинг! Булар бир-бири учун жонини фидо қилдилар. Баракалла! Жонинг бунчалар ширин экан! — деди.

Қоработир бу хижолатли сўзни эшитиб, қўзини юмиб, ўзини ханжарнинг устига ташлаб, жон берди. Қоработир ўлмасидан аввал «Менинг жасадимни Тоҳир билан Зухранинг орасига жойланглар» — деб васият қилган эди. Қоработирни васиятига кўра икки ошиқи покнинг қабри орасига жойладилар.

Аллоҳнинг қудрати билан Қоработир мозори устидан бир иттизган¹ дарахти ўсиб чиқди ва ул дарахт Зухра билан Тоҳирнинг мазоридан ўсиб чиққан гулларга етиб, озор берар, гулларнинг япроқларини пора-пора этарди.

Қоработирнинг қабри орасига қўйилгани учун Зухранинг руҳи норози бўлди ва Бобохон ухлаб ётганида тушига кириб, унга юзланиб, шу ғазални айтди:

Бизга золим, элга меҳрибон шоҳим,
Дунёда зулминга дучор айладинг,
Мен сенга не қилдим, недир гуноҳим?
Қизингни ўзинга ағёр айладинг.

Бу дунёдан охиратга отилдим,
Фалак билан нард ўйнадим — ютилдим,
Хурсандман жабрингдан қочдим, қутулдим,
Яна бизга бунда озор айладинг.

Малҳам бўлмай рақиб қўйган ярага,
Бермоқ бўлдинг мени ўша Қорага,
Ул дунёда Қора тушди орага,
Яна ора ерда мазор айладинг.

Қаҳр этиб айирдинг ёридан ёрин,
Устимизга қурдинг ўлим бозорин,
Кўрсатмадинг бир-бировнинг дийдорин,
Яна бизни орзу дийдор айладинг.

Раҳмат истаб, ўпдим пойинг гардиндан,
Оқтирдинг, қувладинг ёрни юртингдан,

¹Иттизган — дарахт номи.

Ҳеч ерда тинмадим сенинг дардингдан,
Ўзинг ишратингда қарор айладинг.

Унда қолдинг ошиқларнинг қонина,
Мунда ўтлар солдинг ширин жонина,
Зухра айтар, келдим, ота, ёнинга,
Армоним кўп, сўзим изҳор айладим.

Подшоҳ Зухрадан сўзини эшитиб: сесканиб уйғонди. Хизматкорларига:
— От тайёрланглар — деб буюрди. Отни ҳозирладилар. Подшоҳ отла-
ниб, вазирлари билан қабр бошига борди. Кўрса — Тоҳир билан Зухранинг
ҳар бирининг қабрининг устидан бир гул чиқиб, осмонда чирмашибдилар,
ҳар гулнинг бошида бир булбул бор. Аммо Қоработирнинг қабри устидан
бир итгизган дарахти кўкариб, гулларга етиб, япроқларига озор берадир.
Итгизган устида бир бойқуш фарёд уриб қийқирадир.

Подшоҳ буларни кўриб ҳайрон қолди ва «Қоработир билан буларнинг
душман эканлигига мана бугун тушуниб етдим!» деб, дарҳол унинг мозори-
ни йиқдириб, жасадини судратиб чиқариб, бошқа бир майдонга кўмдирди.
Икки катта анҳорни ва Зухранинг боғини ошиқлар йўлига деб вақф ерлар
қилиб белгилади. Уларнинг қабрларининг устида олти юз қуръонхон (ду-
оғўй) кўйиб, маош белгилаб кўйди.

Энди хабарни Моҳим қиздан эшитмоқ керак.

Моҳимжон бир кеча ётганида тушига бир руҳи пок кўриниб «Эй Мо-
ҳимжон! Бизнинг бошимизга улуғ бир иш тушибдир» деди. Моҳимжон
қичқириб уйғонди. Бунинг қичқириғига канизлар йиғилишиб:

— Эй Моҳимжон! Нима аҳвол кўрдинг? — деб сўрадилар. Моҳимжон
йиғлаб, юрагини доғлаб, бир сўз айтди:

Эй меҳрибоним, йўлдошим,
Топарманми, ёрим, сени?
Қурбон қилай молим-бошим,
Топарманми, ёрим, сени?

Ишқингда мен бўлдим ғариб,
Ҳам заъфарондай сарғариб,

Тун кечаларда ахтариб,
Топарманми, ёрим, сени?

Эй нозанин, сиймин бадан,
Жон кетди, бунда қолди тан,
Эй ҳиммати олий қўҳан,
Қайдан топай, ёрим, сени?

Ҳар лаҳза мен қилдим ҳавас,
Бўлсам яна бир ҳамнафас,
Эй қодир фарёдрас,
Қайдан топай, ёрим, сени?

Бечораи мискин бўлиб,
Йўллар бошинда телмуриб,
Ҳар дам юракда оҳ уриб,
Қайдан топай, ёрим, сени?

Бир булбули нолаи зор,
Бер ҳожатим, парвардигор,
Бўлдим йўлинда интизор,
Қайдан топай, ёрим, сени?

Эй шами анвор ваз-зуҳо!
Эй ҳодийи нури ҳидо,
Эй гулшани боди сабо,
Қайдан топай, ёрим, сени?

Моҳим айтар, эй сарви бўй,
Нола қиламан мисли най,
Орзуда ман, ҳуснинг кўрай,
Қайдан топай, ёрни, сени?

Алқисса, Моҳимжон сўзини тамом қилди. Гулзода каниз Моҳимжонинг нолишига тоқат қилолмай, бир ғазал айтди:

Бу кеча не воқе кечди бошингдан?
Хабар беринг, Моҳим гулим, не бўлди?
Қирқ канизинг қурбон бўлсин қошингдан,
Хабар бергин, Моҳим гулим, не бўлди?

Олам куяр нолишингдан, зорингдан,
Учирдинг булбулни гулузорингдан,
Не хабар эшитдинг севар ёрингдан,
Хабар бергил, Моҳим гулим, не бўлди?

Ё аҳвол кўрдингми — Тоҳир ўлдими?
Ё сарғайиб гулдай — юзи сўлдими?
Ёки ожиз кўнглинг мендан қолдими?
Хабар бергин, Моҳим гулим, не бўлди?

Шум айролиқ ели ҳар ён эсибдир,
Ёки шундан ғам-қайғулар босибдир,
Оҳу ноланг қора бағрим кесибдир,
Хабар бергин, Моҳим гулим, не бўлди?

Қайғу-ғамдан ўзинг безор айлагил,
Канизларга кулиб, гуфтор айлагил,
Гулзодага сўзинг изҳор айлагил,
Хабар бергил, Моҳим гулим, не бўлди?

Моҳим қиз Гулзодага жавоб бериб, бир ғазал айтди:

Ётганимда ёмон бир аҳвол кўрдим,
Ошиқлар кўзимга аён кўринди,
Ёрилди юрагим, сесканиб турдим,
Кўзимга бир руҳи равон кўринди.

Тоҳирни кўрмишам саҳарнинг чоғи,
Дор остида кўрдим, бўйнинда боғи,
«Моҳимжон!» деб йиғлар, бағринда доғи,
Ошиқларга охирзамон кўринди.

Зухра қиз дейдилар бир пари пайкар,
Қора киймиш ўз бўйига баробар,
Бағрига хезланар қўлинда ханжар,
«Тоҳир!» деб кўзлари гирён кўринди.

«Тоҳир!» деб йиғлашар юрт ўғли чандон,
Магар Тоҳир ўлмиш ё жойи — эиндон,
Жаллодлар жам бўлиб, чарх уриб ҳар ён,
Ошиқлар устинда туман кўринди.

Моҳим айтар, Зухражонни кўрмишам,
Паришон ҳолидан хабар сўрмишам,
Деди: «Ўз бағрима ханжар урмишам»,
Юракда ўт, бағринда қон кўринди.

Моҳимжон сўзини тамом қилиб:

— Эй Гулзодажон! Мени бир неча вақтдан бери баттар ғам босар, тушимда кўзимга бир руҳи пок кўринади. Ўзи зулм остида, келиб бўйинини буриб: «Бошимизга иш тушди, тезроқ кел!» деб ухлатмайди. Мен билмадим, бу Тоҳирнинг руҳими, ё ғайри бир руҳи покми? Агар ошиқлар ўлган бўлсалар, хизматларинда бўлсам, — деди ва хазинада бор пулини сандиққа солиб, «Бир сардор топиб, от-яроқ анжом этиб, йўл ҳозирлигини кўринг!» деб, канизларига амр этди.

Бу хабар Моҳимжоннинг отаси Одилшоҳга етди. Одилшоҳ вазири билан отланиб, Моҳимнинг олдига келиб:

— Эй қизим! Заифаларга сафаркашлик (йўлга чиқиш) номуборак бўлар — деб, бир сўз айтди, Моҳим ҳам жавоб бериб турди:

Одилшоҳ:

Ўлганларнинг изинда ўлмоқ бўларми?
Меҳрибоним, севар кўзим, қайт энди!
Татар кетсанг, қайтиб келмоқ бўларми?
Кўнгил ҳушим, кўрар кўзим, қайт энди!

Моҳим:

Одил бобом, менга рухсат бергайсиз,
Бориб Тоҳиримни кўрмасам бўлмас!

Қаъбам — сиз, қиблам — сиз, бирга юргайсиз,
Бошим ул дукона урмасам бўлмас!

Одилшоҳ:

Кўзинга кўринган ул руҳи покдир,
Зухражон ёнинда тупроқдир, хокдир,
Йўллар кўп йироқдир, кўрмоқлик йўқдир,
Моҳимжоним, севар кўзим, қайт энди!

Моҳим:

Ойим тутилгандир, куним яшринган,
Ақлим чошиб кетди ҳижрон дардиндан,
Тоҳирнинг бошига кўп ишлар минган,
Бориб, хизматинда турмасам бўлмас.

Одилшоҳ:

Зухра нобуд бўлмиш шоҳнинг қаҳринда,
Аждарнинг оғзинда, илон заҳринда,
Сенга ҳамдам кўпдир Бағдод шаҳринда,
Меҳрибоним, Моҳимжоним, қайт энди!

Моҳим:

Бундай сўзлар қурма, бобо, тилларда,
Жоним чиқиб, лошим қолсин чўлларда,
Суякларим нишон бўлсин, йўлларда,
Тоҳир деб, бу йўлда ўлмасам бўлмас!

Одилшоҳ:

Юртнинг шоҳи менман, оламга хонман,
Келтирай Тоҳирни, ҳукми равонман,
Қайт йўлдан, сен учун бир меҳрибонман,
Кўрар кўзим, севар кўзим, қайт энди!

Моҳим:

Бағдодда бир кимса эшитмас сўзим,
Ёрдан айри заъфарондир гул юзим,

Жасадим кул бўлсин, кўр бўлсин кўзим!
Мен ҳам улар каби бўлмасам бўлмас!

Одилшоҳ:

Одилшоҳ дер, тутгил менинг сўзимни,
Сенинг учун барбод этай ўзимни,
Қизим, Татар томон тутма юзингни,
Юргин Бағдод сари, қўзим, қайт энди!

Моҳим:

Моҳим айтар, ёр эшитсин нолишим,
Ёрим не кулфатда, ғофилдир бошим,
Кўрар кўзим, меҳрибоним, йўлдошим,
Ҳоллариндан хабар олмасам бўлмас!

Булар сўзларини тамом қилдилар. Шу пайт кунчиқар томонда бир гард (тўзон) пайдо бўлди. Кўрсалар — карвон экан. Моҳимқиз: «Менинг Тоҳирим тарафиндан келаётган карвондир» деб, бориб карвоннинг олдидан чиқди, карвонбошига салом берди. Карвонбоши алик олди:

— Эй моҳируй, нима хизмат бор? — деди. Шунда Моҳимқиз йиғлаб, карвонбошидан хабар сўраб, бир абёт айтди:

Хабар бер, карвонлар, қайдан келарсиз?
Мени чўх ерлардан хабардор айланг.
Тоҳиржондан хабар сўрасам, биларсиз?
Хазон урган кўнглим лолазор айланг.

Чўх ҳайрон бўлмишам бир ёр ишқиндан,
Саргардонлик рақибларнинг рашкинда,
Не хабар бор Зухражоннинг кўшкинда?
Менга рост сўзлардан эътибор айланг.

Ёрим кетди бунда қолдим саргардон,
Кўнглим орзу айлаб, кўзларим гирён,
Ширин жоним қилай йўлинда қурбон,
Менинг бу сўзларим эътибор айланг.

Ростин сўзлаб, хабар айтсанг ўзиндан,
Айланарман ёрни кўрган кўзингдан!
Шод-хушнуд айлагин ширин сўзингдан,
Ёки бундан баттар беқарор айланг!

Зухрам дея кетди Бағдод юртиндан,
Кўларимга суртсам пойи гардиндан,
Моҳим ўлса керак анинг дардиндан,
Ё ўлди дегайсиэ, ёки бор айланг!

Моҳим сўзини тамом қилди. Карвонбоши ҳам Моҳимқизга қараб, бир сўз айтди:

Бизни сўрсанг, шаҳри Татар юртиндан,
Карвонларим азми-сайрон айлади.
Қирқ кун бўлди, айролиқнинг дардиндан,
Барчаларнинг ақлин ҳайрон айлади.

Зухражон деярлар, Бобохон қизи,
Паришон кокилли, паризод ўзи,
Зару зарбоф кийган, тўни қирмизи,
Кўрганларнинг кўзин гирён айлади.

Зухра отлиғ нозанин қиз бор эди,
Боҳир ўғли Тоҳир интизор эди,
Бир-бирларининг дийдорига зор эди,
Бироз маҳал базми даврон айлади.

Шоҳ Тоҳирни «ўлдилинг!» деб буюрди,
Ўлмай туриб сенга салом юборди,
Ул кун хароб бўлди Татарнинг юрти,
Юрт «Ўғлим Тоҳир!» деб афғон айлади.

Тўққиз кунда Зухра чиқди майдона,
Жайрон каби чирлаб кезди ҳар ёна,
«Вой Тоҳир!» деб ханжар урди у жона,
Ёр йўлинда жонин қурбон айлади.

Мудом йиғлаб, ўзин ўлимга чоғлаб,
Сўнг жонга қасд қилди ўзин пичоқлаб,
Шаҳид бўлди ёр қабрини кучоқлаб,
Икковин бир ерда пинҳон айлади.

Эўр карвонбошиман, Маҳжудир отим,
Ошиқлар мақсади — менинг муродим,
Тоҳир тирикликда: «Менинг ҳаётим —
Моҳимни кўрсам» деб, армон айлади.

Карвонбоши сўзини тамомлаб, шундай деди:

— Эй Моҳимжон, Тоҳирбек отли бир йигит бор эди, отаси вазири аъзам эди. Бу Тоҳир Бобохон подшоҳнинг қизи Зухражонга ошиқ бўлди. Зухражон ҳусни чиройда олам-жаҳонларга баробар эди. Тоҳир Бағдоддан бориб, Зухражонга қовушиб, бирга кезиб юрган вақти, чуғул кимсаларнинг бири Бобохонга бориб ёмонлабди. Бобохон Тоҳирни ўлдиришга буйруқ берди. Зухра ҳам Тоҳирнинг қабрининг тепасида юрагига ханжар уриб, «Тоҳир!» деб жон берди. Халойиқ бу хил ғавғони кўриб: «Ошиқлар бўлмас экан, биз ҳам шаҳарларда турмасмиз, шоҳдан зулм келса биз ҳам, вилоят ҳам хароб бўламиз!» дейишиб, ҳар ким ҳар ёнга бош олиб қочди. Бизлар ҳам шу тарафларга келишимиз, — деди.

Моҳимқиз бу хабарни эшитиб, дод-фарёд қилиб, бир сўз айтди:

Юракда бор юз минг дардим,
Мен нечук дармон айлайин!
Тангри ишига тан бердим,
Армон — юз армон айлайин!

Мен ҳам тўқарман қонимни,
Тополмаслар нишонимни,
Ёр учун ширин жонимни,
Мардуди жаҳон¹ айлайин!

¹ *Мардуди жаҳон* — дунё томонидан рад қилинган, қувилган.

Етишди ажал лашкари,
Мен найлайн сийму зари,
Сийнамга уриб ханжари,
Қора бағрим қон айлайн!

Борсам ёрим ётган ера,
Сийнамга солурман яра,
Қўшилиб Зухра, Тоҳира,
Мен ҳам чўх даврон айлайн!

Ёр эшитсин фигонимни,
Тарк этай хонумонимни,
Азиз тан, ширин жонимни
Ёримга эҳсон айлайн!

Моҳим айтар, ишқ қўлинда,
Сайраюрман ёр гулинда,
Мен ҳам ошиқлар йўлинда
Бошимни қурбон айлайн.

Моҳим бу сўзини тамом қилиб, қўлига ханжар олиб ўзини ўлдирмоқчи бўлди. Аммо шу вақт Шаҳрижон унинг қўлини тутиб, Одилшоҳга хабар юбориб: «Моҳимқиз ўзини ўлдирмоқчи бўлаётир, тезда чора кўринглар!» деб чопар юборди. Бу хабар шоҳга етди.

Одилшоҳ келиб:

— Эй қизим! Мақсадинга етарсан, ўзингни ҳалок қилма, уч кун сабр қил, лашкар йиғиб кетамиз! — деди.

Моҳим ноилож бўлиб, таъаммул қилди. Шоҳ:

— Қаерда лашкар бўлса, тўплансин! — деб фармон берди. Уч кун ичида шу қадар лашкарлар жамъ бўлдики, ҳисобга олинганининг сони тўқсон икки мингга етди ва баққолу базэозлар билан бирга юз минг лашкарлик қўшин тайёр бўлди. Сўнг сипоҳсолор Одилахаджон лашкарбоши келиб, шоҳга бош эгиб салом берди ва:

— Шоҳ! Сарваро! Илоҳи давлат ҳумоюннингиз фуқаролар бошидан қўтарилмасин! Тождорлигингиз барқарор бўлсин! Бу камина хизматқорингизга не амрингиз бор? — деди.

Шоҳ:

— Эртага юриш табли¹ни уриб, лашкарни кунчиқар томонга равона қиларсан, — деди.

Сипоҳсолор бош эгиб, иззат-икром билдирди ва лашкарни йўлга солди.

Сўнг подшоҳ Моҳимжоннинг ёнига келиб, биргаликда лашкарларнинг изидан кетдилар. Оз фурсатда Журжон шаҳрига етдилар. Шаҳри Журжоннинг волийсини Карамхон дер эдилар. Унинг қирқ минг лашкари бор эди. Қўшин сардори Мўйсафид билан Қамарулзамон эди. Карамхон уларнинг бирини ўнг қўл вазир, бирисини чап қўл вазир қилиб:

— Одилшоҳ Шаҳри Журжонга келибдир. Бунчалик лашкар нима учундир² — деб, Мўйсафид сардорни хабар олмоққа юборди. Мўйсафид сардор Одилшоҳнинг хабарини Карамхонга етказди. Карамхон деди:

— У ошиқларнинг қонини сўраб бораётган бўлса, сен ҳам лашкарингни бошлаб кет!

Мўйсафид сардор Одилшоҳга:

— Мен ҳам Тоҳир билан ота-ўғил тутинган эдим. Рухсат берсангиз, мен ҳам ўттиз минг лашкар қўшиним билан сизларга қўшилай, — деди.

Одилшоҳ хушвақт бўлиб бу хабарни қабул қилди. Мўйсафид сардор лашкарини тўплаб, бир абёт ўқиди:

Тоҳирим қатл бўлмиш Татар элинда,
Юринг, беклар, савашмоққа кетамиз!
Мен ҳам ўлсам дейман унинг йўлинда,
Юринг, беклар, савашмоққа кетамиз!

Юз минг лашкарим бор, мардларнинг марди,
Саҳронинг фаланги, тоғларнинг гурди,
Менинг қиёматлик у ўғлим эди,
Юринг, беклар, савашмоққа кетамиз!

Оғзи қон гурдларга фармон қиларман,
Бобохон бошига кўп иш соларман,
Ота-ўғил, она-қизни айрарман.
Туринг, беклар, савашмоққа кетамиз!

¹ Табла, табл — довул, барабан.

² Гурди — бўриси.

Қаҳр этиб, ғанимдан қонлар тўқарман,
Мулкин хароб айлаб, шаҳрин йиқарман,
Бобохонни тутиб, дорга чекарман,
Юринг, беклар, савашмоққа кетамиз!

Ошиқларга ситам қилмиш Бобохон,
«Тоҳирим!» деб, йиғлаб ўлмиш Зухражон!
Ўлдирмасам менда қолар чўх армон,
Туринг, беклар, савашмоққа кетамиз!

Бобохон ўғлимни тортибди дора,
Йиғлаб-йиғлаб Зухра бўлмиш бечора,
Шул сабабдан бағрим бўлди садпора,
Юринг, беклар, савашмоққа кетамиз!

Мўйсафид дер, агар жон бўлса танда,
Қиёмат номусин қўймасман унда,
Излайман, топаман қочса шу банда,
Юринг, беклар, савашмоққа кетамиз!

Мўйсафид сардор шу сўзларини айтиб, Одил шоҳ билан қўшилиб йўлга равона бўлди. Булар ўн тўққиз кун деганда Татар шаҳрига етиб, Зухрақиз боғининг ташини қуршаб олдилар. Моҳимқиз канизлари билан Зухранинг кўшигига чиқиб, жиҳозларини тушириб, созлаб, таъмизлаб¹, шунда манзил тутди. Қоравуллар бориб:

— Эй Бобохон! Ўлим сенга муборак бўлсин! Бир лашкар келибдир, мўр-малахда² сон бор, бу лашкарда сон йўқ! — дедилар.

Бобохон: «Келганлар элми ё ёғийми? Билиб кел!» деб, вазирини юборди. Вазир келиб, Одилшоҳнинг боргоҳида уч марта тупроқ ўйиб:

— Шоҳ! Жаноби олийга арзим шуки, мени Бобохон юборди. «Нима хизмат бор ва нима фармонинг бўлса, менга изҳор этсинлар, заҳмат чекиб, бу шаҳарга муборак юзларини кўрсатибдилар», — деб айтиб юборди, — деди.

¹Таъмизламоқ — яхшилаш, тузук кўринишга келтириш.

²Мўр-малах — чумолилар ва ҳашоратлар.

Одил шоҳ:

— Эй вазир! Билгин ва огоҳ бўлгинки, менинг Тоҳир исми тутинган ўғлим бор эди, у бундан уч ой аввал Татар юртига келиб, маъшукаси — Зухра қизга қовушиб эди, аммо Тоҳирни Бобохон ўлдирибдир. — деди.

Шунда Мўйсафид сардор ҳам:

— Ё Тоҳирнинг қонини берсин, йўқса бир соат ичида кунфаякун қиламан, — деди.

Вазир бу хабарни Бобохонга етказди. Бобохон:

— Кишининг устига беҳабар келмаслар. Менга уч кун муҳлат берсин, — деди ва уч кундан кейин лашкари билан уруш майдонига чиқди. Икки тарафдан уруш таблалари қоқилди. Мўйсафид сардор лашкарларига низом бериб турар эди. Бобохон ҳам саф чекиб турарди. Шу пайт Одил шоҳ: «Уруш бошланглар!» деб буйруқ берди. Соғу сўл қўшинлари ҳаракатга келди. Икки лашкар бир-бирига қотишди. Отларнинг тўзонидан осмон ерга, ер осмонга тутилди. Полвонлар оч гурд (бўри)лар янглиғ бир-бирини қийратарди. Шу равишда уч кун уруш бўлди: Мўйсафид сардор Бобохоннинг туғини назарлаб бориб, бир қилич урди — туғни туғдори билан ағдариб ташлади.

Бобохоннинг лашкари туғининг сарнигун бўлганини¹ кўриб, қочмоққа юз урди. Бобохон буйруқ бериб, аскарларни сафга қайтармоқчи бўлди. Шу пайт Мўйсафид сардор етиб келиб, Бобохоннинг устига каманд (тўр) ташлаб, уни от устидан зўр билан ерга ағдарди ва судраб равона бўлди.

Ул соат ҳазрати Исо алайҳиссалом ва ҳазрати Хизр алайҳиссалом иккиси Зухра билан Тоҳирнинг мазорига қараб:

— Эй кўшакларим!² Бугун сизларнинг тўй-томошаларингиздир, туринглар!» — деб, ғойиб бўлдилар.

Ошиқларнинг жасадига жон келганларидан сўнг улар жангни кузатиб турдилар. Шу пайт Мўйсафид сардор камандланган Бобохонни Одилшоҳ ҳузурига олиб келди.

Одилшоҳ:

— Бу фалокатни ошиқларнинг ёнига олиб боринглар. Улар отасининг гуноҳини кечадими-кечмайдими, ўзлари биладилар. Бўлмаса, уни қатл қиламиз! — деди.

¹ Сарнигун бўлмоқ — боши паст, оёғи баланд бўлмоқ.

² Кўшак — туянинг эмадиган бўтаси. Бу ерда эркалаш маъносида ишлатилган.

Мўйсафид сардор Бобохоннинг калласига қамчилаб, судраб, Зухражоннинг ёнига олиб борди. Бобохон Зухражонга ёлвориб, бир сўз деди:

Қойилман тангри ишига,
Келдим, Зухражоним, сенга!
Шум фалакнинг гардишига,
Келдим, Зухражоним сенга!

Ғарибман, бағрим поради,
Сийнамда юз минг яради,
Арзим кўп, юзим қоради,
Келдим, Зухражоним, сенга!

Ошиқларга ситам қилдим,
Хумой бахтим ерга солдим,
Гуноҳқорман, энди билдим,
Келдим, Зухражоним, сенга!

Боҳир ўғли вазирзода,
Қаҳр этдим, оқди дарёда,
Сен ўлдир, берма жаллода,
Келдим, Зухражоним, сенга!

Мўйсафид деган бир сардор,
Мен бўлмишам анга дучор,
Қилди жоним тандан безор,
Келдим, Зухражоним, сенга!

Тиғи қотиллар белинда,
Жаллодлари соғ-сўлинда,
Қўйма Мўйсафид қўлинда,
Келдим, Зухражоним, сенга!

Бобохон дер, шўрлик шоҳман,
Бугун олдинда гадоман,
Тожу тахтимдан жудоман,
Келдим, Зухражоним, сенга!

Бобохон сўзини тамом қилди. Зухражон отасидан кўрган жабру жафосини ёдига тушириб, отасига қараб шу сўзларни айтди:

Шоҳлигингда неча ишлар бошладинг,
Не кун солдинг ошиқларнинг бошига,
Ёрни мендан айро қилиб ташладинг,
Раҳм этмадинг кўздан оққан ёшига!

Юртнинг шоҳи эдинг, мен — шоҳнинг қизи,
Ёлғиз фарзанд эдим, нетдинг сен бизи?²
Яратган — қозидир, ҳақлади ўзи,
Сени раво кўрди сангсор¹ тошига.

Кўзда ёшим мисли дарё айладинг,
Осий бўлдинг ўзинг, гумро айладинг,
Қайда қайғу бўлса, ҳамро айладинг,
Шум Қоработирнинг кўнгил ҳушига.

Мени хўрлаб, рақибларга ёр бўлдинг,
Ошиқлар қонига сабабкор бўлдинг,
Бугун ёвуз дардга гирифтор бўлдинг,
Қойил қолгин эгам солган ишига.

Бу кун олим бўлдинг, ул кун паст эрдинг,
Энди ўтга тушдинг, аввал хас эрдинг,
Юзин кўрмоқ бўлмас сендай номарднинг,
Кўзин ковлаб, темир қоқинг тишига.

Зухра айтар, шоҳ эшитсин бу сўзим,
Бу сабабдан заъфарондир гул юзим,
Тандан бошин олинг, кўрмасин кўзим,
Бориб элтинг Одил шоҳнинг қошига!

¹Сангсор — тош номи. Ақлсиз, аҳмоқ одамга ҳам «сангсор» дейишади.

Алқисса, Зухра сўзини тамом қилди. Мўйсафид сардор Бобохонни яна Одилшоҳнинг олдига элтиб:

— Эй шоҳим! Зухражон буни ўлимга буюрди, — деди.

Одилшоҳ жаллодга амр этди. Бобохонни ўлдирмоқчи бўлдилар. Бобохон тупроқ ўпиб:

— Эй Одилшоҳим! Сизга бир арзим бор: Зухражон арзимни қабул қилмади, энди Тоҳирбекка арз қилиб кўрайин! — деди.

Одилшоҳ рухсат берди. Бобохон Тоҳирбек ёнига бориб, арз этиб, зор-зор йиғлаб, унинг руҳи покига бир сўз деб тургани:

Тоҳир, кўзим, эшит, сенга арзим бор,
Бандиман, бошимни озод айлагин,
Бошинг олдим — бошим бермоқ қарзим бор,
Ўтгин гуноҳимни, озод айлагин.

Мард ўғлисан, марддан бўлган мардона,
Қасос учун тўлғонмагин ҳар ёна,
Тенг бўлмагин менинг каби нодона,
Бандиман, бошимни озод айлагин.

Ошиқларга ҳар чанд бўлсам гуноҳкор,
Ёмонлик қилганга яхшилик даркор,
Ўтгин гуноҳимни, ўлдиртма зинҳор,
Кел, ўғлим, сен мени озод айлагин.

Бўйнимда банд бўлмиш маломат тоши,
Ёқди мени ошиқларнинг кўз ёши,
Шундай бўлди шум фалакнинг гардиши,
Ўтгин гуноҳимни, озод айлагин!

Зухра ўтган кунни олди ёдига,
Мени ёқди ул ситамнинг ўтига,
Раво кўрма мени ажал бодига,
Кел, ўғлим, сен мени озод айлагин!

Зухражоним мойил эрмиш бу қона,
Жаллод ханжарини чекиб ҳар ёна,

Бир лаҳзада талон солар бу жона,
Сен менинг бошимни озод айлагин!

Оёғиига бошин қўйиб Бобохон,
Қошингда арз этар йиғлабон чандон,
Тавба қилдим ўтган ишга, Тоҳиржон,
Кел, ўғлим, сен мени озод айлагин!

Бобохон бу сўзини тамом қилиб, Тоҳирнинг оёғига бошини қўйиб қўп йиғлади. Бунинг нолишига Тоҳирнинг раҳми келиб, Бобохоннинг бошини тупроқдан кўтариб, бир абёт айтди:

Шоҳ, бошингни кўтар ердан,
Юр, Зухражонга кетали!
Зулфи сунбул, тўни зардан,
Зар-зарафшона кетали!

Сен сабабли заҳмат чеккан,
Тоҳирим деб бағрин ёққан,
Кўзиндан қонли ёш тўккан,
Ул чашми гирёна кетали!

Оқ юзига зулфин тўккан,
Жайрон каби ўйнаб боққан,
Зор йиғлабон қўшкка чиққан,
Ул бағри қона кетали!

Ушбу ёлғон дунё фоний,
Ҳеч кимса кўрмас вафони,
Сурмоққа завқу сафони,
Юр, Зухражона кетали!

Хазон уриб гулдек сўлган,
Ёниб-пишиб кабоб бўлган,
Ишқ ханжарин жона солган,
Юр, Зухражона кетали!

Ёра қурбон бу ширин жон,
Сен қўп чекма оҳу фиғои,
Тоҳир айтар, эй Бобоҳон,
Юр, Зухражон кетали!

Ақисса, Тоҳирбек бу сўзини тамом этди ва Бобоҳонни Зухра қизнинг ёнига олиб борди. Тоҳир:

— Эй Зухражон! Кел, отангнинг гуноҳидан ўт! — деди.

Унда Зухражон:

— Сен ўтсанг, мен ҳам ўтарман, — деди.

Бобоҳоннинг гуноҳидан ўтдилар. Ундан сўнг Одилшоҳ Моҳимжонни ҳам Тоҳирга никоҳлади.

Ошиқлар мурод-мақсадларига етдилар.

Одилшоҳ Бобоҳонни яна ўз юртига султон этиб, ўзи Бағдодга қайтар бўлди.

Моҳим:

— Эй қиблагоҳим, мен бу вилоятда қолар бўлдим. Бу Аллоҳнинг ишидир, — деб, бир абёт айтди:

Кетар бўлсанг ўз юртинга,
Рози бўлиб қайтгин, бобо,
Табдил йўқ Тангрим дардига,
Соғ-саломат қайтгин, бобо.

Мен қоламан Тоҳир била,
Хуш вақт бўлинг кула-кула.
Аҳли Бағдод, улус-эла,
Биздан салом айтинг, бобо.

Тоҳирсиз менга йўқ роҳат,
Айроликқа қил қаноат,
Омон боргайсиз саломат,
Аллоҳ ёринг бўлсин, бобо!

Бизни ёзмиш мавлом қодир
Бош паноҳим эрур Тоҳир,

Биз тарафдан бўлманг дилгир,
Хушнуд бўлиб қайтинг, бобо!

Эшитинг оҳу зоримиз,
Сиз эурсиз ғамхўримиз,
Бағдоддаги дўст-ёримиз,
Рози бўлсин, айтинг, бобо.

Қисмат бўлди Моҳимжона,
Сайр этар Боғи майдона,
Меҳрибон онажонима
Биздан салом айтинг, бобо.

Алқисса, Моҳимжон сўзини тамом қилди. Одил шоҳ туяларга бир дунё
мол юклаб, ўз вилоятига равона бўлди.

Зухражон, Моҳимжон, Тоҳиржон мурод-мақсадларига етдилар.

Нор кезгин

Кўнглим, сенга насиҳат, кезсанг сарбасар кезгин,
Тани дўсту душманни, уйинга бохабар кезгин,
Фаним билан тўқнашсанг доим мушти пар кезгин,
Кезсанг дунё юзида, давом тоза-тар кезгин,
Қирқ йил моя кезгунча, бутун бир йил нор кезгин.

Икки одам уришса, ўтгудайин йўл берма,
Бирига гап ўргатиб, ул бирига қўл берма,
Аввал одамдан қочма, қочсанг асло қўл берма,
«Жон оға, ўзинг бил!», деб ҳар нокасга ёлворма,
Қирқ йил моя кезгунча, бутун бир йил нор кезгин.

Нафас, ҳеч бир кам турма тенгу-тўшдан, дўст-ёрдан,
Пул топмасанг, қарз олма нокас билан судхўрдан,
Ҳар келганда ғам босиб, кўнгил тўлар ғубордан,
Туғмас тўқсон тўрт йилда бўғоз бўлса эр-эрдан,
Қирқ йил моя кезгунча бутун бир йил нор кезгин.

Бедов

Ота-бобонгни айтсам, Дулдулнинг ўз ўғлисан,
Эна-момонгни айтсам, жаннати райҳон гулисан.
Хосиятингни айтсам, севувчи севгилисан,
Ақли — одам, жинси — ҳайвон, асли-чи — доно бедов.

Каклик мисоли йўрғалар, атрофга мағрур боқишиб,
Мислини дoston этай, жайрон мисоли сакрашиб,
Йўлга тушсанг йўрғалашинг — каклик мисоли рақс тушиб,
Йўлдоша ҳайбат берар, кирса майдона бедов.

Чин одам бўлмаса гар, нодонлар билмас тобини,
Хўраги хуррам бўлар, бахмал қайирсам қобини,
Сийму зар, олтин-кумуш гар шайласам асбобини,
Шунча мақтовлар билан бермам сени хона, бедов!

Махмалнинг чети

Қоронғи кечада мен қўлим сундим,
Бу қўлимга илди махмалнинг чети.
Яна боқдим, чиройидан уялдим,
Бошдан ҳушим олди махмалнинг чети.

Ёр ўтирар сиёҳ зулфин тараниб,
Тараб бўлди, бошга ўйма ўраниб,
Имо билан, ул махмалга бурканиб,
Кўнгилга ўй солди махмалнинг чети.

Бир четига каломуллоҳ ёзилган,
Сийму зардан анча нақш чизилган,
Ёқасига гавҳар-дурлар тизилган
Ҳиндистондан келган махмалнинг чети.

Бир бурканиб чиқсанг кулли жаҳона,
Сен бўларсан кўп ажалга баҳона.
Таърифнинг айланар сўздан даҳона,
Румда сайл айлаган махмалнинг чети.

Кечалар айланар сенинг бошингдан,
«Оларман» деб фалак келар қошингдан,
Кўпларни ағдарди ақлу ҳушиндан,
Бу жаҳона тўлди махмалнинг чети.

Нафас таъриф айлар хирқа-пўшашинг,
Найлай, учирибдир ул олғир қушинг,
Мендан бошқа кўплар қилар ташвишин,
Оламга ўт солди махмалнинг чети.

Ёр, санга

Юр, кетали гашт этиб, жоним қурбон, ёр, санга,
Менман бир шайдо булбул, боғда райҳон, ёр санга.
Мудом ахир муяссар бўлмас даврон, ёр, санга,
Ҳеч бир кимса қаҳр ила қилмас фармон, ёр, санга,
Арз айлагин, дилбарим, тегса зиён, ёр, санга.

Бўлайин санга қурбон, ёқма мени ўтингда,
Ўғлонликда онт ичдик, борми, дўстим, ёдингда?
Тутқун бўлиб қолибдир етмиш минг эр олдингда,
Рустам Золнинг қувватин кўрган ҳар эр қаддингда,
Кўзинг ташла чор тараф, ишрат даврон, ёр, санга.

Юзинга солсам назар, кўнглим бетоқатланар,
Уйсанг қошинг бир замон офтоб ҳайратланар,
Зар чекиб ишқ бобинда, қўлда бор закотланар,
Пес замонда, ёронлар, эр йигит фасодланар,
Қўшмас забон булбуллар, тўти даҳон, ёр, санга.

Кўрганлар ўйлаб ҳаргиз, боқа билмас юзинга,
Ой парда тутар юза, сурма чексанг кўзинга.
Суханвар тўти, булбул тил қўшарми сўзинга,
Бўз кийиклар, жайронлар қилмас сайрон тўзинга,
Ул Нафас мудом истар ҳақдан фармон, ёр, санга!

Пиёла

Наргиз демак, хатодур ул ваҳшийи ғазола,
Туьби каби буй эгдим раъно қадди-ниҳола,
Курдю моҳи руйинг, сарғарди ранги лола,
Булбуллар учиб гулдан, рухсора бўлди вола,
Не бўлди ўз қўлингдан берсанг манга пиёла.

Гул юзинг шуъласиндан заррадай музтарибман,
Бағримга тиг урарман, ўзимдан дарғазабман,
Фирқат захрин ичарман, сендан висол талабман,
Қилиб мен доду бедод дедимки ташналабман,
Не бўлди ўз қўлингдан берсанг манга пиёла.

Қасдинг недур бу жона, эй ёри моҳитобон!
Мен чекмишам бу жабринг, чекмасин ҳеч мусулмон,
Ўтмасми шоми ҳижрон, келмасми дали даврон,
Гулшан ичра сайр этиб, топиб бир жойи пинҳон,
Не бўлди, ўз қўлингдан берсанг манга пиёла.

Қошларинг моҳу кундир, юзинг хуршиди аъло,
Курдим шамъи жамолинг, бошимга тушди ғавфо,
Қароқчи, кофир зулфинг имона солди яғмо,
Оқ қўлингдан май ичиб, хўб аҳли бўлди расво,
Не бўлди, ўз қўлингдан берсанг манга пиёла.

Нафас дер, оташ ичра куяр бўлдим давомат,
Ишқ ўтининг учқуни ҳаддан ошди қиёмат,
Бу дарёга фарқ бўлган чиқмас эрмиш саломат,
Дедим: ёнмоқ муддатим келди ваъзи зиёфат,
Не бўлди, ўз қўлингдан берсанг манга пиёла.

Орзу айлар

Кўнглим қуши қанот боғлаб,
Учсам дея орзу айлар.
Тилла жомга қуйиб шароб,
Ичсам дея орзу айлар.

Булбул кўнгли хуш гулиндан,
Жўмард кўнгли чоғ элиндан,
Нозли ёримнинг белиндан
Қучсам, дея орзу айлар.

Жанг айласанг ёғар гулла¹,
Ажалга оширар палла,
Хазинадан олиб тилла,
Сочсам дея орзу айлар.

Қолар қизлар кўнгил чоғлаб,
Мудом йиғлар юрак доғлаб,
Дали кўнгил қанот боғлаб
Учсам дея орзу айлар.

Чўллар кезсам Илёс каби,
Тоғлар кезсам Ковус каби,
Оташ ичра қақнус каби
Пишсам дея орзу айлар.

Мундан борсам Ҳиндистоба,
Кўзим тутсам Доғистона

¹Гулла — ўқ ёмғири.

Шаҳри Бунғор, Румистона
Ошсам дея орзу айлар.

Мен минсам Мажнун тоғина,
Кирсам ё Эрам боғина,
Нозли ёрнинг қучоғина
Тушсам дея орзу айлар.

Жўшсам, дўстлар, мен уммондек,
Дунёни тутсам тумандек,
Нафас дер, мохитобондек
Қочсам дея орзу айлар.

Кўзинг билан

Нечун дали айладинг,
Севгилим, кўзинг билан?

Мени ўрнимдан турғиздинг
Ул тўти сўзинг билан.

Шуъла солдинг оламга,
Ёр, шакли юзинг билан.

Ой-кунни банди қилдинг,
Қош қоқиб нозинг билан.

Сайрон қилдинг чаманни,
Сўна-ю ғозинг билан.

Гуллар каби безадинг
Тоғ-тошни тўзинг билан.

Вафо қилмадинг манга,
Ўтди кун ёзинг билан.

Сайр айладинг кундузлар
Сен келин-қизинг билан.

Уйқудан уйғотдинг сен
Ул тилла созинг билан...

Хоҳламадинг, севмадинг
Қора қош кўзинг билан.

Босган изинг ўпмадим,
Ўтдингни тизинг билан.

Булбулни солдинг дардга,
Ширин овозинг билан.

Туй-томоша айларсан,
Суҳбатли бозинг билан.

Жасадимни тош этдинг,
Қиш фасли музинг билан.

Нафас айтар, ўлдирдинг
Охирда нозинг билан...

Гўзал

Аввал бошдан севдим сени жон, Гўзал!
Тўлғонасан уялиб ҳар ён, Гўзал.
Олама шуъла солган пистаи даҳон, Гўзал.
Бўз моролнинг улоғи, қошлари камон, Гўзал.
Ёлғончида кўрмадим сен каби жонон, Гўзал.
Дунёни якка тутдим, билмайки омон, Гўзал.
Ишқдан иморат қурдим, қолдинг сен вайрон, Гўзал.
Вафо кўрмадим сендан, қилдинг кўп зиён, Гўзал.
Тоғларда сайр этайлик, бу дунё туман, Гўзал.
Пиёладир кўзларинг, қошларинг камон, Гўзал.
Боқий берилмас бизга, ўтар бу даврон, Гўзал.
Терс келади кўп ишлар, пес бўлса замон, Гўзал...

Лайли, Ширин, Зулайҳо,

Зухрага тенг келган чирой — Гўзал.

Фоний дунё ичинда кўрк-ҳуснга бой, Гўзал.
Қўйнинг ичинда райҳон сайилгоҳи жой, Гўзал.
Қуёш билан ўйнашар гул жамоли ой — Гўзал.
Тўтидайин суханвар, бармоқлари най, Гўзал.
Киприклари ўқ бўлиб, қора қоши ёй, Гўзал.
Баҳор мавсуми келса, тоғ бошинда гай¹, Гўзал.
Айнул-бақо сувининг тубиндаги лой, Гўзал.
Нечун мени хўрладинг ғамзинг билан, вой, Гўзал!
Юр, кетайлик сайилга, тур ўрнингдан, ҳой Гўзал!
Рақиб билан сўзлашма, бу корингни қўй, Гўзал!
Ишқинг ўти туташи, мен фақирни суй, Гўзал!

¹Гай — бўрон, куюн.

Хаста жона раҳм айла, эолим бўлма, эй Гўзал,
Ҳар бевафо номарддан таълим олма, эй Гўзал,
Шул сабабдан сен мени ера солма, эй Гўзал,
Ноҳақ ердан ўлдириб, қона қолма, эй Гўзал,
Кулли оламини ёндирдинг, жаҳона тўлма, Гўзал,
Ишратли замон келди, мотам куй чалма, Гўзал,
Мен Нафасни йиғлатиб, армона қўйма, Гўзал!

Кунидир

Ошиқлар шаҳринда, кўшкнинг устинда,
Дунёни ҳукмига олар кунидир.
Қирқ канизак талвас уриб остинда,
«Бибижон!» деб қуллуқ айтар кунидир.

Сўл томонда турли созлар чалиниб,
Тилла коса тўла майлар олиниб,
Ипак, атлас, юмшоқ ёстиқ солиниб,
Беҳишт ичра ёрнинг ётар кунидир.

Эшикда банд айлаб осмон Буроғин¹,
Эл ётганда тортиб ошиқ фироғин,
Бош устинда одил шоҳнинг чироғин,
Қўйиб, бешдан-ўндан ёқар кунидир.

Тўймай дийдорига, дostonим ёзиб,
Ақлу ҳушим учди тузоғим чўзиб,
Нафас айтар, ёрим кўзларин сузиб,
Менга қарчиғайдай боқар кунидир!

¹ Буроқ — афсонавий-илоҳий от номи.

Кўнглим

Севдим бир парини, истадим роҳат,
Талвас айлар, ҳар дам ул ёра кўнглим.
Ҳеч роҳат кўрмадим, етмишди офат,
Фирқат ичра қолди озора кўнглим.

Гўё фасли баҳор очилган гулдир,
Куйдим ҳасратингдан, севиклим, кулдир,
Ёрим — тоза гулдир, кўнглим — булбулдир,
Бориб қачон қўнар гулзора кўнглим?

Тиғи пайкониндан бағрим тилинди,
Розиман ўлдирсанг, жоним ол энди,
Қора зулфинг юзда юзга бўлинди,
Ҳар зулфинг юзинда юз пора кўнглим.

Ошиқ бўлган қулоқ солар бу сўзга,
Мажнунман, Лайли деб чиқмишам тузга,
Менинг кўнглим ёрда, ёр кўнгли ўзга,
Ҳануз қўл узолмас бечора кўнглим.

Гул юзинга тушган ул қора қошдир,
Кўз солсам ул қошга — кўзларим ёшдир,
Ҳолимга раҳм этмас бир бағри тошдир,
Мудом саргардондир овора кўнглим.

Сендай гўзал келмас ёлғон жаҳона,
Кўрдим, оташ тушди бу ширин жона,
Кўнглим қуши ҳуркиб учмас ҳар ёна,
Боғлиқдир зулфингда ҳар тора кўнглим.

Нафас айтар, бошим, ёр, сенга қурбон,
Жамолинг кўрганлар ҳуснингга ҳайрон,
Мен ишқнинг дардини гизладим пинҳон,
Кўринг, зоҳир айлар ошкора кўнглим.

Бу жоним менинг

Ёримнинг ёнида кўрсам ағёрни,
Бас, нечук куймасин бу жоним менинг?¹
Ўзим қайда бўлсам, бошим ул сари,
Ўзганинг инъоми унинг озори,
Бир дам кўринмаса кўзга дилдори,
Оламини ёқмасми фиғоним менинг!

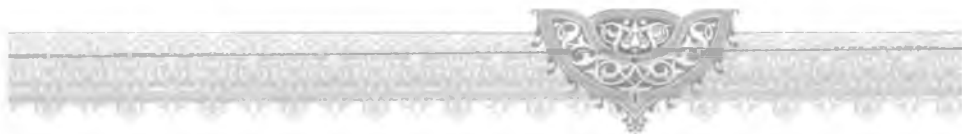
Менинг меҳрим тушди қошу қабоққа,
Олма запахдонга, сиймин сақоққа,
Суратда сиҳхатлик, бошда ўтоға¹,
Санчиб-санчиб чиқмиш сайр учун боққа,
Ё раб, не гул гуллар йиғар қучоққа?²
Магар сайла чиқмиш жононим менинг.

Истарам ёримдан сунса жоми жам,
Етишар ҳам лаҳза дард билан алам,
Ёрнинг авсофининг баёнин қилам,
Дарё — сиёҳ бўлса, шажарлар — қалам,
То ўлгунча васфин десам дамба-дам,
Мингдан бирин айтмас забоним менинг.

Зийнат учун зулфга анбари яна,
Ярашар оқ қўлда ширмойи шона²,
Отар новакларин қасд айлаб жона,
Мен анга қилмишам кўксим нишона,
Масти лофи олам дали девона,
Айрилмас саримдан туманим менинг.

¹Ўтоға — қизларнинг бош кийимиغا қистириладиган пар, султон.

²Ширмойи шона — фил суягидан ясалган тароқ.

Нафас дер, гавҳарим ҳам ганжиконим,
Шакарим, шарбатим ҳам ширин жоним,
Қовоқлари бодом, қоши камоним,
Ер ўзи ўлдирса, тўкса гар қоним,
Бўйнимга ваболим, яши-ёмоним,
Мавлом рўзи қилсин имоним менинг.

Боқмагай

Сенинг ишқинга тушган ганжи кона боқмагай,
Жононга восил бўлган ширин жона боқмагай,
Жаннатда жовидонлар бул макона боқмагай,
Сенга тушган кўзларим қиз-жувона боқмагай,
Ёрим яхшидан-яхши, мен ёмона боқмагай.

Жисмим ичинда жоним, жон ичра ул жонондир,
Менинг меҳрим олибдир, ўзи номехрибондир,
Бир кўз очсам, кўрмасам, менга охирзамондир,
Кўз юмгунча, кўзимдан қонли ёшим равондир,
Раҳм айлабон кўзимдан оққан қона боқмагай.

Қора зулфинг вал-лайли¹, жамолинг ваз-зуҳодир²,
Париларнинг султони, ҳусн ичра подшоҳдир,
Мен сен ёрнинг ишқинда ўлмаклигим равондир,
Меҳринга даъвогарман, икки кўзим гуводир,
Афсун каби бу чашмим ўзга ёна боқмагай.

Коса-коса шароб ичсам хинали оқ кўлингдан,
Кўнглим қуши чирмашиб, айрилмас кокилингдан,
Хижил чекар шакарлар даҳан ичра тилингдан,
Хилват ерда жамъ бўлиб, кучган нозик белингдан,
Боғ Эрамда тик ўсган арғувона боқмагай.

Тарлон каби талпиниб, ақлу ҳушим олибсан,
Ҳар ким кўрса жамолинг, жонина ўт солибсан,
Гамза билан тўр қуриб, жигар-бағрим тилибсан,
Халқ ҳолимга йиғлашар, сен бу ҳола кулибсан,
Нафас ҳуснинг зоридир, бекка-хона боқмагай.

¹Вал-лайли — қора тун.

²Ваз-зуҳо — порлоқ кундуз.

Қайсидир?

(Мулланафаснинг Мурод шоир
Толибга берган саволлари)

Эй Мурод, бу шаҳр ичинда доҳили тош қайсидир?
Теграси олтин тамом, заррин мунаққаш қайсидир?
Тоғи етмиш мевалидир, бириси бўш, қайсидир?
Ногоҳондан восил бўлдим, кўрганим туш қайсидир?

Яна ҳам бир қушни кўрдим, улки бир қуш қасдида,
Етти юз дев маскан этмиш улки қушнинг устида,
Ёз куни тоққа чиқар қишда кезар ер остида,
Бир гиёҳ кўкармас, қўйса қадам остида.

Яна ҳам бир қушни кўрдим, ул қушки туссоф¹ эрур,
Етти юз ботмон темир бўйнида занжирбоғ эрур,
Барс йили бемор бўлур, шанба кунида чоғ эрур,
Маркаби оташ эрур, асбоби етмиш, қайсидир?

Луқмонинг пишмоғига оташ керақдир, ўт керақ,
Кеманинг юрмоғига елкан керақдир, шашт керақ,
Бу менинг сўзларима дарс билар устод керақ,
Фаҳм этинг, мискин Нафас, билмоққа ул хуш қайсидир?

¹Туссоф — асир, тутқун.

Сарбасар

Бир пари кўрдим, бас-е ушбу жаҳона сарбасар,
Кулли олам ўлкаси йўқ ул жонона сарсабар,
Қошларининг эгриси абру-камона сарбасар,
Қўлларининг хинаси бағримда қона сарбасар,
Сўзларининг ширини бу ширин жона сарбасар.

Бир ажаб сурат яратмишдир гўзал қаддини Ҳақ,
Барча хўблар ҳусни рухсориндан олгайлар сабоқ,
Инжа бел, нозик бадан, олма яноқ, бодом қовоқ,
Даста-даста зулфи юз узра тушар бошдан-оёқ,
Қомати тўби-шажар сарви равона сарбасар.

Бир назар қилсанг, кўнгил мулкин қиларсан лолазор,
Кўрмадим ҳаргиз жаҳон боғинда сендек гулузор,
Дейдилар: «Сендек гўзал Рум, Исфиҳон шаҳринда бор»,
Барчасини кўрдим бугун, ёлғон эмиш, нозик нигор,
Ҳар сўзинг юз минг келинга, юз минг жувона сарбасар.

Талпиниб лочин каби ҳар боқишинг юз минг туман,
Қўйнинг узра очилиб юз турли ангур¹, анжуман,
Ҳуснинга банд бўлмиш ул шаҳри Ҳўтан, шаҳри Яман,
Дўзахни дерлар ёмон, ишқ ўти дўзахдан ёмон,
Завқи васлингдир магар доруломона сарбасар.

Кўксинг узра олма-норинг тутмаи аббосдан² оқ,
Кечадан зулфинг қорадир, юзларинг кундуздан оқ,
Лабларинг гулдан қизилдир, тишларинг юлдуздан оқ,

¹Ангур – узумнинг бир тури.

²Тутмаи аббосий – аббосий (кумуш) тангалардан ясалган тутма.

Васф этарман барча андоминг сенинг қоғоздан оқ,
Рашк этиб ой бирла кун кирмиш фигона сарбасар.

Турли алвонлар безандинг¹, кийганинг ол айладинг,
Бизни ғамгин, шум рақиб кўнглини хушҳол айладинг,
Зулфинга зийнат бўлиб, кўл бирла дастмол айладинг,
Куйдириб ишқ аҳлини кўйингда поймол айладинг,
Тушди ўт жон бирла жисму устихона сарбасар.

Дер Нафас, дунё қувонди, ганжи Қорун кечдилар,
Вомиқ ул Уэрога ошиқ бўлди, маҳзун кечдилар,
Зухра деб Тоҳир ёниб, кўзёши Жайхун кечдилар,
Варқа – Гулшоҳ, Ширин – Фарҳод, Лайли – Мажнун кечдилар,
Куймади ҳеч бириси мен нотавона сарбасар.

Кичкина

Мени ишқинда ёққан қаҳри ёмон кичкина,
Хуш такаллумгина ул шўҳи забон кичкина,
Қоши асватгинасидир мисли камон кичкина,
Тиши дур, лабгинаси мисли камон кичкина,
Алқисса, ёқди мени ул нори сўзон кучкина!

Кирибон боққинасига, узибон гулгинасин,
Қурибон домгинасин, сайд этар булбулгинасин,
Тўкибон юзгинасига зулфи-сунбулгинасин,
Гоҳ қисиб лабгинасин, гоҳ очиб қўлгинасин,
Солди менинг сийнамга доғи пинҳон, кичкина.

Қисди қўлтиққинасига олмай кичкинасин,
Тўқди устигинасига мушк-ифор сочгинасин,
Гизлади норгинасини, кўрсатмади ҳечгинасин,
Саваш қилди, кўрай десам анда бориб кучгинасин,
Солди юмруққинасини қаҳри ёмон кичкина.

Тутди ғулпоққинасини зар хили, қундузгинасин,
Олди кифтига жомасин либоси қирмизгинасин,
Кунда юз туслигинасин, тўкибон ўзгинасин,
Қучубон белгинасин, дедим ўпай юзгинасин,
Қилди ёлфонгинасидан оҳу фифон, кичкина.

Келди чобуккинадан, ўлдирди ҳамдамгинадан,
Олёноқ тиргинасини отди ғабғабгинадан,
Англадим раъйгинадан, сўрдим азал дамгинадан...
Дедим ағёру рақибим сенга ҳамдамгинадан,
Оташим тоза қилибон кечди равон кичкина.

Ол-яшил безади ул қадгина-қоматгинасин,
Қўйди менинг жонима ноzi-қиёматгинасин,
Қурди менинг қасдима ёйи хушомадгинасин,
Отди ўлдирмоқ учун ул ўқи-офатгинасин,
Нафас дер, жоним олган ороми жон кичкина.

Гўзалим

Гўзалларнинг ичинда белли мастон, гўзалим,
Ёндим, куйдим ишқингда ўртанди жон, гўзалим,
Ўн тўрт кунлик тўлин ой, моҳитобон гўзалим,
Кўрдим гулдек жамолинг, ақлим ҳайрон гўзалим,
Кўрмаганлар кўйингда тортар армон, гўзалим,
Қизлар билан боғларда қилсанг сайрон, гўзалим,
Сарв сенга саломда, боқсанг ҳар ён, гўзалим,
Дунёни ёндирарсан боққан замон, гўзалим,
Гўзалларнинг подшоҳи, шоҳи жаҳон, гўзалим,
Мудом сенинг ишқингда мен саргардон, гўзалим!

Париларга бош бўлиб, сайилгоҳга чиқарсан,
Олтин-кумуш, забаржад гул бўйинига тақарсан,
Қошга ўсма, кўзларга сиёҳ сурма чекарсан,
Хумо қушдай тараниб, чор тарафга боқарсан,
Товус қушдай безаниб, зулфинг юзга тўқарсан,
Наргиз кўзинг кулдириб, қалам қошинг қоқарсан,
Кўз учинг-ла кўзласанг Рустам-Золни йиқарсан,
Назар солсанг бир соат тоғу тошни ёқарсан,
Одам дерлар суратинг, нурдан бўлган пайқарсан,
Тўти сўзли, гул юзли, шакаристон, гўзалим!

Алвон-алвон кийиниб безандинг худди лола,
Ой юзингни кўрганлар дейди: «Худди ҳилол-а»!
Наққош қалами тегмиш гўё юздаги хола,
Суратингни кўрганлар танг қолар худди бола,
Дерлар: «ҳусни келибди, ваҳ-ваҳ, худди камола»
Ол ёноққа тўкилмиш зулфинг тори шалола,
Оқ қоғозда суратинг париларга ҳавола,

Ҳажрингда ўлар бўлдим етказмадинг висола,
Ишқингда ўлар бўлсам, қолурсан сен увола
Кунда тўкар бўлдинг сен юз ноҳақ қон, гўзалим!

«Мим» — муборак юзларинг мисли моҳитобондир,
Икки эгри қошингни кўрган киши ҳайрондир,
«Лом-алиф»ли қўл билан соллан, беш кун даврондир,
«Бе» — баҳорнинг бўстони, қўйнинг лола-райҳондир,
«Син» — сен билан баҳс этган нечук аҳмоқ жонондир,
«Дол» — даволат ҳажрингда ишим оҳу фиғондир,
Алиф қаддим дол қилган ҳасрат билан ҳижрондир,
Қаддим «нун»дай ҳам қилган ўшал қоши камондир,
Бергин ҳуснинг закотин, кўркинг юзда меҳмондир,
Нафас дея: моролим, боғ-бўстон, гўзалим!

Шосидир

(Қисқартириб олинган)

Ошиқ йиғлаб, орзу айлаб,
Ўз ёрининг гадосидир.
Ишқ юкини отиб ташлаб,
Ёр лутфининг фидосидир.

Бу дунёга келса олим,
Халққа айлар илм-билим,
Ошиқларга қилсанг зулм,
У—дўстининг фидосидир

Илоннинг солган заҳринда,
Буюк аждарҳо қаҳринда,
Ёр сурати жон шаҳринда
Одам ўлса — гуносидир.

Энди ортадир озорим,
Ироққа етмас назарим,
Нафас айтар: менинг ёрим
Келин-қизларнинг шосидир.

МУҲАРИЖА

«Ишқ мулкининг шоҳи».....	3
Зухра ва Тоҳир (<i>достон</i>).....	10
Нор кезгин.....	182
Бедов.....	183
Махмалнинг чети.....	184
Ёр, санга	185
Пиёла	186
Орзу айлар	187
Кўзинг билан	189
Гўзал	191
Кунидир	193
Кўнглим	194
Бу жоним менинг	196
Боқмагай	198
Қайсидир?.....	199
Сарбасар.....	200
Кичкина.....	202
Гўзалим.....	204
Шосидир	205

Мулланафас

«ЗУҲРА ВА ТОҲИР» ДОСТОНИ,

ШЕЪРЛАР

Муҳаррир

АЗИМБОЙ БОБОНИЁЗОВ

Дизайнер

УЙҒУН СОЛИҲОВ

Бадий муҳаррир

АЛЁНА ДЕЛЯГИНА

Техник муҳаррир

ЕЛЕНА ТОЛОЧКО

Мусахҳиҳ

ФЕРУЗА РАЗЗОҚОВА

Компьютерда саҳифаловчи

ГУЛБАЙРА ЕРАЛИЕВА

Босишга рухсат этилди 25.03.2010. Бичими 70×90¹/₁₆. Asade myUz гарнитураси. Шартли б.т. 15,21 + 0,29 зарварақ. Нашр б.т. 12,6 + 0,29 зарварақ. Шартнома № 52–2010. Адади 2000 нусха (1- завод 1000 нусха). Буюртма № 10–688.

Ўзбекистон Матбуот ва ахборот агентлигининг Чўлпон номидаги нашриёт-матбаа ижодий уйи. 100129, Тошкент, Навоий кўчаси, 30- уй.

Ўзбекистон Матбуот ва ахборот агентлигининг «O'zbekiston» нашриёт-матбаа ижодий уйида босилди. 100129, Тошкент, Навоий кўчаси, 30- уй.

84(5Tur)1

M85

Мулланафас

Шеърлар: «Зухра ва Тоҳир» достони/Мулланафас; тўпловчи ва сўз боши муаллифи: А. Бобониёзов; тарж. А. Музаффар; рассом Э. Машарипов. – Т. Чўлпон номидаги нашриёт-матбаа ижодий уйи, 2010 – 208 б. – (Мулланасаф таваллудининг 200 йиллигига бағишланади).

ББК84(Tur)